

Редакційна колегія:

ВІДНЯНСЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України;
ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ГУМЕНЮК Б.І.,
доктор історичних наук, професор, МЗС України;
ДЕНИСЕНКО А.В.,
кандидат історичних наук, головний редактор наукового щорічника «Україна дипломатична»;
ДАНИЛЕНКО С.І.,
доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ЖАЛОБА І.В.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
КОПІЙКА В.В.,
доктор політичних наук, професор, директор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОШПЕЛЬ О.А.,
доктор історичних наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОСМИНА В.Г.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
КУДРЯЧЕНКО А.І.,
доктор історичних наук, директор Інституту всесвітньої історії НАН України;
КУЛІНІЧ М.А.,
кандидат історичних наук, ректор Дипломатичної академії України при МЗС;
КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу Інституту історії України НАН України;
ЛУБКІВСЬКИЙ Д.Р.,
Заступник Міністра закордонних справ України;
МАНЖОЛА В.А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
НОБІС А.,
доктор історичних наук, професор, Вроцлавський університет (Республіка Польща);
ПЕРЕПЕЛИЦЯ Г.М.,
доктор політичних наук, професор, директор Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України;
ПОГОРСЬКА І.І.,
доктор політичних наук, професор, Інститут всесвітньої історії НАН України;
РЕНДЮК Т.Г.,
доктор історичних наук, МЗС України;
ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;
ТРОЯН С.С.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЦІВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент, перший проректор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЧЕКАЛЕНКО Л.Д.,
доктор політичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
ШЕРПІН С.О.,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України при МЗС;
Рекомендовано до друку Вченою радою Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України, протокол № 06 від 25.03.2015 р. для «З.С.» №3 (політичні науки).
НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:
Ольга Таукач, Юлія Валєєва, Леся Савчин, Галина Яворська, Олексій Суслін. Відповідальний за випуск Володимир Семенов.
Позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції.
Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання на «Зовнішні справи» не дозволяється. Редакція не несе відповідальності за зміст рекламних оголошень.
«Зовнішні справи», науковий журнал
2015, № 3. Виходить щомісяця. Засновники – Міністерство закордонних справ України, Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України, Державне підприємство «Журнал Міністерства закордонних справ України «Політика і час».
Адреса редакції: 01018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.
Телефон/факс: 38 044 279 39 18
Електронна пошта: o.taukach@mfa.gov.ua, www.uaforeignaffairs.com
Видавець: ДП «Політика і час»
Реєстраційне свідоцтво КВ № 14838-3809 ПР від 29 грудня 2008 р.
Друк: ТОВ «Вістка». Тираж 1000 примірників. Відпускна ціна редакції – 30 гривень. Передплатний індекс: 74402. «Зовнішні справи», 2015.

*Немає рабства безнадійніше,
Ніж рабство тих рабів,
Себе хто вважає
Вільним від кайданів.*

Йоганн Вольфганг Гете

Прив'язаність, любов, дружба тримають міцніше за будь-які кайдани. Звички, традиції, пам'ять – найхитромудріші пастки не тільки для слабких душ. У полоні сподівань та ілюзій більшість із нас мріє про свободу від усього сущого, міцно тримаючи в руках важкий цеп, заякорений глибоко у підсвідомості.

«У країні, де царює смута, не живіть», – радив Конфуцій. І десятки мільйонів людей в Україні вирішили, що простіше подолати смуту всередині себе та навколо, аніж міняти рідні береги на нові горизонти.

Є стародавня ірландська притча часів войовничого походу Вільгельма Оранського. Коли Лимерик остаточно здався, оскільки подальший спротив утратив сенс, на одному пагорбі встановили французький прапор, на іншому – клейноди Вільгельма Оранського, аби ірландські вояки могли обрати, на чий бік їм перейти. Уся ірландська армія стала під прапори короля Людовіка. Лише солдат Рорі самотньо гуляв долиною.

– Рорі, чому ти не здаєшся разом із нами Франції?

– Рорі, ти йдеш до Вільгельма? – запитувати його побратими.

– Ні, ні і ще раз ні! Я обрав Ірландію! І я буду за неї боротися.

– За тобою ж нікого немає, а в Англії – тисячі вояків, у Франції – надпотужне військо. Змирися, на превеликий жаль, Ірландію ми втратили.

– Господь пришло мені на допомогу своїх янголів, він дасть їм гострі мечі, і сотні тисяч наших ворогів розсіються, як дим.

– Рорі, а коли це станеться?

– Коли Господь вирішить. Може, за рік, може, за сторіччя, а може, й за п'ятсот років, але Рорі все одно переможе!

Читаймося!

Наш передплатний індекс 74402

Передплатити «Зовнішні справи» ви можете у наших партнерів:

- ДП «Преса» Тел./факс: +38 (044) 289-07-74;
- ТОВ «НВП „Ідея“, вул. Артема, 84, м. Донецьк. Тел. +38 (062) 304-20-22;
- ООО Фірма «Періодика» Тел. + 38(044) 550-94-51, +38 (044) 550-41-33, через термінали самообслуговування мережі «24 nonstop» та в мережі Інтернет на сайті www.epodpiska.com;

або придбати в роздріб у редакції журналу «Зовнішні справи» за адресою: 01025, м. Київ-25, вул. Велика Житомирська, 2. Тел./факс: +38 (044) 279-39-18. Відпускна ціна видання – 30 гривень.

Наказом Міністерства освіти і науки України від 14.02.2014 р. №153 «З.С.» включено до Переліку наукових фахових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук за спеціальністю «Політичні науки».

Вимоги до матеріалів – на сайті www.uaforeignaffairs.com

12

14

24

28

33

38

44

52

48

58

62

33 Володимир Головченко. «Батько-засновник» незалежної М'янми: до 100-річного ювілею Аун Сана

38 Олена Борділовська. Ідеї свадеші в політиці Нарендри Моді

ПОЛІТИКА

5 Представлено третій план дій Ради Європи для України на 2015-2017 роки

6 Володимир Огризко. Світ без ілюзій

10 «Глобалізаційні виклики і багатостороння дипломатія»

11 МЗС України підтримуватиме місію КМЕС

12 Василь Кирилич. Фактор «м'якої сили» в сучасних міжнародних відносинах

14 Станіслав Желіховський. Американські конгресмени на захисті української політики

СОЦІОЛОГІЯ

18 Олександр Потехін. Зовнішня політика та міжнародне становище України у 2014 році очима експертів. Частина 3. Імперативи інтеграції

СУСПІЛЬСТВО

24 Сергій Шергін. Україна – Туркменістан: співробітництво в контексті зовнішньополітичних пріоритетів

28 Оксана Митрофанова. Українська дилема та французькі цінності

ДИПЛОМАТІЯ

44 Іоланта-Анна де Вріс. Наближаючи державу до суспільства (політико-дипломатичний аспект)

48 Вячеслав Ціватий. Інституційно-державотворчі традиції в Кувейті кінця XX - початку XXI століття: політико-дипломатичний і династичний аспекти

52 Ірина Матяш, Ірина Константук. «Дипломатична історія України» Євгена Слабченка: «... хай тепер українське суспільство зробить зусилля, щоби її видати»

НАУКА ТА ОСВІТА

58 Олександр Соснін. Інноваційне оновлення життя суспільства

ГДП

62 Гостинність – наша професія!

Представлено третій план дій Ради Європи для України на 2015-2017 роки

У залі Вченої ради Дипломатичної академії України Міністр закордонних справ України Павло Клімкін та Генеральний секретар РЄ Торбйорн Ягланд представили третій план дій Ради Європи для України на 2015-2017 роки. Як зазначив Торбйорн Ягланд, цей план дій зосереджується на проведенні таких програм: конституційна реформа та функціонування демократичних інститутів, судова реформа, демократичне управління, права людини та протидія економічним злочинам. За його словами, програми плану повинні сприяти реалізуванню прагнень, висловлених учасниками Євромайдану. «Перемир'я є крихким і багато прагнень революції на Майдані досі неясні. Люди вийшли на вулицю, сподіваючись на нову політику, щоб досягти свободи, процвітання та безпеки.

Ця нова політика є осяжною, утім її необхідно негайно втілити. Це є вашою місією та у центрі плану, який ми сьогодні розпочинаємо — допомогти Україні провести демократичні реформи, висунуті народом та для народу, без затримок», — сказав Торбйорн Ягланд. Загальний бюджет запропонованого плану дій становить 45 млн. євро. Кожен із пунктів плану передбачає індикатори виконання та джерела підтвердження виконання.

Міністр закордонних справ України Павло Клімкін висловив сподівання, що цей план буде виконано вчасно та «навіть перевиконано». Він подякував особисто панові Ягланду та розробникам плану за допомогу Україні. «Рада Європи є гарантом свободи. Україна є зараз простором свободи. Це дійсно вибір,

який був зроблений тут. Ми зараз боремося не тільки за себе, а за її цінності та принципи. Для мене вся логіка РЄ полягає у відданості цінностям і принципам, щоб дійсно гарантувати цю свободу», — сказав П. Клімкін. Міністр наголосив, що план РЄ є важливим дороговказом і висловив сподівання, що його реалізація сприятиме «новій якості реформ, які обов'язково будуть успішними».

Коментуючи цю подію, керівник офісу генерального директорату програм Ради Європи Верена Тейлор в інтерв'ю CoE video bulletin The Journal зазначила, що це вже третій такий план дій для України; він розроблявся за участю української влади і

громадянського суспільства. Із 45 млн. євро, виділених на фінансування в рамках плану, найбільша частка припадає на сферу захисту прав людини. «Елементи плану дій доповнюють один одного, а права людини — це основа всього. І дуже важливе в цьому контексті бажання української влади поставити в центр права людини», — зазначила В. Тейлор. Крім того, план дій передбачає допомогу у проведенні конституційної та судової реформи, децентралізації, чесні вибори, допомогу в боротьбі з корупцією. «Три роки — це реалістичні часові рамки для досягнення поставлених цілей, щоб закласти основи законодавчої реформи, імплементації законів, як

нових, так і чинних, направити законодавчі процеси в правильному порядку. Також ідеться про здатність побудови системи навчання для правників, суддів, громадських служб, парламентарів», — підсумувала Верена Тейлор.

Японія підтримує суверенітет і територіальну цілісність України

Перебуваючи на початку березня з офіційним візитом у Японії, Міністр закордонних справ України Павло Клімкін провів зустріч зі своїм японським колегою Фуміо Кісідой, у ході якої міністри обговорили широке коло питань двостороннього та багатостороннього співробітництва. Обидві сторони високо оцінили сучасний стан двосторонніх відносин та політичного діалогу між Україною та Японією. Міністр

П. Клімкін висловив вдячність Уряду Японії за послідовну підтримку нашої держави та солідарність з Україною на тлі російської агресії.

Глава МЗС Японії Ф. Кісіда підтвердив позицію офіційного Токіо щодо підтримки суверенітету і територіальної цілісності України та готовність Японії надавати Україні все необхідне сприяння як на двосторонньому рівні, так і на міжнародній арені.

Міністри високо оцінили підписання в Києві минулого місяця Угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій між Україною та Японією.

Павло Клімкін підтримав пропозицію Фуміо Кісиди

провести протягом цього року Третє засідання японсько-українського Спільного комітету з питань співробітництва у сфері поліпшення післяаварійного реагування на надзвичайні ситуації на атомних електростанціях.

Міністри обговорили також безпекову ситуацію в Європі та Азії, зокрема контртерористичні заходи, співпрацю обох сторін із ЄС, діалог у форматі «Японія — ГУАМ», питання реформування ООН тощо.

Світ без ілюзій

Як змінився світ протягом кількох останніх років? Чи є шанси не переступити фатальну межу, за якою жакхття Третьої світової і, можливо, останньої для людства війни? Ким є Росія по відношенню до України – агресором чи «стратегічним партнером»? Із цими та іншими запитаннями «З.С.» звернувся до відомого політика, дипломата і громадського діяча, Міністра закордонних справ України у період з 18 грудня 2007 р. по 3 березня 2009 р. Володимира Огризко.

«З.С.»: Після Другої світової війни більш-менш чітко було окреслено кордони, певною мірою змінені після падіння Берлінського муру, розпаду СРСР та появи на мапі світу нових персонажів. Можливо, цей процес і не був безболісним, однак вписувався у традиційні уявлення про світоустрій. Що, на Ваш погляд, відбувається сьогодні?

Володимир Огризко: Якщо зробити спробу відповісти на це запитання чесно, то треба повернутися до самих початків. А чесність полягатиме в тому, що всі ми протягом десятиріч жили в уявному світі з уявною безпекою. Якщо пригадаємо спіч пана Уїнстона Черчилля у Фултоні, оприлюднений 5 березня 1946 р. у Вестмінстерському коледжі – відома фултонська промова політика, у якій він невдовзі після закінчення Другої світової війни сказав, що Росія – Радянський Союз – це не друг, а ворог,

якого треба стримувати і який буде загрожувати західній цивілізації. Думаю, це була перша чесна оцінка того, що насправді відбувалося.

(... Тінь впала на сцену, ще недавно освітлену перемогою Альянсу. Ніхто не знає, що Радянська Росія та її міжнародна комуністична організація мають намір робити у найближчому майбутньому і чи існують певні межі їхньої експансії...

Від Штеттіна на Балтиці до Трієста на Адріатиці, через весь континент було опущено залізну завісу. За цією лінією розташовані усі столиці древніх держав Центральної та Східної Європи: Варшава, Берлін, Прага, Відень, Будапешт, Белград, Бухарест і Софія. Усі ці знамениті міста із населенням навколо них знаходяться там, що я мушу назвати радянською сферою, і усі вони у тій чи іншій формі є об'єктами не лише радянського впливу, а й дуже

високого, а у деяких випадках зростаючого контролю з боку Москви. Комуністичні партії, які були дуже маленькими в усіх цих східноєвропейських країнах, були вирожені до положення і сили, що значно перевищують їхню чисельність, і вони намагаються досягти в усьому тоталітарного контролю...

Згадуючи кінець Першої світової війни, Черчилль нагадав, що у ті дні були впевненість і великі надії, що час воєн назавжди минув. Проте зараз, як додав політик, він не відчуває такої впевненості і таких надій. Однак, Черчилль сказав: «Відкидаю ідею того, що нова війна невідворотна... Я не вірю, що Радянська Росія прагне війни. Вона жадає плодів війни і необмеженого розширення своєї влади та ідеології...

... Грунтуючись на тому, що я бачив під час війни у наших російських друзів і соратників, я роблю висновок, що вони нічим не захоплюються більше, ніж

силою, і нічого не поважають менше, ніж слабкість, особливо воєнну слабкість. Тому стара доктрина балансу сил нині є безпідставною...»

Уїнстон Черчилль, 5 березня 1946 р., Фултон, США

Володимир Огризко: У той період лідерам провідних світових держав було зручніше не дослухатися до застережень Черчилля, а створювати такі механізми і структури, які начебто могли б слугувати відповідями на питання, що стояли на порядку денному. Такою формою відповіді стала Організація Об'єднаних Націй. Ця інституція є своєрідною парасолькою для широкого спектра міжнародних відносин, де знайшлося місце для всіх – і для правильних, і для неправильних, і для просунутих, і для відсталих. Це було дуже зручно. Раптом усі себе відчули справді під одним дахом, залишаю-

чись абсолютно різними, маючи абсолютно різні уявлення про світ, про цінності, про подальші шляхи свого і світового розвитку. На якийсь період усіх це влаштувало.

Однак із часом ми стали свідками розвитку оцієї політичної ілюзії, яка перетворилася спочатку на одні структури, потім на інші, пізніше, наприклад, з'явилися такі інститути, як, скажімо, Рада з питань безпеки і співробітництва в Європі, яка перейшла плавно в ОБСЄ, що знову ж таки об'єднала непокінчені за своєю цивілізаційною сутністю країни і продовжила оцю політичну ілюзію відносно того, що можна збудувати безпечний світ на абсолютно різних ціннісних засадах.

Потім ми стали свідками збройного конфлікту між Грузією та Росією в серпні 2008 р., результатом чого була проголошена незалежність, а фактично анексія, Південної Осетії та Абхазії.

Безкарність дій Російської Федерації у 2008 р. призвела до подій в Україні 2014-го. І ми нарешті зрозуміли, що на піску зводити будинок не можна: якщо фундамент гнилий, то й будівля завалиться. Ми зараз, так би мовити, можемо себе привітати з розумінням того, що на піску європейську і світову безпеку побудувати не можна. Ось такий сумний висновок...

«З.С.»: Так, сумний... Але зрештою, він такий, яким є. Протягом останнього року світ змінився. Чи усвідомили це провідні світові актори?

Володимир Огризко: Світ мусить чесно відреагувати на ситуацію, у якій

ми сьогодні перебуваємо. А давати чесну відповідь насправді дуже не хочеться. Це дорого. Це обтяжливо, оскільки чесна оцінка вимагає відповідних конкретних дій. Виникає запитання — навіщо щось робити, якщо можна не робити нічого. Цивілізований світ розслабився. Упродовж останніх 20-30 років він зумів створити умови, які дають змогу певній частині глобального простору жити надзвичайно зручно і комфортно. І сьогодні розпочинати переосмислення ситуації, що незмінно повинна призвести до якихось дій, багатьом дуже не хочеться.

Західні еліти зрозуміли, що можна працювати і з такою Росією, вони прийняли правила корупційної гри з боку РФ, вони стали самі частиною корупційних схем, які ця країна запропонувала. І, на превеликий жаль, це почало перемагати ціннісні основи того, на чому базується європейська цивілізація. Як можна зламати цей результат — знову ж таки тільки чесною відпо-

віддю. Ми дійшли справді тієї межі, за якою самі змінимося і зміниться разом із нами світ, бо він продовжує поки що, можливо, не надто стрімкий, але все ж таки спуск униз, до свого зовсім іншого самосприйняття, до певної переоцінки цінностей, але зі значно гіршими наслідками. Адже цей спуск завершиться не «холодною війною», а «гарячою», яка коштуватиме набагато дорожче, ніж можемо собі це уявити. Тому для західних лідерів наступив, так би мовити, час «Ч», момент істини, коли вони повинні остаточно визначитися — чи продовжувати й далі гратися в ілюзії, чи розпочати переосмислювати реальність сьогодення і робити відповідні висновки.

Скажу відверто, після численних контактів із багатьма європейськими і американськими високопосадовцями у мене склалося враження, що ми захворіли на одну дуже небезпечну хворобу — це не ебола, це — політична безвідповідальність. Виникає відчуття, що люди у

Сполучених Штатах Америки, країнах Європи бояться брати на себе відповідальність. І це спонукає їх до прийняття напіврішень, які нічого не дають. Власне і ми так само обманювали себе і свій народ протягом 23 років, стверджуючи і віруючи в те, що Росія — наш стратегічний партнер.

Думаю, що після нинішніх подій наші шановні колеги і друзі на Заході нарешті почнуть прокидатися від тривалого сну ілюзій. І вже тепер певні індикації, які свідчать, що процес переосмислення сьогодення реальні отримав розвиток, слава Богу, мають місце. Звичайно, шлях прощання з ілюзіями не близький, але найголовніше, щоб рух у цьому напрямі поступово набрав оберти. Для нас головне питання полягає в тому, щоб ми змогли дожити до щасливого фіналу цього процесу і не були, доки він триватиме, зайовні нашим стратегічним «другом і партнером».

До речі, днями на засіданні Комітету у закордон-

них справах Верховної Ради України не вдалося ухвалити рекомендацію, яка дозволила б винести на обговорення парламенту денонсування деяких найбільш одіозних статей Договору про дружбу і співробітництво між Україною і Росією, ст. 1 якого говорить про те, що Україна і Російська Федерація – стратегічні партнери. І це при тому, що 27 січня 2015 р. та ж Верховна Рада визнала Росію країною-агресором. Мені здається, що цей договір взагалі треба денонсувати назавжди і у повному обсязі. Але ось такі маємо на сьогодні цікаві політичні обставини. Як їх пояснити – поки що не знаю.

«З.С.»: Найневдячніша справа – прогнозувати.

Володимир Огризко: Якщо прогнозування базується на особистих уподобаннях, смаках і такому іншому, тоді це те, що не дасть правдивого результату. Не можу не зауважити, що, на превеликий жаль, наші західні партнери після розвалу СРСР припинили вивчення Росії як суб'єкта міжнародних відносин. Усі були зачаровані ідеєю про те, що Російська Федерація стане чудовою демократичною країною, що вона побудує демократію на тих самих засадах, які мають місце в Америці, Німеччині, Франції, бо, мовляв, комунізм захлинувся і ми будуватимемо світле мирне життя усі разом. І наші західні партнери почали заколисувати себе казочкою: якщо вкласти у розвиток Росії, спочатку сто мільйонів, потім двісті, потім мільярд – через десять-двадцять років ми отримаємо абсолютно іншу Росію. Це також одна з причин, чому

ми опинилися всі разом у нинішніх реаліях. Відповіддю на вкладені мільярди стало однозначне твердження Кремля про те, що НАТО є ворогом Російської Федерації. Як свідчать події останніх років, замороження програм вивчення РФ призвело до того, що, ні НАТО, ні Європейський Союз, ні їхні структури, ні окремі країни-члени виявилися не готовими до викликів, продуктованих Москвою.

Отже, потрібен справді системний, об'єктивний, неупереджений аналіз того, що відбувається в Російській Федерації. Саме з цією метою ініціативна група однодумців зібралася в Україні й організувала Центр дослідження Росії. Ваш сьогоднішній співрозмовник є керівником цього центру, і ми беремося до того, що мали б розпочати ще 23 роки тому.

Хоча справедливості заради варто згадати, що в перші роки незалежності України було створено Інститут Росії під омофо-

ром Адміністрації Президента України. Згодом його було трансформовано в Інститут стратегічних досліджень і об'єкт вивчення став загальним, від фокусування на вивченні проблем Російської Федерації і перспектив наших взаємин з нею він перейшов до панорамного бачення світу, який мав і свої переваги, безумовно, але в контексті Росії втратив гостроту оцінки.

Зараз низка структур має окремі інститути, які вивчають РФ. Певні аспекти, певні напрями, однак системного аналізу немає. На превеликий жаль... Отже, ми хочемо заповнити цю нішу, явно проблемну тему для нашого політичного сьогодення і розпочати таке вивчення справді системно. Це означає – дослідження безпечового аспекту, політико-дипломатичного, релігійного, гуманітарного, економічно-енергетичного. У нас зібрался доволі цікавий ансамбль дослідників. Ми йшли від розуміння того, що ці фахівці повинні

бути не лише теоретиками, а й людьми, які мають практичний досвід роботи з Росією. Тому, скажімо, Євген Марчук погодився взяти на себе увесь безпечовий сектор, кілька послів відповідатимуть за політико-дипломатичний напрям, є в нашому складі экс-заступник Міністра фінансів України, заступник голови Нацбанку Олександр Савченко і Михайло Гончар, сферою дослідження яких стануть відповідно економічний та енергетичний сектори. Є у нашому складі талановиті історики, публіцисти, журналісти, зокрема Віталій Портников, Володимир Сергійчук, Сергій Грабовський, які опікуватимуться вивченням гуманітарних проблем.

Наша мета полягає в тому, щоб спробувати, хоча це дуже і дуже непросто, подивитися на відповідні речі під різними кутами зору, зрозуміти, як вони пов'язані між собою, і виходити на певні тенденції.

«З.С.»: Цю роботу вже розпочато. Коли ви зможете сказати, що нас очікує на завтра у взаєминах із Росією?

Володимир Огризко: Те, що стосується завтрашнього дня – треба звертатися до розвідників. Ми ж будемо намагатися зрозуміти тенденції, які свідчитимуть про те, на підставі чого відбуваються ті чи інші події, чого нам варто очікувати за кілька місяців, за рік чи кілька років.

Скажімо, аналізуючи нинішню економічну ситуацію в Росії, ми бачимо, якщо протягом двох років триватимуть такі економічні санкції, навіть напів-санкції, то навіть без дуже глибоких розрахунків

маємо розуміння того, що за два роки російська економіка просто залишиться з порожніми кишенями. Наш прогноз базуватиметься не на тому, що комусь захотілося побачити саме таку картину, а на дуже простих і зрозумілих розрахунках, аналізові бюджетних надходжень, світових тенденцій на нафтовому і газовому ринках. Росія сьогодні втрачає газовий ринок України, вона починає втрачати також і європейський ринок, навряд чи вона ближчим часом буде здатна вийти на ринок Китаю. Отже, ситуація матиме доволі очевидну тенденцію на зменшення доходів РФ від продажу газу і нафти. Ми будемо вивчати, скажімо, такий напрям, як продаж зброї Росією за кордон. Вона зараз на другому місці за обсягами реалізації. Не можемо виключати того, що в майбутньому РФ не зможе продавати зброю, оскільки країни, які сьогодні купують її на мільярди, із певних причин відмовляться від цих контрактів. Це абсолютно реальний сценарій. Ми підбиваємо баланс і бачимо, що за два роки бюджет Росії може недоотримати, умовно, 200 млрд. дол., тоді як валютні запаси становлять 360. Тобто через два роки ситуація може бути патовою. Ми пропонуємо нашим владним структурам глибокий і, головне, правдивий аналіз того, що можна передбачити. Чи справдяться наші прогнози 25 серпня або 30 жовтня — того не скажемо. Однак будемо бачити напрямок руху. Зараз ми виходимо на різноманітні західні аналітичні центри, на вчених-практиків і, упевнений, що

зможемо їх переконати зацікавитися російською проблематикою та співпрацювати з нами.

«З.С.»: На жаль, багато аналітичних центрів не заглядають за «горизонт»...

Володимир Огризко: Це — правда. Уявіть собі, що через 2-3-4 роки РФ, не змінюючись і не змінюючи свою нинішню політику, просто колапсує: спочатку економічно, а потім, згідно з теорією марксизму-ленізму, політично. Що робити далі? Згадайте, коли розвалювався СРСР, до нас приїжджали високі західні керівники — Джорж Буш-старший, Маргарет Тетчер — чому? Тому що і тоді, і зараз вони не прораховують наслідки і не розуміють, що робити далі. Вони бачили з усією очевидністю, що Радянський Союз — це потужна ядерна держава. А наслідки розвалу такої потуги були невідомі. Так само і зараз, якщо аналіз доведе, що Росія розвалюється за об'єктивними обставинами, ми мусимо знайти відповіді на запитання: що буде далі? яким буде наш світ? коли це може відбутися? Якщо на місці РФ утворяться інші держави,

це, безумовно, призведе до зміни полярності світу, вочевидь, до посилення позицій Китаю і появи гравців зовсім інших вагових категорій. На мою думку, якщо цей процес розвалу Росії триватиме, то ми будемо приречені ухвалювати абсолютно нові рішення в безпековому плані, оскільки це призведе до величезної кількості проблем: що робити з російською атомною зброєю? кому вона буде належати? як її контролювати? як запобігати ядерному шантажу тощо?

Якщо ж Російська Федерація змінюється, переглядає свою політику і залишається на мапі світу, то полярність світу буде іншою. Так виходить, що на цій північно-атлантичній півкулі Росія є справді таким центром притягання інтересу. І від того, яким чином повернеться найближче 2-3-річне путінівання, залежатиме дуже багато на роки уперед.

«З.С.»: Чи варто, на Вашу думку, очікувати на повномасштабну війну?

Володимир Огризко: Якщо мислити логічно, її не повинно бути. Але хіба Росія мислить логічно? Хіба є логічним те, що

Кремль робить протягом останніх кількох років? Тобто ця неадекватність може бути трансформована в ті чи інші неадекватні дії. Тому розмови про ядерні тактичні снаряди, про можливість застосування ядерної зброї, про вихід з усіх інструментів щодо роззброєння не є випадковими. Звичайно, ніхто не може гарантувати, що у якийсь момент притиснутий до стіни щур не кине тиса і не почне кусатися. Але після підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом Україна, по-перше, може розраховувати на його підтримку; по-друге, чітко і ясно має, нарешті, сказати собі і своїм «великим друзям» у Москві, що наш курс на європейську інтеграцію є незмінним. Ми будемо не лише членом ЄС, а й НАТО.

Отже, сподівання, на те, що внаслідок цієї жахливої брутальної агресії Україна змінить вектор свого розвитку, є безпідставними і марними. Подальша агресія проти України у підсумку обернеться розвалом самої Росії. І в Москві про це повинні пам'ятати.

*Інтерв'ю підготувала
Ольга Таукач*

«Глобалізаційні виклики і багатостороння дипломатія»

У Дипломатичній академії України 18 березня відбувся III Міжнародний молодіжний форум «Глобалізаційні виклики і багатостороння дипломатія». Його організатори — Міністерство закордонних справ України, Дипломатична академія України при МЗС та Інститут стратегічних досліджень «Нова Україна».

Роботу форуму відкрив ректор Дипломатичної академії України Микола Кулініч. До учасників звернулися заступник Глави Адміністрації Президента України Дмитро Шимків, Голова Представництва ЄС в Україні Ян Томбінські; заступник Міністра молоді та спорту України з питань європейської інтеграції Микола Мовчан; Міністр закордонних справ України (2007-2009 рр.) Володимир Огризко; Генеральний секретар Організації за демократію та економічний розвиток (ГУАМ) Валерій Чечелашвілі; головний редактор газети «День» Лариса Івшина; директор Інституту державного управління та місцевого самоврядування Національної академії державного управління при Президентові України Сергій Телешун.

Як зазначили виступаючи, на фоні російської анексії Криму та агресії, що досі

триває, проведення міжнародного форуму є надзвичайно важливою і своєчасною подією. Його головна мета — створення платформи для розвитку міжнародної молодіжної співпраці, обміну інформацією та досвідом. Протягом роботи форуму обговорювалися питання позиціонування України у світі, геополітичні та геоекономічні виклики, що постали перед нашою країною. Окремо йшлося про розбудову сучасної української дипломатії. Форум зібрав близько 200 осіб, серед яких — дипломати, представники влади, учені, експерти, студентська молодь.

«На паритетній основі у цьому форумі беруть участь не тільки молоді студенти, а й науковці, викладачі, ветерани дипломатії та нинішні дипломати. Ми спеціально так підбирали склад учасників, щоб він був «fifty-fifty», тобто щоб існував не тільки зв'язок поколінь, а й зв'язок єдності, стратегії, поглядів», — наголосив у своєму виступі ректор Дипломатичної академії Микола Кулініч, зазначивши, що «поки що Україна — один на один з «брутальним викликом», який кинула Росія всьому цивілізованому людству. Це — порушення всіх

існуючих норм, правил та законів поведінки, які існують в договорах міжнародного права. Захід жажнувся цього... Але ми поступово справляємося із цим».

На думку генерального секретаря Організації за демократію та економічний розвиток (ГУАМ) Валерія Чечелашвілі, виклики, які нині постали перед Україною, дуже важкі. «Але, подолавши їх, Європа разом з Україною стане сильнішою», — підкреслив виступаючий. Він нагадав присутнім, як у 2008 р. Міністр закордонних справ Росії Сергій Лавров заявив, що принцип територіальної цілісності є незаперечним. «Виняток, як він тоді казав, — Грузія, яка була покарана за спробу «геноциду осетин і абхазців». Багато хто тоді зітхнув із полегшенням, а ми намагалися пояснити, що російська політика по відношенню до Грузії — не виняток, а екстремальний

прояв політики до сусідів. Тепер ця екстремальність проявляється в Україні», — зазначив В. Чечелашвілі. За його словами, «сп'яніння успіхом» від анексії території закінчиться, а похмілля буде важким. «Досвід показує, що міжнародні домовленості з РФ, м'яко кажучи, не дуже надійні. Кожен присутній у цій залі може нарахувати з десяток таких договорів, які раптом перетворювалися на порожній папірець», — констатував дипломат.

Заступник Глави Адміністрації Президента України Дмитро Шимків закликав майбутніх дипломатів приєднатися до урядової команди і працювати на благо країни. «Новій Україні потрібні люди, які будуть домовлятися і захищати українські інтереси, записані в міжнародних угодах на дипломатичному та політичному рівнях», — звернувся він англійською мовою до присутніх. Дмитро Шимків також зазначив, що зараз потрібна абсолютно відмінна ментальність та підхід, що містили б «цінності, які захищали українці на Майдані». За його словами, саме з допомогою молоді в Україні буде створено потужну дипломатію, а отже — сильну державу.

«З нетерпінням чекаю на співпрацю з вами, – звернувся він до аудиторії. – Ви потрібні новій Україні!»

На форумі виступила головний редактор газети «День» Лариса Івшина, яка представила книжкові новинки та ініціативи популярного видання, а також поділилася враженнями від останніх подій. Зокрема, вона сказала, що на наших очах розгортається небачена

битва не лише за нафту, газ та ресурси, а й за місце в історії. Росія давно поставила собі за мету виштовхнути українців із цивілізаційного простору і зайняти це місце. Проте «на нашій стороні надзвичайно потужний союзник – історична правда. Якщо ми зуміємо скористатися цим, навчимо молодь цим користатися, то нас ніхто не зсуне з нашої історичної матриці», – сказала

Л. Івшина. Головний редактор подякувала українським дипломатам за надзвичайну увагу до друкованого слова газети та підкреслила, що «це – найбільш кваліфіковані читачі, яких можна собі тільки побажати. Їхні поради та оцінки надзвичайно стимулюють колектив видання. Це планка, до якої варто було дотягнутися».

У рамках форуму відбулися дві конференції –

«Україна в глобальному світі: витоки конфлікту і шляхи його подолання», а також «Удовенківські дипломатичні читання», присвячені найзначнішому українцеві нашого часу, блискучому дипломатові й політику Геннадію Йосиповичу Удовенку – колишньому Міністру закордонних справ, 52-му президенту Генеральної Асамблеї ООН.

Інф. «З.С.»

МЗС України підтримуватиме місію КМЄС

У Києві 19 березня було офіційно відкрито нову штаб-квартиру КМЄС – невиконавчої, беззбройної, цивільної Консультативної місії Європейського Союзу для підтримки, консультування та менторства відповідних українських структур у реформуванні цивільного сектору безпеки на стратегічному рівні. Ця місія, створена в рамках Спільної політики безпеки й оборони ЄС, була запрошена українською владою. Вона уособлює один із кроків, здійснюваних Євросоюзом у відповідь на кризу в Україні. Офіційно розпочавши працювати в Україні з 1 грудня 2014 р., КМЄС поширює свою діяльність на всю сферу верховенства права (у тому числі прокуратуру та суди) і правоохоронні органи, за винятком оборонного сектору. Внесок КМЄС у планування та реалізацію реформ сектору цивільної безпеки повинен призвести до створення в Україні збалансованих сил безпеки, що гарантуватимуть верховенство права та виконуватимуть правоохоронні функції, посилюючи власну легітимність у всіх

сферах та регіонах України, таким чином, зміцнюючи довіру громадськості, з повним дотриманням прав людини. Співробітники місії консультують і надають підтримку відповідним державним органам України в секторі цивільної безпеки в концептуальному плануванні та послідовній реалізації їхніх комплексних і цілісних зусиль у реформуванні; підтримують реорганізацію та зміну структури сил безпеки України в дусі стандартів і передового досвіду ЄС у повній узгодженості з усіма європейськими та міжнародними структурами, залученими до процесу реформування сектору цивільної безпеки України.

З нагоди відкриття нової штаб-квартири КМЄС, гостей, серед яких були українські урядовці, парламентарії, представники дипкорпусу, привітав Голова місії Калман Міжеї.

До присутніх звернувся заступник Генерального секретаря Європейської служби зовнішніх справ Мачей Поповскі, який назвав цю подію кульмінацією зацікавленості з боку

Європейського Союзу українськими партнерами. На його думку, штаб-квартира повністю відповідає своїм цілям, має стратегічне розташування, зокрема, у безпосередній близькості до Міністерства закордонних справ України. Адже, як підкреслювалося під час урочистого відкриття, мета місії не може бути досягнута без ефективної підтримки та співпраці з провідною установою зовнішньополітичної діяльності країни.

«Реформування сектору цивільної безпеки – нелегке завдання, але дуже важливе. Сподіваємося взяти активну участь у цьому процесі та підтримувати його. Тому ця будівля – наша штаб-квартира буде наповнена позитивною енергією. Україна стикається з багатьма викликами. І ми не маємо часу очікувати, треба починати діяти, треба прискорюватися. Ми не можемо гаяти часу. Нашій місії – лише 3 місяці. Сподіваємося працювати тут протягом двох років, і через цей час усі зможемо побачити різницю», – запевнив Мачей Поповскі.

Ефективної професійної роботи побажав місії Міністр внутрішніх справ України Арсен Аваков.

Перший заступник Міністра закордонних справ України Наталія Галібаренко нагадала присутнім, що після анексування Кримського півострова, трагічних подій на сході України Європейський союз виступив із низкою важливих ініціатив, одна з яких полягала у створенні спеціальної консультативної місії, що підтримувала б реформування в секторі цивільної безпеки та правоохоронних органах. Це був початок безпосередньої роботи з Євросоюзом.

Наталія Галібаренко висловила сподівання, що, оскільки реформування сектору цивільної безпеки, правоохоронних органів є непростим завданням і потребує політичної волі з боку влади та підтримки суспільства, місія надасть високоякісну експертизу Україні в цьому питанні та запевнила, що Міністерство закордонних справ України надаватиме всебічну підтримку місії КМЄС у цій відповідальній справі.

Інф. «З.С.»

Фактор «м'якої сили» в сучасних міжнародних відносинах

УДК 327

34-й Президент США Д. Ейзенхауер був переконаний у тому, що «віддавати наказ легко. Набагато складніше зобов'язати інших хотіти робити те, що ти хочеш».

Усталена в міжнародних відносинах думка про вирішальний вплив «твердої сили», що вимірюється передусім військовим потенціалом, дедалі активніше дискутується експертами і дипломатами.

«Тверда сила» – важливий чинник у міжнародних відносинах, але не вирішальний. Сучасний контекст подій в Україні свідчить, що засобами цієї сили можна дестабілізувати ситуацію, загарбати територію, зруйнувати інфраструктуру, але втратити прихильність, підтримку і міжнародну солідарність.

Вимір сили визначається контекстом. Очевидно, у боротьбі за панування в Європі 1848-1918 рр. «тверда сила» була ключовим фактором, що визначав розв'язку політичних інтересів суб'єктів формування нової Європи. Однак сила змінюється зі зміною політичного контексту.

Вимір сили визначається і базовим критерієм, що береться за одиницю виміру – військова могутність чи економічний потенціал. У військовому вимірі домінуючою силою є США, які, очевидно, і залишатимуться провідною державою ХХІ сторіччя. Але сила не означає надмірності. В економічному вимірі – США, ЄС, Китай.

Не варто думати, що сила – перевага одного над

іншим. Сила – це підтримка, допомога іншим.

Великий француз Ж.-Ж. Руссо не помилився, зауваживши, що «найсильніший ніколи не є достатньо сильним, аби бути володарем, якщо не перетворить силу в право, а підпорядкування в обов'язок».

Сила адаптується до сучасних високих технологій, що зумовлює розвиток стратегії застосування її м'якої форми.

«М'яка сила» – це комбінація економічного потенціалу і тактики дій. Вона полягала не в інтервенціях, а в силі переконання. «М'яка сила» – не лише передача інформації, це й сприйняття її рецепіентами.

Феномен «м'якої сили» являє собою поєднання трьох компонентів: культура держави (у тому, чим вона приваблює інших), її політичні цінності (чи дотримується вона їх у внутрішній і зовнішній політиці) та зовнішні відносини (чи сприймаються вони як легітимні та морально обґрунтовані) [1].

Якщо країна послідовно прагнучим високі цивілізації, впровадження демократичних цінностей, популяризації національної культури, то вона збільшить свою «м'яку силу» і в той спосіб підвищить авторитет у світовій політиці.

«Привабливий спосіб життя та культура, здатність діяти в унісон зі світовою громадською думкою (і навіть очолювати її), а не йти їй наперекір, так виявляють себе не менш корисні елементи політичного

Summary

Russian aggression towards Ukraine and contradicting measures of the world society directed to stop Kremlin raise the issue of the capability of soft power as the foreign policy instrument. The article emphasizes the importance of soft power tools as a means of preventing the destruction of the modern way of International Relations.

Key words: soft power, public diplomacy, aggression, EU, USA, Ukraine, Russia.

інструментарію держави, ніж майстерна дипломатія, фінансова потужність і навіть важкі авіаносці», – стверджує теоретик «м'якої сили» професор Єльського університету Пол Кеннеді.

Нині викристалізуються дві форми вияву сили: перехід сили від держави до держави і переміщення сили від держави до недержавних гравців.

Яскравим прикладом застосування «м'якої сили» є політика розширення ЄС і політика розвитку Європейського Співтовариства.

Розширення ЄС здійснюється через механізм пропозицій європейського співтовариства з упровадження демократичних цінностей у суспільне життя інших країн, проведення галузевих реформ і підвищення соціальних стандартів. Зацікавлені держави пропонують свої умови інтеграції: збереження суверенітету, сприяння розвитку пріоритетних галузей та вихід з їхньою продукцією на європейський ринок.

Застосування набору політичних заходів та інструментів і трансформаційна «м'яка сила» ЄС поширюють стабільність і зростання соціально-економічних стандартів за межами розширення. Одним із таких інструментів Євросоюзу є Спільна політика сусідства.

Таким чином, розширен-

ня цінностей ЄС здійснюється лінійно – на основі взаємної згоди та засадах об'єднання елементів суверенітету країн-членів. Це процес переговорів і домовленостей між державами про створення спільних інституцій і політик для координації діяльності в рамках вирішення спільних проблем.

Політика Президента США Барака Обами спрямована на активне використання методів «м'якої сили» в розв'язанні міжнародних конфліктів.

Підкреслюючи важливість популяризації у світі фактора м'якої сили (прихильником чого є американський професор Джо-зеф Най), Барак Обама зауважує, що, популяризуючи термін «м'яка сила» у світі, Най робить більше для «м'якої сили» Америки в усьому світі, ніж усе інше, що може зробити уряд [2].

Таким чином, є підстави вважати, що обережна стриманість адміністрації Білого дому щодо надання Україні летальної зброї з метою захисту її територіальної цілісності мотивується також і сподіваннями зупинити агресію Кремля проти України «м'якими» засобами.

Барак Обама намагається повернути до масиву інструментів впливу США на міжнародні відносини політику «м'якої сили», яка успішно застосовувалася

адміністрацією Президента Білла Клінтона, і таким чином нарощувати потенціал американської «м'якої сили». Найбільш ефективним інструментом «м'якої сили» Білий дім вважає публічну дипломатію, ключова роль у здійсненні якої належить інформаційному ресурсу і контролю над інформаційними потоками.

Джозеф Най виділяє три виміри публічної дипломатії. Перше – щоденне цілеспрямоване висвітлення зовнішньополітичних кроків. Друге – «стратегічне спілкування», що передбачає широке обговорення найбільш важливих для США політичних тем. Третє – розвиток прямих контактів з іноземною аудиторією за допомогою системи обмінів, програм наукових стипендій, які дають змогу зарубіжним громадянам особисто познайомитися зі Сполученими Штатами [3].

Агресія Російської Федерації щодо України є викликом спроможності «м'якої сили» у міжнародних відносинах.

Тактика дій Росії із загарбання частини території України, з одного боку, та зусилля Європейського Союзу і США з припинення бойових дій – з іншого, демонструють цивілізаційне протистояння між культурою війни і культурою миру. Розширення сфери впливу Росії (не цінностей!) здійснюється шляхом погроз, відвертого тиску, агресії, а члени альянсу, очолюваного РФ, не мають

жодної реальної альтернативи – через енергетичну залежність, торговельні зв'язки та інші види пасток.

Російська «м'яка сила» – вертикальний засіб тиску і цинічний тактичний інструмент, що застосовується для досягнення специфічних геостратегічних амбіцій.

М'яка сила базується на традиціях і культурі нації. Історія формування російської нації та держави небагата контраргументами до тези, що генотип правлячих російських еліт сформований у лоні експансіонізму, «собирання земель» та агресії.

Русофобія Москви та мазохізм мотивуються її етнічними відмінностями від Руси та етнічною близькістю до народів Орди. Саме цією генетичною відмінністю пояснюється несприйняття Москвою європейського способу життя і тяжіння до азійських традицій.

Микола Костомаров у своїй праці «Дві руські народності» в порівняльних характеристиках етнопсихологічних рис російського та українського народів визначає російський експансіонізм, перевагу общини, загалу над особистістю, обмеження індивідуальної свободи, що сприяло становленню в Росії абсолютної монархії, і на противагу – українську свободоловність, прагнення до вільних спілок, перевагу особистості над загальністю.

Росія органічно породжує деспотизм зі своєї національної суті або геополітичної долі, і в тому здійснює своє історичне призначення [4].

Використання «твердої сили» як основного засобу здійснення внутрішньої та

зовнішньої політики Росії впливає зі сформованого упродовж століть етнопсихотипу російських правлячих еліт. При стратегічному моделюванні відносин із Російською Федерацією доцільно було б брати до уваги етнопсихологічні особливості правлячих еліт сусідньої країни, що закладені на генетичному рівні і не піддаються корекції протягом історичного розвитку.

«М'яка сила» України – це її історія, мультикультурне суспільство, культура, прагнення закріпити щоденні демократичні цінності, свобода, поступливість і правда у взаєминах із партнерами.

«М'яка сила» не є продуктом пропаганди, а результатом привабливого розвитку. Збереження етноприроди українців і швидкі реформи сформулюють привабливий образ України, що й зміцнить її «м'яку силу». І жорстка сила мечи таки поступиться м'якій силі.

Заходи із залучення інструментів «розумної» сили [5] Європейським Союзом і США у питанні зупинення агресії Росії проти України – поєднання «жорсткої сили» і «м'якої сили» дають підстави вважати, що є ще порох у порохівниці «м'якої сили».

У разі вияву недієздатності «м'якої сили» зупинити агресію Кремля проти України, постане небезпека повернення до минулого – застосування «твердої сили» як вирішального чинника розв'язання міжнародних конфліктів.

Список використаних джерел:

1. *Soft Power: The means uuo success in world politics* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.futurecasts.com/book%20review%206-4.htm>.
2. *Is (His) Biography (Our) Destiny?* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nytimes.com/2007/11/04/magazine/04obamat.html?pagewanted=1&r=2&hp>.
3. Най Джозеф С. М'яка сила. Складові успіху у світовій політиці. – Нью-Йорк: Паблік афферз, 2004. – 192 с.
4. *Muskovite Imperial Claims to the Kazan Khanate* // *Slavic Review*. – 1967. – XXVI, 4. – pp. 559-576.21
5. Най Джозеф. Якщо у сусідів України різне бачення політики, досить важко підібрати шлях, який зацікавить усіх / Най Джозеф // Інститут світової політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iwp.org.ua/ukr/public/340.html>

Василь КИРИЛИЧ,
доцент кафедри дипломатичної та консульської служби Дипломатичної академії України при МЗС

АНОТАЦІЯ

Агресія Росії проти України та заходи світової спільноти із зупинення подальшого наступу Кремля ставлять питання про спроможність «м'якої сили» як інструменту міжнародної політики. Підкреслюється важливість застосування інструменту «м'якої сили» як засобу унеможливлення руйнації сучасного укладу міжнародних відносин.

Ключові слова: «м'яка сила», публічна дипломатія, агресія, ЄС, США, Росія, Україна.

АННОТАЦИЯ

Агрессия России против Украины и усилия мирового сообщества с целью предотвращения дальнейшего наступления Кремля поднимают вопрос о способности «мягкой силы» выступать в качестве инструмента международной политики. Подчеркивается важность применения инструмента «мягкой силы» как способа не дать возможности разрушить существующий порядок международных отношений.

Ключевые слова: «мягкая сила», публичная дипломатия, агрессия, ЕС, США, Россия, Украина.

Американські конгресмени на захисті української політики

УДК 327: 94

Чи багато політиків, громадських діячів і пересічних людей усього світу ще торік чули чи знали про нашу велику і багаторстраждальну країну? Чи заглиблювалися в її історію, у те, що спричинило протестні настрої, у долю людей, а головне — у силу народу України?

Вогонь свободи Майдану розпалив у душах людей усього світу людяність, доброзичливість, а найбільше — підтримку один одного.

Не тільки прості американці, а й політичні діячі, зокрема конгресмени, у своїй більшості простягнули руку допомоги та підтримки українському народу в складні часи його історичного становлення.

Вагомими є слова конгресмена зі штату Огайо від Демократичної партії Марсі Керолайн Каптур, виголошені під час дебатів 10 лютого 2014 р. в Палаті представників Конгресу США перед голосуванням за резолюцію № H.Res.447 «На підтримку демократичних і європейських устремлінь народу України та його права вибирати власне майбутнє, вільне від залякування і страху»: «Світу потрібна Україна... Талант її людей, їх креативність, їх світогляд піддавалися утискам протягом багатьох-багатьох десятиліть та поколінь. Зараз – її момент і ми стоїмо поруч з її народом, прагнучи кращого майбутнього для всіх» [1].

Важливо зазначити, що вказана резолюція була одним із перших норма-

тивних актів Конгресу Сполучених Штатів, який засудив прояви насильства на Майдані Незалежності в Києві під час масових акцій протесту.

Знайомство з Україною деяких членів Конгресу США сягає своїм корінням радянських часів, дякуючи різноманітним програмам перебування багатьох конгресових делегацій у СРСР, які включали Київ.

Зі здобуттям Україною незалежності в 1991 р. міжпарламентські контакти вийшли на якісно новий рівень. Перша парламентська делегація незалежної України, очолювана Головою Верховної Ради Л. Кравчуком, відвідала Вашингтон у жовтні 1991 року. Протягом наступних років члени Конгресу США та народні депутати України були активними учасниками розбудови двосторонніх відносин. Саме в 1990-х роках визначними фігурами українсько-американської взаємодії стали сенатори Р. Лугар, Дж. Маккейн, М. МакКоннелл, конгресмени К. Велдон і М. Каптур [2].

Summary

Article is devoted to the issues of expanding Ukrainian-American interstate cooperation, supporting Ukrainian policy by the United States of America and significant role in the promotion of members of Congress appropriate legislative initiatives against the background of foreign policy challenges of the modern period.

Keywords: Ukraine, USA, Congress, committee, resolution, sanctions

Сьогодні, з огляду на напружену політичну, економічну та безпекову ситуацію в Україні, агресію Російської Федерації та військові дії на Сході, питання підтримки української політики Сполученими Штатами, зокрема конгресменами, є особливо актуальним і вагомим. Адже одним із головних зовнішньополітичних завдань України, окрім кроків із подальшої інтеграції з Європейським Союзом, є вирішення конфлікту зі східним сусідом та стабілізація країни.

Численні жертви та втрати, яких зазнала Україна у 2013-2015 рр., змушують замислитися над силою принципів міжнародного права, дотримання угод і домовленостей.

Великий друг нашої держави, вже згадувана член конгресу Марсі Каптур, є однією з найвпливовіших лобістів інтересів України. Ще в жовтні 2011 р. вона

була автором проекту резолюції № H.Res.435 «Засудження переслідування лідера опозиції Юлії Тимошенко та інших політичних в'язнів, серед яких і колишнього міністра внутрішніх справ Юрія Луценка» [3], який був переданий на розгляд Комітету у закордонних справах Палати представників США і який Палата схвалила. Резолюція №435 засудила вирок експрем'єр-міністрові України та несправедливі умови, у яких відбувався судовий процес, та вимагала від тодішньої української влади негайно звільнити всіх політичних в'язнів.

Протягом подій останнього року пані Каптур неодноразово виступала в Конгресі США з підтримкою України, зокрема, за надання урядом Сполучених Штатів військової допомоги Збройним силам України для боротьби з неоголошеною військовою зовнішньою агресією, була автором проекту закону про підтримку свободи України (Ukraine Freedom Support Act) № H.R.5859 «Про введення санкцій стосовно Російської Федерації з метою забезпечення додаткової допомоги Україні, а також для інших цілей» [4], який у грудні 2014 р. ухвалила Палата представників та підписав Президент США Барак Обама. Закон майже

повністю повторює зміст законопроекту № S.2828 сенатора-демократа Роберта Менендеса [5] і передбачає можливість надання Україні військової техніки і послуг, у тому числі протитанкового озброєння, радарних систем для боротьби з артилерією, тактичних розвідувальних БПЛА, захищених засобів зв'язку, а також допомоги у навчанні українських військових [6].

Марсі Каптур також є співзасновником Українських зборів в американському Конгресі (Конгресовий Український Кокус) – групи американських конгресменів, сформованої у 1997 році. Особливо важливою у становленні Українського кокусу була роль Українського конгресового комітету Америки. Український кокус є одним із найбільших подібних об'єднань у Конгресі США. До того ж, організація є надійним джерелом інформації про останні події в Україні для всіх зацікавлених осіб. Ініціатива створення належала українській діаспорі та була реалізована за сприяння членів Конгресу.

Окрім Марсі Каптур на сьогодні до Українського кокусу входять ще 33 члени: Сендер Левін, Роск Бартлет, Джим Герлах, Еліот Енгель, Кендіс Міллер та інші. Вони є членами як Демократичної, так і Республіканської партій Сполучених Штатів Америки.

Серед пріоритетних напрямів діяльності Конгресового Українського Кокусу є [2]:

робота над розширенням міждержавного українсько-американського співробітництва, формування та просування від-

повідних законодавчих ініціатив; ознайомлення членів Конгресу США з актуальними політичними, економічними, соціальними та культурними проблемами України; формування рекомендацій з подальшого розвитку політики США в українському напрямі.

Значну увагу в діяльності кокусу приділяють наданню сприяння Україні в підтримці процесу демократизації та здійсненню ринково-орієнтованих реформ, а також формуванню офіційної державної позиції законодавчого органу США щодо успіхів у їхній імplementації.

Серед важливих інтересів України, реалізованих за сприяння конгресового кокусу, слід виокремити [2]:

надання з боку США щорічної фінансової допомоги; вилучення України з переліку держав, на які розповсюджується дія «поправки Джексона-Вейніка»; схвалення законопроекту щодо спорудження у столиці США м. Вашингтон Меморіалу пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 рр. тощо.

Під час вшанування 80-річчя геноциду в Україні сенатор штату Іллінойс Майк Квіглі у Конгресі

США зазначив: «Великий штучний голод зорганізувало комуністичне правління Йосипа Сталіна для викорінення української культури, освіти і соціальних інститутів... Але спроба Сталіна знищити дух та історію українського народу не вдалася» [7].

Велику підтримку Україні надає конгресмен Еліот Ленс Енгель, член комітету у закордонних справах Палати представників Конгресу США, який також, як і Каптур, є членом Демократичної партії США та Українського кокусу.

Еліот Енгель був автором зазначеної резолюції № H.Res.447, проект якої було ним внесено на розгляд Комітету у закордонних справах Палати представників США в грудні 2013 р. під час подій Євромайдану і яка передбачала санкції проти тих, хто видавав і виконував накази про використання сили проти протестувальників Майдану. Серед конгресменів-співавторів – Ед Ройс, Сенді Левін, Марсі Каптур і Вільям Кітінг.

Конгресмен Енгель є прихильником більш активної участі Сполучених Штатів у вирішенні кризи в Україні та введення санкцій щодо Росії через її агресивні дії відносно нашої країни.

Елліот Енгель у співав-

торстві з конгресменом Едом Ройсом склали новий законопроект про допомогу Україні та введення санкцій проти Росії, який керівництво Комітету закордонних справ Палати представників США представило в березні 2014 року. «Цей важливий законодавчий акт доповнює зусилля президента щодо накладення санкцій на відповідальних за порушення суверенітету і територіальної цілісності України, розграбування її економіки та порушення прав людини в країні. Він посиляє чіткий сигнал президенту Путіну і його корумпованим соратникам, що ми не будемо миритися з російською агресією», – зазначив з цього приводу Енгель [8].

Мимоволі виникає запитання, чому саме названі американські конгресмени так активно підтримують Україну. Можливо, причини лежать у глибокій прихильності до демократії та свободи, які вони побачили в Україні, можливо, в родинних коренях походження або історичних зв'язках з Україною. Так, пані Каптур є американкою польського походження. Її бабуся родом із сучасної Хмельницької області. Бабуся та дідусь пана Енгеля були українськими євреями. Предки цих двох конгресменів емігрували з України до США ще в часи Російської імперії.

Поза згаданими прихильниками української справи є також і чимало інших конгресменів, що займають активну проукраїнську позицію. Серед них – сенатори Джон Маккейн та Боб Коркер.

Так, сенатор-республіканець від штату Аризона Джон Сідней Маккейн III,

критик Барака Обами за його слабку зовнішню політику і недостатню увагу до українського питання і давній противник політики Росії, ще 2004 р. разом із сенатором-демократом Джозефом Ліbermanом був ініціатором прийняття Комітетом Конгресу у закордонних справах проекту резолюції №H.Con.Res.336, яка закликала Президента США Джорджа Буша припинити членство Російської Федерації у Великій вісімці (G8) у зв'язку з відступом від демократичних норм, зокрема, за переслідування вільної преси і представників великого бізнесу, за відсутність незалежного судочинства, масові злочини проти мирних мешканців Чечні.

Цікавим є той факт, що наступного року разом із сенатором Гілларі Клінтон Маккейн висунув кандидатури президентів України та Грузії, Віктора Ющенка та Міхеїла Саакашвілі, на Нобелівську премію миру за те, що, як зазначено в спільному листі Маккейна та Клінтон до Нобелівського комітету, вони «завоювали підтримку народу, відстоюючи демократію, свободу і громадянські права» [9].

Підтримуючи масові народні протести під час подій Євромайдану та засуджуючи силовий розгін, Джон Маккейн 14 грудня 2013 р. прибув до Києва, де спостерігав за подіями з Будинку профспілок, у якому був розташований штаб революції, та наступного дня, разом із сенатором-демократом Крісом Мерфі, виступив на сцені перед мітингувальниками зі словами підтримки України та її народу.

Ще до початку роботи сесії 3 січня 2015 р., як голова сенатського комітету з питань збройних сил, Джон Маккейн пообіцяв докласти зусиль, аби допомога Україні була відчутною. «Тепер, коли у нас є більшість у Конгресі, ми зробимо все, щоб це питання залишалось на порядку денному і не лише щодо України, яка сама по собі є переконливим аргументом, але і з огляду на те, що буде далі з країнами Балтії. Що буде з Молдовою та іншими країнами регіону. Єдиний сценарій, який я бачу, – поверніть Крим Україні, заберіться зі східної України, і лише тоді, можливо, ми зможемо говорити про «фінляндизацію» України», – заявив Джон Маккейн, голова сенатського комітету із питань збройних сил. Також пан Маккейн неодноразово закликав президента Барака Обаму надати Україні летальну зброю. Одним з останніх прикладів цього – закликання Маккейна до світу щодо негайного надання Україні зброї під час його виступу 8 лютого 2015 р. на Мюнхенській конференції з безпеки.

У січні 2015 р. республіканці окреслили плани

щодо допомоги Україні. Новопризначений голова сенатського комітету з міжнародних відносин Боб Коркер не приховує прихильного ставлення до надання Україні зброї та посилення тиску на російського агресора. «Я думаю, роль іграшкового тигра, яку взяла на себе наша країна у світі, на цьому та багатьох інших фронтах завдає чимало довготермінові шкоди нашому народові», – заявив сенатор.

Від проголошення Україною незалежності Сполучені Штати завжди визнавали важливість нашої держави, її виняткове положення у Європі та світі. Тому уряд США ніколи не залишався байдужим до долі України.

Події в Україні останнім часом суттєво змінили

позиції США щодо нашої держави. Із 2013 р. Україна почала отримувати вагомий підтримку Конгресу США, 2014 р. став рекордним за кількістю знакових подій в Америці щодо українського питання. А вже не лише політики та експерти, а й пересічні громадяни США почали розуміти, що Київ – це європейська, а не пострадянська столиця. Стало очевидним і те, що українська нація має свою тисячолітню історію і право на самовизначення, а пропаганда російських ЗМІ не має нічого спільного зі свободою слова. Такої уваги до України, кількості заяв, візитів, прийнятих декларацій і затверджених упродовж року законопроектів досі не було в історії Сполучених Штатів.

Вашингтон від самого початку підтримував «Революцію гідності». США наполягали на припиненні насильства, продовженні політичного діалогу, скасуванні «антидемократичного законодавства», дотриманні прав і свобод в Україні. Із кожним новим наступом Кремля на суверенітет і цілісність України, окупацією Криму, навчаннями російських військ на українському кордоні, військовим вторгненням в Донбас США посилювали тиск на РФ.

Одним із найголовніших досягнень Сполучених Штатів в українському напрямі за підсумками 2014 р. слід вважати прийняття у грудні конгресом та затвердження президентом «Акта на підтримку свободи України», який значно полегшив бюрократичну процедуру для американських урядових і бізнес-структур щодо надання летальної зброї Україні.

Це стало визначальним не лише для Української держави, яка після повалення старого корумпованого режиму та втечі його керівників до Росії зазнавала удару за ударом з боку північного сусіда, а й важливою справою для Вашингтона, більшою, ніж чергова підтримка «молодої демократії» на іншому континенті. Адже США продовжують доводити світові свою здатність впливати на міжнародний порядок і забезпечувати стабільність і мир – без диктату вождів, залякування ядерною зброєю, оманливих обіцянок та імперських амбіцій [10].

У цілому лобізм українських інтересів в органах

державної влади Сполучених Штатів, як і в інших передових країнах світу, є дуже важливим феноменом. З огляду на те, що Америка є однією з найбільш могутніх держав світу, її вплив на глобальну політику важко переоцінити. Підтримка України з боку США дає нашій державі сильного союзника для захисту спільних інтересів на міжнародній арені.

У Вашингтоні власним прикладом доводять, що основа світового порядку – у виконанні угод і дотриманні міжнародного права для всіх без винятку, а саме для тих, хто хоче жити в цивілізованому світі. А той, хто на це не згоден і відверто зневажає міжнародний порядок, повинен платити адекватну ціну.

Список використаних джерел:

1. *Supporting the Democratic and European Aspirations of the People of Ukraine by Representative Marcy Kaptur*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://the-constituent.com/speeches/42388/supporting-the-democratic-and-european-aspirations-of-the-people-of-ukraine-by>

2. *Політичні відносини між Україною та США // Офіційний сайт Посольства України в Сполучених Штатах Америки*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://usa.mfa.gov.ua/ukraine-us/diplomacy>

3. *Resolution Condemning the persecution of political opposition leader Yulia Tymoshenko as well as other political prisoners, among them former internal affairs minister Yuri Lutsenko*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/BILLS-112hres435ih/pdf/BILLS-112hres435ih.pdf>

4. *Act To impose sanctions with respect to the Russian Federation, to provide additional assistance to Ukraine, and for other purposes*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.congress.gov/bill/113th-congress/house-bill/5859/text>

[bill/5859/text](https://www.congress.gov/bill/113th-congress/senate-bill/2828)

5. *Act*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.congress.gov/bill/113th-congress/senate-bill/2828>

6. *МЗС пояснив, що означає схвалена у США підтримка української свободи (14 грудня 2014 р.)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/12/14/7051982/>

7. *У Конгресі США вшанували жертв Голодомору*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/93460>

8. *Матвійчук Я.* Республіканці окреслили плани по допомозі Україні та міжнародній політиці (24 січня 2015 р.) // *Ярина Матвійчук // Українська інформаційна служба Голосу Америки* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrainian.voanews.com/content/article/2589453.html>

9. *Українці та Нобелівська премія: короткий огляд номінантів і лауреатів українського походження*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gurt.org.ua/news/recent/23951/>

10. *Довгопол Я.* 2014 рік: США підтримкою України довели свою силу (25.12.2014) // *Ярослав Довгопол* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/2014_rik_ssha_pidtrimkoju_ukraini_doveli_svoju_silu_2005377

Станіслав ЖЕЛІХОВСЬКИЙ,
аспірант Дипломатичної академії України при МЗС

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено питанням розширення міждержавного українсько-американського співробітництва, підтримці української політики Сполученими Штатами Америки і значимій ролі членів конгресу в просуванні відповідних законодавчих ініціатив на фоні зовнішньополітичних викликів сучасного періоду.

Ключові слова: Україна, США, конгрес, комітет, резолюція, санкції.

АННОТАЦІЯ

Стаття посвячена вопросам расширения межгосударственного украинско-американского сотрудничества, поддержке украинской политики Соединенными Штатами Америки и значимой роли членов конгресса в продвижении соответствующих законодательных инициатив на фоне внешнеполитических вызовов современного периода.

Ключевые слова: Украина, США, конгресс, комитет, резолюция, санкции.

Зовнішня політика та міжнародне становище України у 2014 році – очима експертів

Частина 3. Імперативи інтеграції

(Частини 1 і 2 – у №№1; 2 за 2015 р.)

Україна, як і будь-яка інша держава, незалежно від могутності (ВВП загально-го, на душу населення тощо), розмірів території та інших параметрів, у сучасному глобалізованому світі є об'єктом зовнішніх впливів (рис. 1). Інша справа, що ці впливи можуть як стимулювати її розвиток, так і стати йому на заваді. Взаємозалежність повинна була б допомагати нейтралізувати негативні впливи, однак це відбувається далеко не завжди, особливо якщо вона є асиметричною. Європейська та євроатлантична інтеграція для нас дійсно є імперативами,

Рис. 1

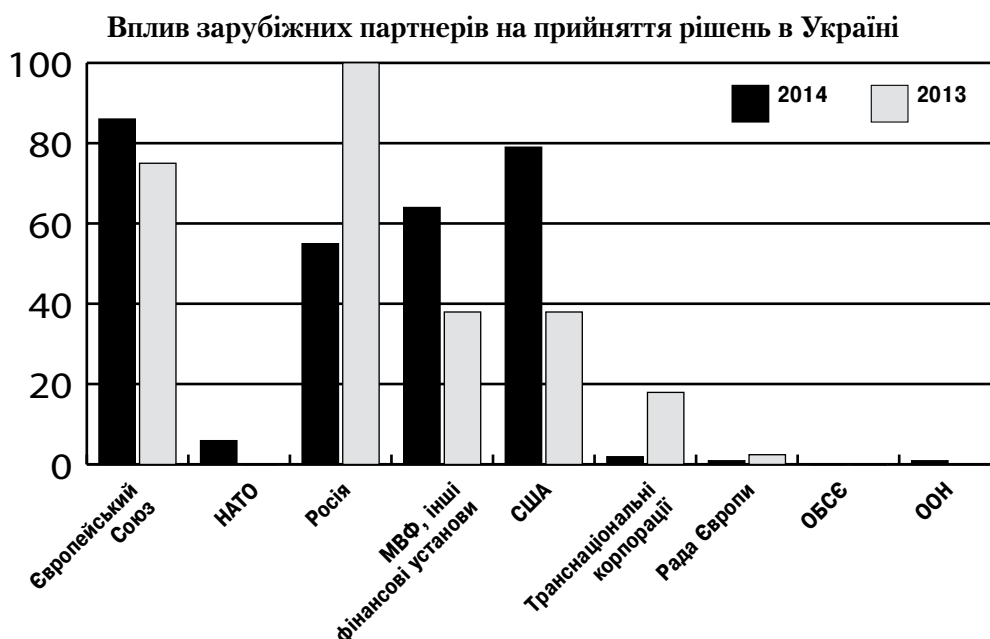

Рис. 2

Чи відповідає національним інтересам України вступ до Європейського Союзу?

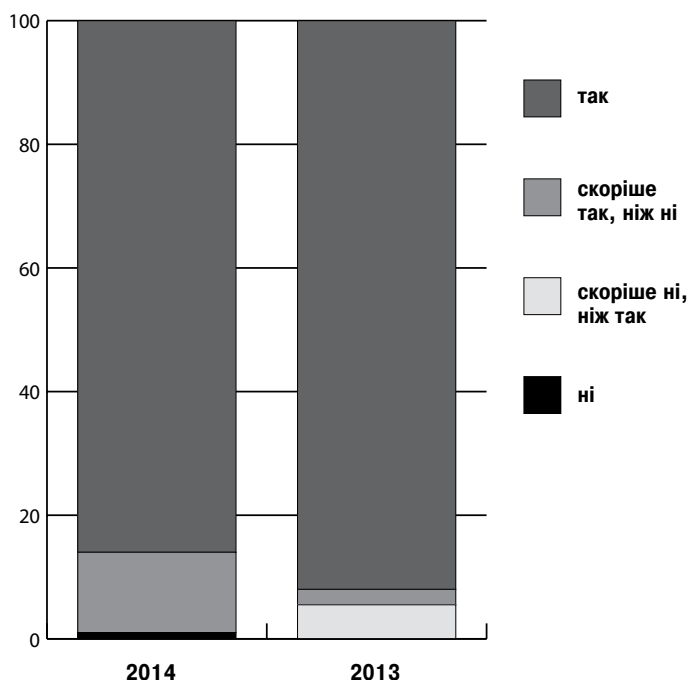
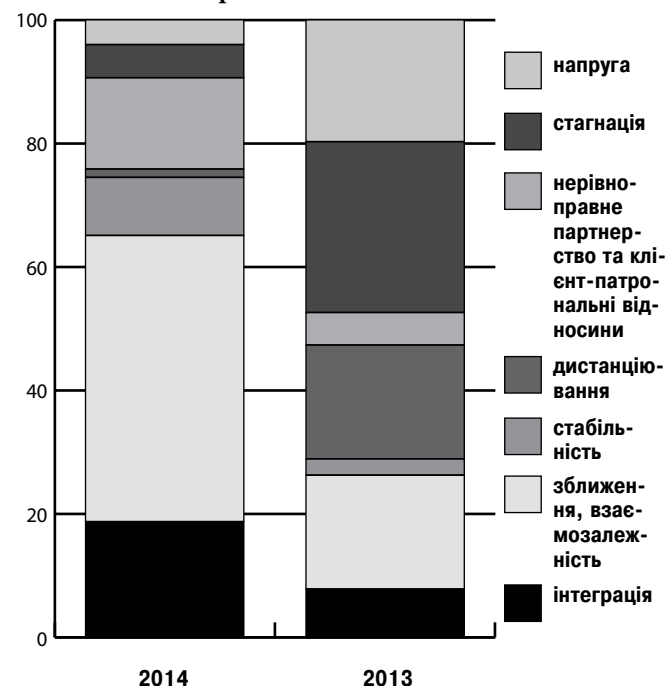

Рис. 3

Характеристики якісного стану відносин України з Європейським Союзом

оскільки неінтегрована Україна постала в очах Росії легкою здобиччю.¹ Звернення до головних зовнішньополітичних цілей Києва також приводить до висновку, що досягнути їх без інтеграції неможливо.²

Європейський Союз, після усунення від влади В. Януковича, пішов на підписання 21 березня 2014 р. з урядом України політичної частини Угоди про асоціацію. За часів Януковича Брюссель категорично відкидав пропозицію донецького Києва відокремити політичний блок від економічного, оскільки небезпідставно вважав, що максимум потрібного президентові та його клептократичній кліці — це економічна угода, що має відкрити їм доступ до дешевих кредитів МВФ, а до демократизації, прописаної в політичному блоці, ніколи руки не дійдуть. Визнаючи європейські прагнення України та вітаючи її європейський вибір, втілений у «Революції гідності», ЄС підтвердив відданість ідеї політичної асоціації та економічної інтеграції України з Європейським Союзом на основі поваги до спільних цінностей та їхнього ефективного просування. Угоду про асоціацію між ЄС та нашою країною в цілому підписано 27 червня главами держав або урядів країн Європейського Союзу та новообраним президентом П. Порошенком у Брюсселі.

1 Див. О. Потехін Президент проти нації — 2010-2013 .Ч. 1. Партнери, союзники... вороги?.. — Зовнішні справи. — 2014. — №11. — С. 28-33.

2 О. Потехін Зовнішня політика та міжнародне становище України у 2014 році — очима експертів. Ч. 2. Друзі пізнаються в біді, чи не так? — Зовнішні справи. — 2015. — №2. — С. 51 (рис. 14).

лі³, що було проявом довіри європейської спільноти новій владі України. Угоду про асоціацію 16 вересня одночасно ратифіковано Верховною Радою та Європейським парламентом. Однак встановлення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (ЗВТ) було відтерміновано до 31 грудня 2015 року. Це відбулося, з одного боку, тому що Москва шантажувала Брюссель запровадженням торговельної блокади України, а

3 http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/press-corner/all_news/news/2014/2014_06_27_01_uk.htm

Рис. 5

Характеристики перешкод інтеграції України до Європи

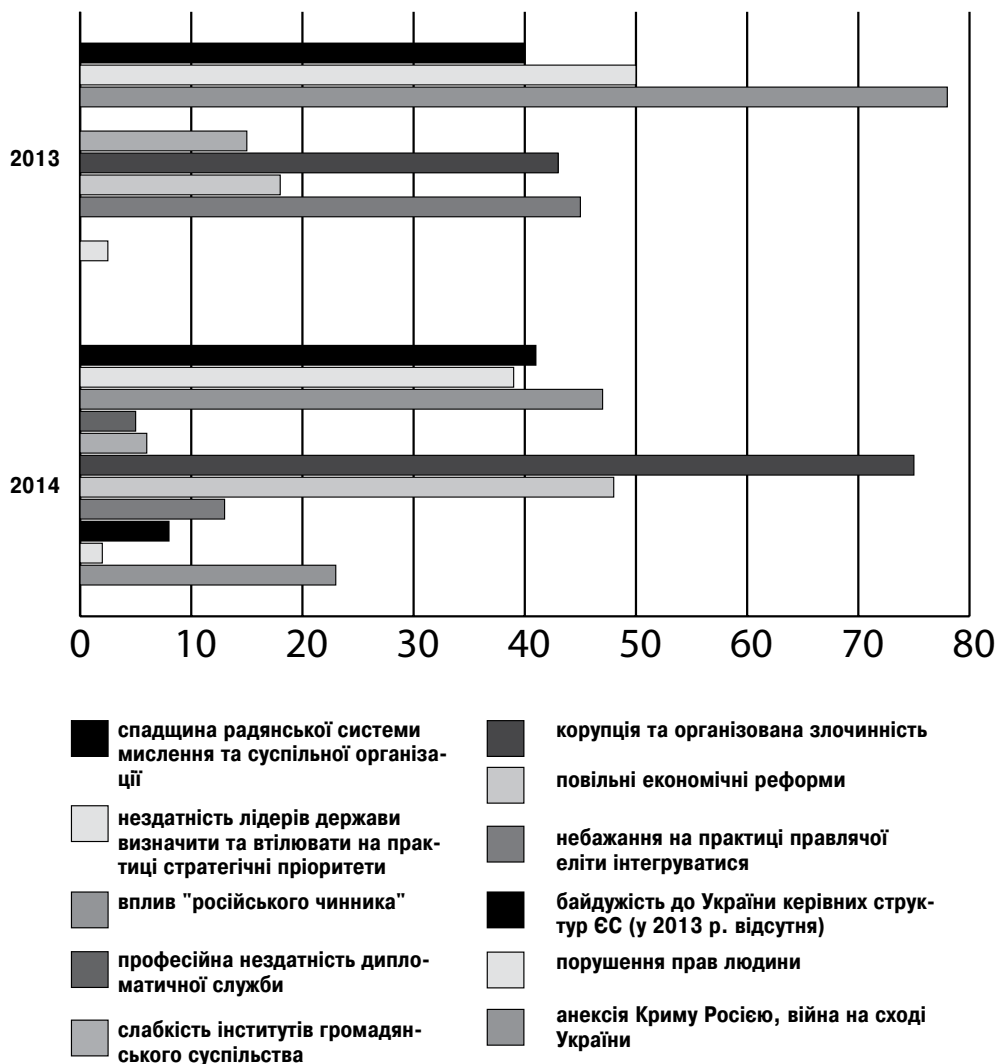

Рис. 4

Шанси України на успішну реалізацію Угоди про асоціацію з ЄС у наступному році

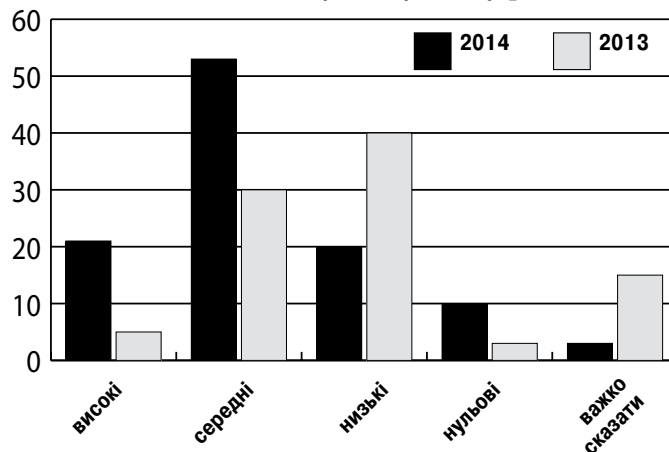

Рис. 6

Характеристики ефективності забезпечення реалізації курсу України на європейську інтеграцію за окремими параметрами

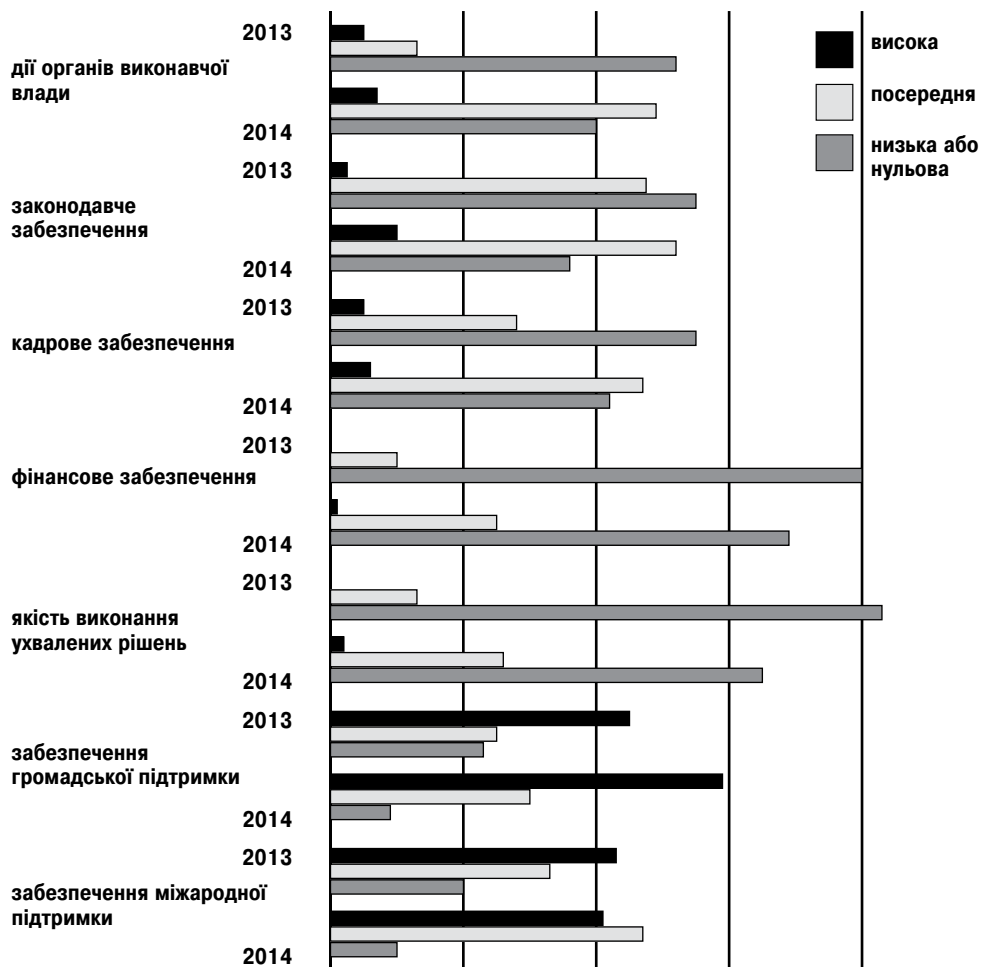
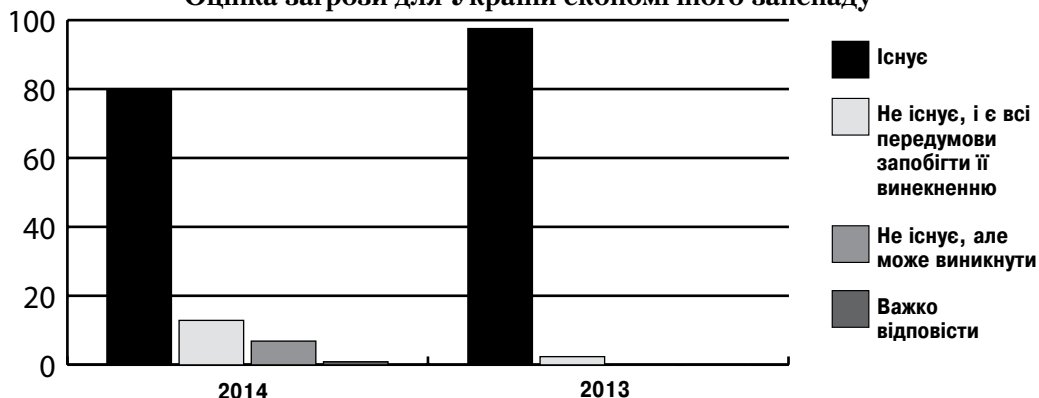

Рис. 7

Оцінка загрози для України економічного занепаду

європейці не мали бажання перебирати на себе подолання наслідків такого розвитку подій. З іншого боку, Київ готовий був прислухатися до тих вітчизняних виробників, які пророкували

обвал деяких галузей економіки в разі негайного приєднання до ЗВТ (улюблений аргумент Азарова і К, яким пояснювався зрив підписання угоди у Вільнюсі в листопаді 2013 р.). Водночас для

підтримки українських експортерів ЄС продовжив час дії автономних торговельних преференцій до того ж самого терміну. Розвиток відносин України з Євросоюзом протягом року тривав,

що показали експертні оцінки, – близько 65% респондентів охарактеризували цей процес як зближення, взаємозалежність і навіть інтеграцію (рис. 2).

Події 2014 р. засвідчили, що успіх нашої країни на шляху до ЄС залежатиме вже не від уміння українських можновладців і дипломатів переконувати європейців у серйозності взятих зобов'язань, а у здатності здійснити кардинальні реформи, виконати так звані *acquis communautaire* ЄС, від реальних кроків, яких Брюссель усе ще очікує від Києва. При цьому експертне співтовариство впевнене, що альтернативи курсу на вступ до Євросоюзу немає (рис. 3). Приблизно три чверті експертів досить оптимістично оцінили шанси України на успішну реалізацію положень Угоди про асоціацію з ЄС у 2015 р. (рис. 4), тобто вважали, що Києву вдасться надолужити згаяне у 2014 році. Цей оптимізм базувався на результатах виборів до Верховної Ради, у якій у грудні сформувалася проєвропейська більшість, перепризначенні на посаду прем'єр-міністра А. Яценюка та його взаєморозумінні в питаннях європейської інтеграції з президентом⁴.

Серед названих експертами перешкод на шляху європейської інтеграції України (рис. 5) абсолютна першість віддана корупції та організованій злочинності – 75%, що відображає розуміння неможливості рухатися до Європи без реалізації принципу верховенства права – з нереформованими судом,

⁴ Див. О. Потехін *Зовнішня політика та міжнародне становище України у 2014 році – очима експертів. Ч. 1. Набуття суб'єктності за часів Революції та війни. – Зовнішні справи. – 2015. – №1. – С. 40-41 (рис. 8-10).*

прокуратурою, всією системою правоохоронних органів тощо. Вагомими негативними чинниками, на які вказали близько половини респондентів, є також повільні економічні реформи та вплив Росії (анексія Криму, війна на сході України). Згадаймо неодноразово повторювану протягом року мантру — «війна не є виправданням гальмування реформ» за відсутності відповідних дій. Показово, що близько 40% опитаних вказують на нездолану спадщину радянської системи мислення та суспільної організації, нездатність лідерів держави визначити та втілювати на практиці стратегічні пріоритети.

Хоча у новій влади спостерігався брак політичної волі модернізувати країну за європейськими стандартами, а до євроінтеграції здебільшого ставилися як до засобу маневрування в міжнародному політичному полі, але все-таки експерти помітно підвищили оцінки ефективності забезпечення реалізації курсу України на зближення з Європою. Зокрема, понад половина опитаних у цілому позитивно оцінила дії органів виконавчої влади і кадрове забезпечення. Щодо забезпечення підтримки європейського вибору українською громадськістю та міжнародною спільнотою, то майже 90% експертів позитивно оцінили зусилля в цій царині (рис. 6). Практично не знайшлося серед респондентів тих, хто покладає провину за гальмування процесу наближення нашої країни до Європи на байдужість до України брюссельської бюрократії (рис. 5).

Європа дійсно не залишилася байдужою до питань євроінтеграції нашої країни, але в цілому реакція на укра-

Рис. 8

Оцінка загрози конфліктогенності через бідність, майнове розшарування населення України

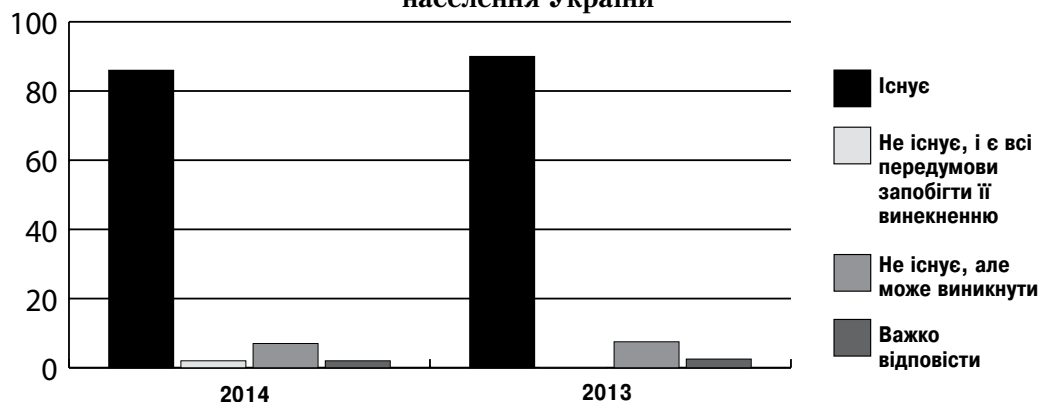

Рис. 9

Оцінка загрози позбавлення (або значного ускладнення) доступу України до ресурсів (насамперед, енергоресурсів)

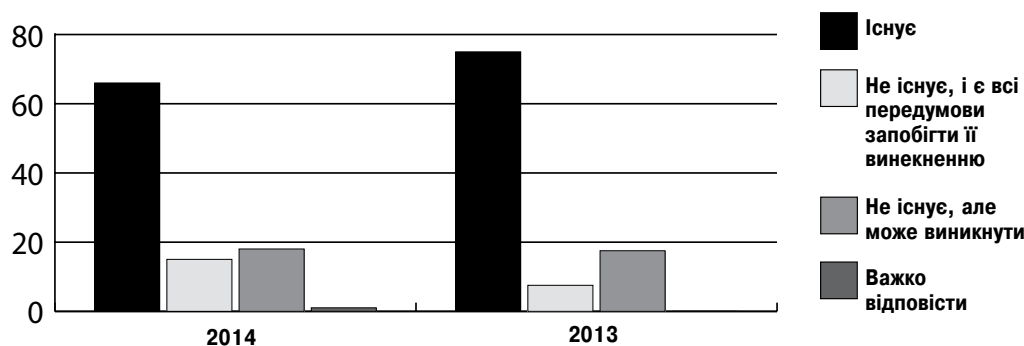
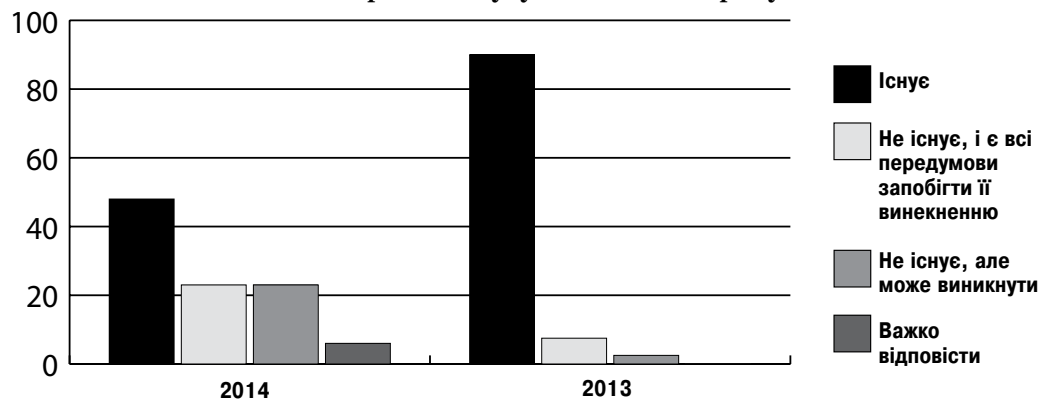

Рис. 10

Оцінка загрози позбавлення (значного ускладнення) доступу України до іноземних ринків збуту вітчизняної продукції

їнські події була неадекватною їхній гостроті та загальноєвропейському масштабу. Як справедливо вважає Дж. Сорос, «Європа повинна прокинутися і усвідомити, що її атакує Росія. Допомогу Україні також слід вважати витратами на оборону країн ЄС. У такий спосіб

зараз обмірковування суми допомоги відходять на другий план. Якщо міжнародні можновладці виявляться безсилими постати з вражаючою програмою допомоги у відповідь на дійову програму українських реформ, нова Україна, вірогідно, зазнає поразки, Європа

залишиться на самоті перед обличчям російської агресії та буде змушена відмовитися від цінностей та принципів, на яких було засновано Європейський Союз. Це було б невиправною втратою»⁵.

⁵ George Soros A New Policy to Rescue Ukraine.-<http://www.nybooks.com/articles/>

Рис. 11

Оцінка загрози втягування України у збройні конфлікти на території сусідніх країн

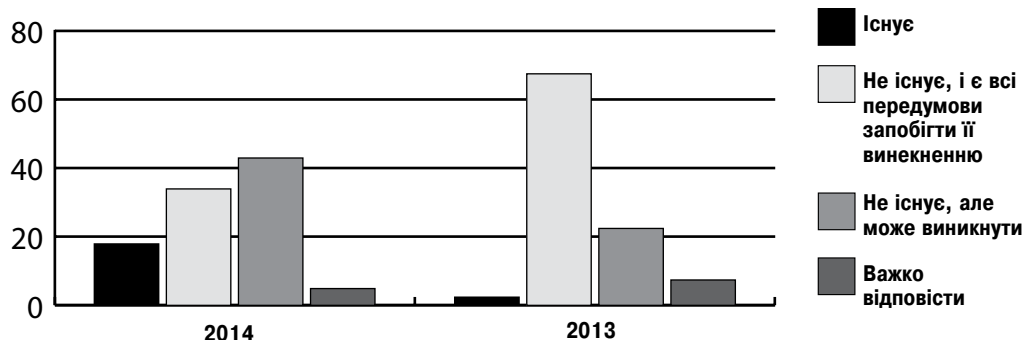
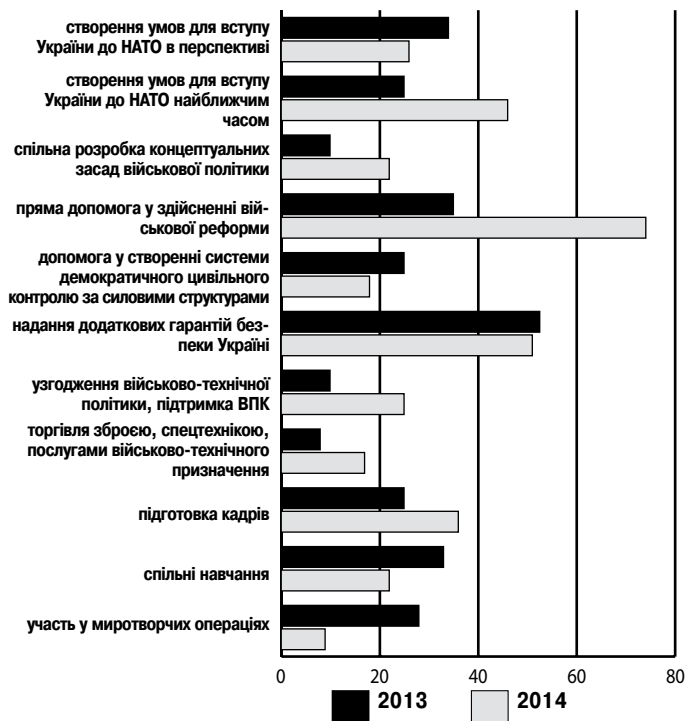

Рис. 13

Оцінка ефективності забезпечення реалізації курсу України на співробітництво з НАТО за окремими параметрами

У 2014 р. ЄС явно недостатньо зробив для допомоги Україні у розв'язанні найгостріших проблем, що заважають не тільки перспективам її європейської інтеграції, а й самому існуванню держави (рис. 7, 8), хоча й сприяв деякому пом'якшенню гостроти двох із них – доступові до енергоресурсів (рис. 9) та збутові

archives/2015/feb/05/new-policy-rescue-ukraine/

української продукції на європейському ринку (рис. 10). На жаль, як зазначив Дж. Сорос, «Європа, здається, не знає, що непрямим шляхом атакована Росією, і продовжує «бізнес як зазвичай». Вона ставиться до України, як і до інших держав, що просто потребують фінансової допомоги, і навіть не так серйозно, як до важливих для стабільності євро країн, на кшталт Греції

чи Ірландії»⁶.

У порівнянні з ЄС, вплив НАТО на Україну в умовах російської агресії був мізерним (рис. 1). Наша країна зробила символічний крок назустріч Альянсу, відмовившись 23 грудня 2014 р. від позаблокового статусу. Як вказувалося в пояснювальній записці до поданого президентом до Верховної Ради законопроекту, «Агресія Російської Федерації проти України, незаконна анексія нею Автономної Республіки Крим, ведення проти нашої держави так званої «гібридної війни», збройне втручання у східних регіонах України, постійний військовий, політичний, економічний та інформаційний тиск з боку Росії зумовлюють необхідність пошуку більш дієвих гарантій незалежності, суверенітету, безпеки і територіальної цілісності України»⁷.

Зволікання з цим кроком протягом майже року можна пояснити, мабуть, небажанням дратувати зайвий раз Москву (чого прагнув і Брюссель). Жодної реальної масштабної військової допомоги для відсічі російській агресії НАТО не надав, як і будь-яких позитивних сиг-

⁶ Там само

⁷ <http://www.pravda.com.ua/news/2014/12/23/7052990/>

налів щодо членства України в Альянсі. Навіть «бізнес як зазвичай» – у рамках традиційної Річної національної програми (РНП) співробітництва з Альянсом⁸ – відбувався за відсутності формально затвердженого документа. Проекти Указу Президента України та Річної національної програми співробітництва Україна – НАТО на 2014 р. в березні того ж року було повернуто до МЗС України у зв'язку зі зміною складу Кабінету Міністрів України, а також принципово новою внутрішньо- та зовнішньополітичною ситуацією. Проект РНП-2014 доопрацьовано МЗС України за участі Комісії з питань партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору з урахуванням особливостей співпраці в умовах збройної агресії Російської Федерації проти нашої держави. Зокрема, НАТО розробив додаткові механізми інтенсифікації співпраці в усіх сферах, а також збільшив фінансування практично всіх програм співробітництва з Україною. Цей проект, схвалений Кабміном України 2 вересня 2014 р., мав актуальність, оскільки 4-5 вересня у Великій Британії відбувся саміт НАТО, у рамках якого пройшло засідання Комісії Україна – НАТО на рівні глав держав і урядів. У Брюсселі схвалили створення чотирьох Фондів для допомоги Україні, однак у 2014 р. їх діяльність не розпочалася. Так і не з'явився указ президента про РНП-

⁸ Проекти Указу Президента України та Річної національної програми співробітництва Україна – НАТО на 2014 рік розроблено Міністерством закордонних справ України у 2013 р., узгоджено на засіданні Уряду і представлено на розгляд В. Януковичу 17 січня 2014 року.

Рис. 13

Оцінка ефективності забезпечення реалізації курсу України на співробітництво з НАТО за окремими параметрами

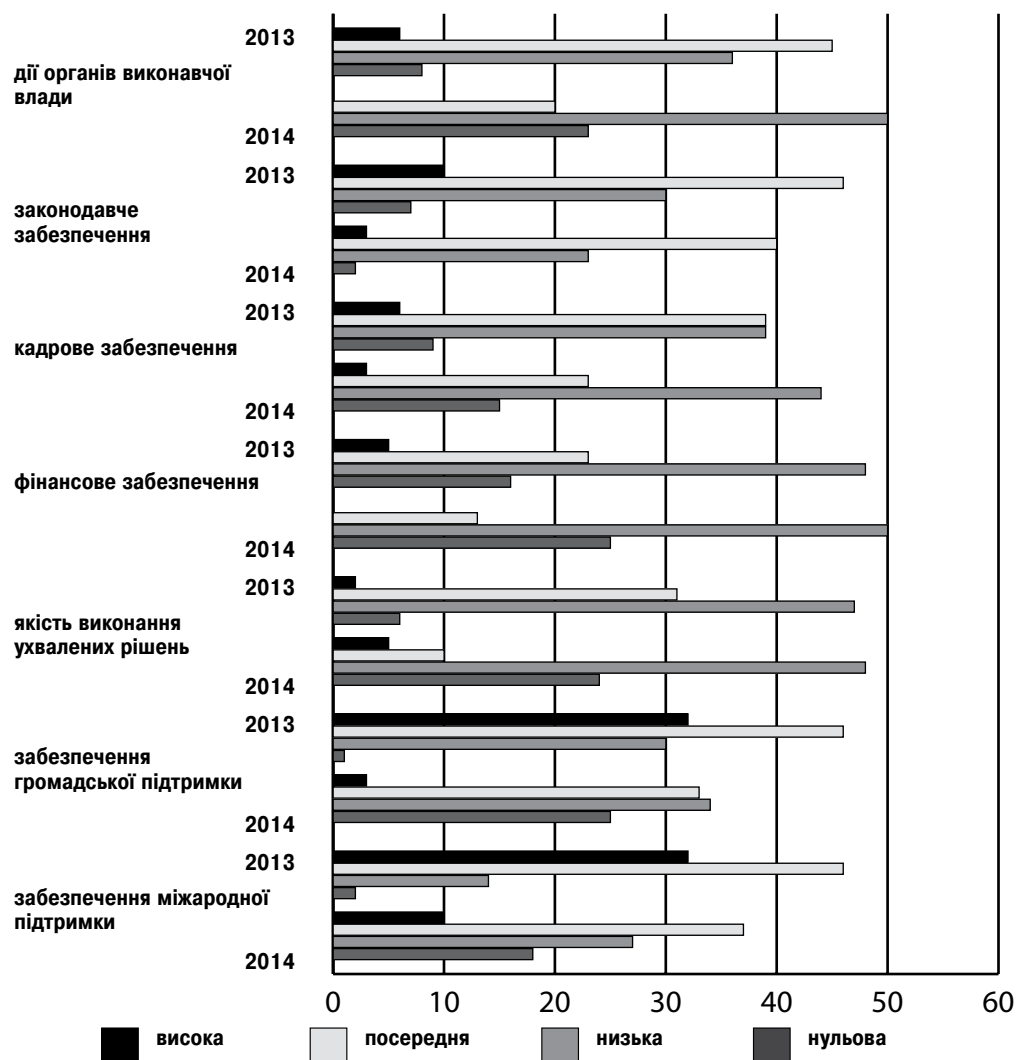

Рис. 14

Оцінка загрози погіршення міжнародного іміджу України

2014.

На тлі млявої реакції НАТО на війну РФ проти України та підкреслену

принципову позицію Альянсу стосовно піклування виключно про безпеку країн-членів (що створює

додаткові загрози Україні — рис. 11), дещо змінилися експертні оцінки співпраці з Брюсселем (рис. 12). Визна-

чаючи пріоритети України у її співпраці з НАТО, абсолютна більшість експертів наполягала на необхідності прямої допомоги з боку Альянсу у здійсненні військової реформи, близько половини — на потребі надання додаткових гарантій безпеки нашій країні та створенні умов для вступу до Альянсу найближчим часом.

Ефективність забезпечення реалізації курсу України на співробітництво та зближення з НАТО, за експертними спостереженнями, демонструє певну оптимістичну динаміку. Зокрема, у цілому позитивно оцінено дії органів виконавчої влади та законодавче забезпечення. Проте низькою або навіть нульовою переважна більшість експертів вважає фінансове та кадрове забезпечення і, що особливо бентежить, якість виконання ухвалених рішень. Безсумнівною в очах експертів виглядає урядова підтримка євроатлантичних прагнень України (рис. 13). Вимушеною з боку офіційного Києва є неодноразово задекларована позиція про відсутність у нього амбіцій щодо членства в НАТО, принаймні у найближчі 5 років — адже загроза погіршення міжнародного іміджу країни знизилася, утім не зникла (рис. 14). Зволювання в питаннях як європейської, так і євроатлантичної інтеграції України, втрата ініціативи й темпу просування до реалізації цих цілей може призвести до іміджевих втрат, які, у свою чергу, знизять шанси на успіх.

Олександр ПОТЕХІН,
доктор історичних наук,
головний науковий співробітник відділу теорії та методології всесвітньої історії
ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

Україна – Туркменістан: співробітництво в контексті зовнішньополітичних пріоритетів

За матеріалами міжнародної науково-практичної конференції «Зовнішня політика Туркменістану як фактор безпеки і стабільності у світі» (12 березня 2015 р., Київ)

У 2015 р. виповнюється 20 років з часу визнання світовим співтовариством особливого правового статусу Туркменістану, який уперше в історії Генеральної Асамблеї ООН був наданий цій країні відповідно до Резолюції «Про постійний нейтралітет Туркменістану» від 12 грудня 1995 року. Для азійської країни, що стала після розпаду СРСР на шлях самостійного розвитку, отримання статусу постійного нейтралітету є історичним феноменом. Безпрецедентність цієї події підкреслює його велике значення в політичному житті всіх країн Центральної Азії, що прагнуть прискорити здійснення соціально-економічної модернізації і, таким чином, зміцнити свій авторитет у міжнародному співтоваристві.

У зв'язку з наближенням ювілейної дати, Президент Туркменістану Гурбангулі Бердімухамедов на засіданні старійшин у жовтні минулого року прийняв рішення оголосити 2015-й рік – Роком нейтралітету і миру. Як заявив лідер нації, «нейтральний статус Туркменської держави, який є основою його зовнішньої політики, переслідує глобальні цілі третього тисячоліття – досягнення загального миру, соціального прогресу та економічного процвітання»[1]. Це дає можливість підбити підсумки та оцінити результати соціально-економічного розви-

тку Туркменістану, а також визначити його пріоритети і перспективи на майбутнє. У цьому контексті зазначимо, що в рамках Національної програми розвитку, розрахованої на період до 2020 року, нинішній етап офіційно іменується «епохою могутності і щастя», що настала після закінчення «епохи великого відродження».

Миролюбний зовнішньополітичний курс Туркменістану є міцним фундаментом для розвитку міждержавних відносин і ділового співробітництва з основними суб'єктами міжнародного співтовариства. З перших кроків незалежного розвитку Туркменістан виступає за рівноправне взаємовигідне співробітництво з усіма країнами, невтручання у внутрішні справи інших держав, ліквідацію зброї масового знищення, вирішення міжнародних конфліктів мирним шляхом і використання механізмів багатосторонньої взаємодії.

Зовнішньополітичні пріоритети Туркменістану ґрунтуються на системі його культурних цінностей і національних інтересів і перебувають у тісній взаємодії з геополітичним становищем, соціальним і природним середовищем. Зміст і механізми цієї взаємодії становлять об'єктивну основу для визначення основних напрямів зовнішньої політики Туркменської держави. На сучасному

Summary

The current collaboration between Ukraine and Turkmenistan as well as problems of this process are considered in the article. It is noted that the status of permanent neutrality obtained by Turkmenistan positively contributes to developing relations in many fields of mutual cooperation. Ukraine's and Turkmenistan's foreign policy priorities are also analyzed in the context of bilateral relations.

Key words: Ukraine-Turkmenistan cooperation, foreign policy priorities, permanent neutrality, energy supplies, diversification.

етапі розвитку Туркменістану його зовнішня політика спрямована на досягнення таких цілей:

- зміцнення державно-політичного авторитету і міжнародного статусу країни;
- забезпечення внутрішніх та зовнішніх потреб і національних інтересів;
- здійснення соціально-економічної модернізації та забезпечення стабільного й безпечного розвитку суспільства;
- утвердження цінностей загальнокультурного та духовного розвитку туркменського народу;
- об'єднання в єдиний комплекс усіх зовнішньополітичних акцій, обумовлених турботою держави про свою безпеку, у тому числі військову[2].

Статус держави з постійним нейтралітетом надає особливого значення розвиткові співробітництва між Туркменістаном і Україною в умовах нестабільної міжнародної обстановки. Насамперед – у Східній Європі. Винятково важлива роль Туркменістану в Центральній Азії обумовлена його геополітичним становищем – на перехресті транспортних шляхів між Європою та Азією і зна-

чним сировинним потенціалом. Той факт, що за обсягом паливних ресурсів Туркменістан посідає четверте місце у світі і друге на пострадянському просторі (при тому, що обстежено лише 30% його території), сприяє висуванню країни до числа провідних постачальників нафти і газу на світові ринки.

Стратегія європейської інтеграції та розвиток співробітництва з країнами Центральної Азії не суперечить національним інтересам України у коротко- і довгостроковій перспективі. Основним пріоритетом України в підході до розвитку співпраці з Туркменістаном є політика диверсифікації джерел енергетичної сировини, обсяг постачання якої з цієї країни свого часу перевищував 30 млрд. куб. метрів. Однак позиція Росії в питаннях експлуатації газотранспортної системи через її територію не давала і не дає можливості забезпечувати необхідний Україні обсяг постачання туркменського газу. Проблема полягає в тому, що єдиний газопровід, по якому туркменський газ може надходити в Україну, це – російська газотранспортна система.

Водночас, будівництво альтернативних газопроводів гальмує комплекс проблем і труднощів, обумовлених, насамперед, неврегульованим правовим статусом Каспійського регіону. У цих умовах Україна продовжує нарощувати зовнішньополітичні зусилля з розвитку рівноправної співпраці з Туркменістаном у різних сферах взаємних інтересів[3]. За станом на кінець 2014 р. договірно-правова база співробітництва між Україною і Туркменістаном становила майже 130 документів. Під час одного з останніх візитів делегації України на вищому рівні до Туркменістану (12-14 лютого 2013 р.) було підписано 8 міждержавних, міжурядових і міжвідомчих документів про двостороннє співробітництво у різних сферах. До складу урядової делегації, крім офіційних осіб, увійшли представники українського бізнесу та журналісти. У ході переговорів колишній Міністр вугільної промисловості і енергетики України пообіцяв збільшити обсяг постачан-

ня газу з Туркменістану у 2013 р. до 10 млрд. куб. метрів. Характерно, що закінчення візиту української делегації було ознаменовано відвідуванням м. Туркменбаду (Чарджоу) для участі в церемонії відкриття мосту через найбільшу водну магістраль Центральної Азії – Аму-Дар'ю, який був побудований українськими фахівцями.

Серед основних результатів зустрічі на вищому рівні став підписаний між НАК «Нафтогаз України» та державним концерном «Туркменгаз» Меморандум про взаєморозуміння. Мета підписання документа – активізація двостороннього співробітництва в нафтогазовій сфері. Меморандум передбачає розвиток подальшої співпраці на договірній основі. При цьому слід зазначити, що постачання туркменського газу в Україну за прямими контрактами на сьогодні не здійснюється, оскільки для цього необхідна домовленість із РФ про використання її газотранспортної

системи.

Крім того, глави зовнішньополітичних відомств України та Туркменістану підписали програму співробітництва між міністерствами закордонних справ своїх країн. Сторони висловили намір проводити консультації для налагодження ефективного розвитку українсько-туркменських двосторонніх відносин. Також передбачався розвиток співробітництва з консульських питань, навчання та підвищення кваліфікації дипломатичних кадрів тощо.

У березні 2012 р. в ході державного візиту Президента Туркменістану Г. Бердимухамедова в Україну було підписано міжурядову Угоду про реорганізацію і перетворення її у Спільну міжурядову комісію з економічного та культурно-гуманітарного співробітництва.

Найбільш важливими подіями з поглиблення двосторонніх торговельно-економічних відносин на 2011-2013 рр. стали друге (31 березня – 1 квітня 2011 р.) і

третє (4-6 вересня 2012 р.) засідання Спільної міжурядової українсько-туркменської комісії з економічного та культурно-гуманітарного співробітництва, позачергове засідання СМК (29-30 січня 2013 р.), а також українсько-туркменські бізнес-форуми, що відбулися в Ашгабаті (12 вересня 2011 р.) та Києві (12 березня 2012 р. та 5 листопада 2013 р.).

Відзначимо, що одним із перших кроків нової влади в Україні в контексті її зовнішньополітичних пріоритетів стало підписання 5 травня 2014 р. Програми співробітництва між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ Туркменістану на 2014-2015 роки.

В Україні 6-7 червня 2014 р. з робочим візитом перебував заступник Голови Кабінету Міністрів, Міністр закордонних справ Туркменістану Р. Мередов, який взяв участь у заходах щодо інавгурації Президента України П. Порошенка. Під час робочих зустрічей із президентом П. Порошенком і прем'єр-міністром А. Яценюком обговорювалися актуальні питання двосторонніх відносин.

У рамках участі в 69-й сесії Генеральної Асамблеї ООН 22 вересня 2014 р. відбулася зустріч Міністра закордонних справ України П. Клімкіна із заступником Голови Кабінету Міністрів, Міністром закордонних справ Туркменістану Р. Мередовим. Під час зустрічі сторони обмінялися думками з широкого кола питань українсько-туркменського співробітництва та взаємодії у рамках міжнародних і регіональних організацій.

Третього листопада

2014 р. відбувся робочий візит до Туркменістану Міністра закордонних справ України П. Клімкіна. У рамках візиту П. Клімкін був прийнятий президентом Гурбангулі Бердимухамедовим та зустрівся із заступником Голови Кабінету Міністрів, Міністром закордонних справ Туркменістану Р. Мередовим. У ході зустрічей було обговорено широке коло питань двостороннього та багатостороннього співробітництва. Слід підкреслити, що сторони високо оцінили рівень двосторонніх відносин і висловилися за їх подальший розвиток.

Домовленості, досягнуті в ході двосторонніх контактів на найвищих рівнях з часу встановлення дипломатичних відносин між Україною і Туркменістаном, знайшли своє відображення в численних документах міждержавного, міжурядового, міжвідомчого та міжрегіонального характеру, що дає можливість розвивати взаємовигідне співробітництво у найрізноманітніших сферах[4].

Інтенсивний політичний діалог позитивно позначається на двосторонньому торговельно-економічному і культурно-гуманітарному співробітництві. Українські господарські суб'єкти беруть участь у будівництві на території Туркменістану інфраструктурних об'єктів загальнодержавного значення, спорудженні складних інженерних комунікацій, об'єктів нафтогазової, промислової та транспортної галузей, експортують до Туркменістану продукцію різноманітного призначення, надають послуги тощо. Важливо відзначити, що Туркменістан займає перше місце серед зарубіжних країн за кількістю студен-

тів, які навчаються в Україні – це близько 13 тис. осіб.

У цілому характер українсько-туркменських політичних, торговельно-економічних відносин свідчить про їх значний потенціал, реалізація якого слугуватиме подальшому розвитку та зміцненню взаємовигідного партнерства.

У 20-х числах листопада 2014 р. з ініціативи туркменської влади було організовано та проведено конференцію «Нафта і газ Туркменістану», у якій серед інших взяли участь голови великих енергетичних компаній і представники Євросоюзу. Тимчасовий повірений у справах ЄС у Туркменії Денис Даниїлідіс підкреслив, що Південний газовий коридор, у тому числі й Транскаспійський трубопровід, є ключовим пріоритетом Євросоюзу. Про це він заявив у листопаді 2013 р. на 18-й конференції «Міжнародне співробітництво в нафтогазовій галузі Туркменістану: потенціал, досягнення, пріоритети» в Ашгабаті. Було заявлено, що цей трубопровід потрапив до переліку пріоритетних інфраструктурних енергопроектів на 2014 - 2020 роки, прийнятого на саміті ЄС у травні 2013 року. [5]

На сьогодні реалізацію масштабного проекту

будівництва газопроводу дном Каспію, по якому газ повинен постачатися до Європи в обхід Росії, гальмує відсутність домовленості всіх п'яти прибережних країн (Азербайджан, Казахстан, Іран, Росія, Туркменістан) щодо правового статусу Каспію. Безпосередні учасники проекту – Туркменістан і Азербайджан вважають, що для початку будівництва достатньо згоди тих країн, на території яких він буде проходити. Зацікавленість Ашгабату в досягненні такої домовленості обумовлена також прагненням створити контрбаланс зростаючому впливові Китаю на енергетичних ринках країн Центральної Азії.

У контексті українсько-туркменського співробітництва та його результатів слід відзначити наявність достатньо розвиненої договірно-правової бази та дружній характер двосторонніх відносин. Це створює належні передумови для взаємовигідного співробітництва між двома країнами у різних сферах. Так, за 2013 р. зовнішньоторговельний оборот України з Туркменістаном становив 677,0 млн. дол. і зменшився порівняно з аналогічним періодом 2012 р. в 1,3 раза. Експорт становив 542,1 млн. дол. і зменшився на

159,4 млн. дол., а імпорт становив 134,9 млн. дол. і зменшився на 42,0 млн. доларів. Позитивне сальдо становило 407,2 млн. доларів.

Серед основних статей експорту до Туркменістану у 2013 р. були: продукція металургійної промисловості, агропромислового комплексу, машинобудування, хімічної промисловості, а також меблі. Імпорт товарів із Туркменістану в Україну в січні - грудні 2013 р. склався в основному з вовни, бавовни, текстилю та нафтопереробної продукції.

За даними Державної служби статистики України, за 9 місяців 2014 р. зовнішньоторговельний оборот України з Туркменістаном становив 512,9 млн. дол., і збільшився порівняно з аналогічним періодом 2013 р. на 16%. Експорт становив 457,4 млн. дол. і збільшився на 25,5%; імпорт – 55,5 млн. дол. і зменшився на 46,2%. Позитивне сальдо становило 401,9 млн. дол. (за аналогічний період 2013 р. – 218,8 млн. дол.).

Експорт товарів за 9 місяців 2014 р. становив 324,0 млн. дол. – збільшення на 21,4% порівняно з відповідним періодом 2013 року. Імпорт товарів становив 16,3 млн. дол. – зменшення на 80,5%. Сальдо торгівлі товарами для України було позитивним – 307,7 млн. доларів.

Слід також відзначити суттєве зростання експорту у сфері послуг. Так, за три квартали 2014 р. він становив 133,4 млн. дол. – на 37,8% більше порівняно з відповідним періодом 2013 року. Імпорт досяг 39,2 млн. доларів. Сальдо торгівлі послугами було для України позитивним – 94,2 млн. доларів.

Слід зазначити, що інвестиційна діяльність між двома країнами має обмежений характер. Більша частина інвестицій Туркменістану в економіку України надійшла в переробку промисловості, – 91,2%, оптову торгівлю – 8,8% загального обсягу. Разом з тим, інвестиції з України в економіку Туркменістану практично відсутні.

Варто вказати, що Туркменістан приваблює українських виробників, насамперед, як ринок збуту промислової та продовольчої продукції вітчизняного виробництва, а також у плані застосування українських передових технологій, наукових розробок, виконання інженерно-технічних робіт. Крім того, промисловий та аграрний сектори економіки Туркменістану потребують продукції та матеріалів для нафтогазової, видобувної, військово-технічної галузей, хімічної, харчової та переробної промисловості та практично всіх видів транспорту.

Значні можливості є і для співпраці в облаштуванні нафтогазових родовищ, ремонті та експлуатації нафтогазових свердловин, ремонті промислового та енергетичного обладнання, реконструкції нафтопереробних і хімічних підприємств, видобутку та переробці корисних копалин, у геологорозвідці, обслуговуванні експортних поставок туркменського газу на європейський ринок, підготовці туркменських фахівців для сфер економіки, промисловості, сільського господарства, академічної науки та системи вищої освіти.

У свою чергу, Туркменістан зацікавлений у поставках українських промислових і продовольчих товарів, а також використанні її

науково-технічного потенціалу. Це зумовлено низкою чинників, серед яких слід відзначити:

- близькість українських і туркменських техніко-технологічних стандартів та збереження певної технологічної залежності промисловості Туркменістану від постачання українських машин, обладнання і запасних частин, металопродукції, науково-технічних розробок;

- наявність газопровідної системи для експорту туркменського газу на ринки європейських країн – основного для Туркменістану джерела валютних надходжень і товарних поставок;

- особливість торговельно-економічного співробітництва між Україною і Туркменістаном, зорієнтованого на подальшу закупівлю першою туркменського газу та розрахунки за його постачання валютою, а також за продукцію і послуги частково бартером.

Таким чином, Україна і Туркменістан об'єктивно зацікавлені в розвитку двосторонніх торговельно-економічних відносин. Однак потенціал цих можливостей з різних причин залишається не реалізованим. До того ж, на шляху розвитку двосторонніх відносин є низка стримуючих факторів і проблем:

- надмірна присутність посередницьких структур третіх країн у схемі постачання туркменського газу в Україну, які не зацікавлені в розвитку українсько-туркменського співробітництва;

- неврегульованість питання сплати за природний газ, що постачається в Україну, зокрема визначення ціни та співвідношення товарних і валютних частин (Туркменістан наполягає на

скасуванні бартеру і збільшенні валютної частини);

- російська монополія на постачання туркменських енергоносіїв в Україну;

- окремі суперечності в торгово-економічній сфері та неузгодженість між Росією і Туркменістаном питань постачання туркменського газу на світові ринки.

Наявність цих проблем, а також певні труднощі з імпортом газу з Туркменістану свідчить про необхідність прискорити здійснення диверсифікації постачання енергетичної сировини в Україну. Очевидно, що це потребуватиме значних економічних витрат і прийняття відповідних зовнішньополітичних кроків. Разом із тим, вирішення такого важливого завдання, як забезпечення енергетичної незалежності України, робить їх цілком виправданими, особливо в умовах збройного конфлікту на сході країни, а також регіональної та міжнародної нестабільності в цілому.

Список використаних джерел:

1 Внешняя политика Президента Туркменистана Гурбангулы Бердымухамедова : хроника событий / Главное архивное управление при

Кабинете Министров Туркменистана, Архивный фонд Президента Туркменистана / ред. Д.Б. Бердыев. – Ашгабат : Туркменская гос. издат. служба, 2007. – 61 с.

2 Шергін С. Туркменістан на шляху соціально-економічної модернізації: концепції та реальність / Сергій Шергін // Зовнішні справи. – 2011. – № 1. – С. 43.

3 Меленчук А. Чи зможе Україна диверсифікувати джерела постачання газу за рахунок Туркменістану? / Анна Меленчук // Зовнішні справи. – 2012. – № 5. – С. 42-45.

4 Президент Туркменистана и глава МИД Украины обсудили сотрудничество в торговле, строительстве и энергетике. – <http://interfax.com.ua/news/economic/232490.html>; Политические отношения между Украиной и Туркменистаном. – <http://turkmenistan.mfa.gov.ua/ru/ukraine-tm/diplomacy>.

5 Ключевой проект: ЕС стремится ускорить строительство газопровода в обход России. – <http://korrespondent.net/business/companies/3210126-kluichevoi-proekt-es-stremytsia-uskoryt-st...>

Сергій ШЕРГІН,
доктор політичних наук,
професор, завідувач кафедри
регіональних систем та
європейської інтеграції
Дипломатичної академії
України при МЗС

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються питання поточного співробітництва між Україною і Туркменістаном, а також проблеми забезпечення цього процесу. Слід зазначити, що статус постійного нейтралітету Туркменістану позитивно сприяє розвитку відносин у багатьох сферах взаємного співробітництва між країнами. Зовнішньополітичні пріоритети проаналізовано в контексті двосторонніх відносин.

Ключові слова: українсько-туркменістанське співробітництво, зовнішньополітичні пріоритети, постійний нейтралітет, енергопостачання, диверсифікація.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются вопросы сегодняшнего сотрудничества между Украиной и Туркменистаном, а также проблемы обеспечения этого процесса. Следует отметить, что статус постоянного нейтралитета Туркменистана положительно способствует развитию отношений во многих сферах взаимного сотрудничества между странами. Внешнеполитические приоритеты проанализированы в контексте двусторонних отношений.

Ключевые слова: украинско-туркменистанское сотрудничество, внешнеполитические приоритеты, постоянный нейтралитет, энергоснабжение, диверсификация.

Українська дилема та французькі цінності

УДК 94:327(44)

Події в Україні виявили відсутність у представників французького політичного спектра єдиної позиції та активізували появу на екранах французького телебачення всіляких фахівців та аналітиків, які із задоволенням піаряться на тлі української кризи, видаючи себе за знавців ситуації, хоча насправді є дуже далекими від розуміння нашої історії та політики. Між тим, вирізняються окремі французькі науковці, які докладають значних зусиль, аби зрозуміти всі перипетії кризи в Україні. Серед них можна виокремити філософа, письменника, політичного журналіста Бернара-Анрі Леві, який виступав на Євромайдані в Києві, та історика і колишнього дипломата Антуана Аржаковського, який, спираючись на фундаментальні знання, висвітлює ситуацію в Україні як у своїй книзі про неї, так і в численних інтерв'ю.

Одностайність французького суспільства у прийнятті рішень щодо України могла б дещо сприяти врегулюванню кризи, але наразі потужні французькі бізнес-кола, які мають значні інвестиції в Росії, долають санкції та закликають не приносити в жертву економічні інтереси, нехтуючи загальні декларації про європейські цінності. Означені події у свою чергу спричиняють проблему дотримання країнами ЄС, зокрема Францією, своїх же санкцій та поваги до власних євро-

пейських цінностей.

Дослідження французьких позицій щодо Євромайдану в Києві та війни на сході України набуло актуальності протягом останнього року, тому переважна більшість публікацій вийшла у вигляді статей, а не фундаментальних монографічних досліджень.

Окремим джерелом для нашої розвідки є статті французьких науковців, присвячені подіям в Україні. Позиції авторів показують розбіжність поглядів французьких аналітиків та їхню відданість або ретельному дотриманню санкцій, а отже — європейським цінностям, або доцільності не зупинятися на шляху до надприбутків, попри жодні санкції.

Претендуючи на європейське лідерство та будучи апологетом розвитку європейської автономності в царині безпеки та оборони, Франція просто не могла не реагувати на ситуацію в Україні, хоча французьким керманічам українські майдани, а надто збройний конфлікт на терені далекої східноєвропейської країни завдають зайвого головного болю, якого вони прагнуть позбутися з найменшими втратами. Французьке гасло «Свобода, рівність та братерство» не втратило своєї актуальності, його можна побачити на багатьох адміністративних будівлях. Отже, прагнення українців до свободи та боротьба з корупцією повинні бути зрозумілими,

Summary

This article analyses the French approaches to the crisis in Ukraine in the context of declared French values and as French government practical steps as influential French businessmen positions. It reveals disagreements between French experts and various politicians. The paper predicts further reactions of the French establishment towards Ukraine.

Key words: Budapest memorandum, EU, NATO, National front, Ukraine, France.

зокрема, для соціалістичної партії, представник якої керує Францією. Однак президент Франсуа Олланд зараз має занижкий рейтинг у своїй країні, багато громадян розчаровані його політикою.

Французький президент обстоює необхідність дипломатичного вирішення конфлікту на Сході України. Зокрема, Ф. Олланд, повернувшись у Францію після перемовин, які він разом із канцлером А. Меркель провів у Києві з П. Порошенком 5 лютого 2015 р. та в Москві з В. Путіним 6 лютого 2015 р., повідомив, що є прихильником надання значної автономії сепаратистам і створення демілітаризованої зони шириною від 50 до 70 кілометрів по обидва боки від поточної лінії зіткнення на сході [1].

Варто нагадати, що 28 вересня 2014 р. на виборах у Франції до сенату вперше пройшли представники ультраправого «Національного фронту». До того ж, у травні 2014 р. на виборах до Європарламенту ця політична сила також мала значний успіх. Лідер «Національного фронту» Марін Ле Пен не приховує свого захоплення Володимиром Путіним. Депутати від цієї політичної сили вже показали своє ставлення до України, голосуючи проти асоціації ЄС із

нашою країною. Незавжди уявити собі, яким стане французький політичний курс щодо України в разі перемоги кандидата «Національного фронту» на президентських виборах 2017 року. Згідно з опитуваннями, Марін Ле Пен буде одним із лідерів передвиборчих перегонів.

Варто звернути увагу на висловлювання лідера «Національного фронту» стосовно України, ураховуючи гіпотетичну можливість здобуття М. Ле Пен президентської посади у Франції та відповідної трансформації риторики у зовнішньополітичний курс щодо нашої держави. Отже, на її думку, «Європа зобов'язана повністю підтримати Росію в українському питанні з двох причин. Ми всі повинні визнати право на возз'єднання великого російського народу, який проживає як у Росії, так і по лівий берег Дніпра. З іншого боку, національна група східних слов'ян — колишніх підданих Габсбургів, яка захопила владу в цій країні, заявляє про своє бажання «увійти в Європу». Мушу зауважити, що одна справа — мирне життя і селянська праця у габсбурзькій Австрії, а інша — якщо ці безкультурні й дикі натовпи наркоманів, бомжів і повій, які жадають крові, увірвуться в міста Західної

Європи. Цього ми за жодних обставин не можемо допустити» [2].

До речі, подібний підхід уже зараз має певне відображення в імміграційній політиці Франції, коли імміграція з України не заохочується, а, радше навпаки, стримується, порівняно, наприклад, з Італією, де українські заробітчани працюють на благо цієї західноєвропейської держави, а їхній уряд не цурається час від часу провадити процес легалізації українців і давати їм право на пенсію.

Тим часом Перший Чесько-Російський банк надав 9 млн. євро кредиту «Національному фронту». За інформацією сайту банку, його акції належать російському бізнесмену Р. Попову. А отже, зв'язки французьких ультраправих із Росією зміцнюються.

Чільне місце в багатьох французьких колах займає думка, що Україна є сферою інтересів Росії і французам не потрібно втручатися в українсько-російські конфлікти. Зокрема, на думку журналістки Алли Лазаревої, підсвідомо чи під впливом певних інтересів, через лінощі чи міщанське боягузтво, Україна в зоні російського впливу влаштувала б у Франції багатьох [3, с. 50].

Дещо незручно вийшло, що Франція свого часу приєдналася до підписантів Будапештського меморандуму та ще приходиться час надати Росії замовлені нею вертольоти «Містраль». Проблема гарантій Будапештського меморандуму Францію турбує мало. По-перше, ця держава не є основним підписантом і чекає на реакцію Вашингтона та Лондо-

Бернар-Анрі Леві

на; по-друге, у Франції шириться думка, що ядерна зброя Україні дісталася у спадок від СРСР, тобто наша країна взагалі не мала на неї жодного права. Французькі професори переконливо пояснюють студентам, що Україна тільки відмовилася мати ядерний арсенал, який їй ніколи не належав (підкреслимо, що Франція — третя ядерна країна світу, була рада позбутися ядерного конкурента, а недоотримання гарантій, наданих Будапештським меморандумом, уже нікого не обходить, окрім самої України).

Варто зазначити, що у Франції постійна увага надається дотриманню права, тоді як це конкретне порушення міжнародного права та гарантій, наданих Україні ядерними державами у формі Будапештського меморандуму, омивається в дискусіях та на телебаченні. Хоча подібний розвиток подій створює особливий прецедент і цілком логічно штовхає світ до подальшої гонки ядерного озброєння, у Франції цей аспект української кризи не вважається за потрібне висвітлювати та аналізувати.

Аналітики уникають дослідження того фактора: держави, які прагнуть

набуття ядерної зброї, отримують цілком логічний аргумент на свою користь, ураховуючи результати ядерного роззброєння України та подальшої агресії Росії щодо останньої і нездатності ядерних держав-гарантів українського суверенітету впоратися із задекларованими обов'язками. Таким чином, прихильники концепції реалізму та силової домінантності в міжнародних відносинах посилюватимуть свої позиції.

Відомий французький соціолог Мішель Вівьорка підкреслює, що Франція за жодних умов не бажає втручатися в російсько-український конфлікт. Серед причин цієї позиції він наводить переконання країн Заходу, що Росія не просуватиметься далі України.

Між тим, лектор Європейської Комісії Олів'є Ведрін вважає, що нічого не робити для України — означатиме зрадити те, за що боролися засновники Європи: мир, демократію, правосуддя. Створенню в Україні громадянського суспільства, вільного від пригнічення, повинні допомагати інституції та громадяни Європейського Союзу.

Дилема постачання вер-

тольотоносців є більш нагальним і практичним питанням: або виконати контракт та отримати гроші і, таким чином, посприяти посиленню країни-агресора та заплямувати свій імідж поборника демократичних цінностей, або зірвати контракт майже на 2 млрд. дол. і втратити репутацію надійного постачальника. Отже, опинившись між Сциллою та Харібдою, Франсуа Олланд усіляко намагається відтягнути остаточне рішення щодо «Містралів». Між іншим, витоки проблеми містяться ще у 2011 р., коли уряд правого президента Ніколя Саркозі заключив цей контракт із Росією, а зараз французькі соціалісти повинні визначитися щодо домовленостей своїх попередників.

Згідно з позицією вітчизняних фахівців О. Білого та В. Козловського, продаж «Містралів» Росії становить виклик трансатлантичній солідарності, а саме — через факт експорту високотехнологічного виробу, багатофункціонального корабля нового покоління, потенційному супротивникові. Науковці висувають припущення, що така позиція Франції ґрунтується на давній традиції часів де Голля одночасно залишатися вірними демократичним цінностям і використовувати чинник СРСР для послаблення залежності від США [4].

Між тим, варто пригадати, що політика «з подвійним дном» була притаманною ще Версальському двору. Наразі важко спрогнозувати, що в довготерміновій перспективі переважить у французьких діях — чи-то бажання дотриматися засад демократичних

цінностей і трансатлантичної солідарності, а отже — ризик зірвати контракт і зазнати фінансових втрат; чи-то, усвідомлення, що прихильність власним цінностям буде похованою значним прибутком від продажу «Містралів» та застосуванням традиційної «особливої» політики Франції щодо НАТО і трансатлантичного консенсусу.

На думку французького політолога Арно Дюбієна, Париж просто не може собі дозволити анулювати постачання «Містралів» через репутацію Франції на ринку озброєння. Одного разу буде достатньо, щоб зашкодити їй.

Звернімо увагу на те, що для окремих французьких політиків і науковців цінність має сама сфера продажу зброї, отримання прибутків і підтримання іміджу країни. Про цінності дотримання непорушності кордонів суверенної держави не йдеться, не кажучи вже про цінність життів убитих українців.

Імовірно, захопившись європейськими цінностями, вітчизняні науковці іноді залишають поза увагою той факт, що становлення західноєвропейського капіталізму, прагнення до надприбутку будь-якою ціною були вагомими чинниками історії Західної Європи. Прагнучи до інтеграції з Європейським Союзом, варто брати до уваги не тільки позитив, а й негативні риси, притаманні західноєвропейському світові, які впливатимуть і на Україну, адже наша держава не може існувати в автаркії за умов глобалізації та європейської інтеграції.

Серед французьких науковців виокремлюється

постать Антуана Аржаковського, який виявляє суттєву обізнаність із українськими реаліями. Напевно, свою роль у цьому відіграє той факт, що в минулому дослідник працював заступником директора Французького інституту в Україні та аташе з питань співробітництва у сфері освіти. До того ж, у 2004 р. він заснував Інститут екуменічних досліджень у складі Українського католицького університету. Аржаковський видав у 2014 р. книгу «Росія — Україна: від війни до миру?»

Однак, крім фундаментальних знань, А. Аржаковський вирізняється серед французьких дослідників української тематики саме тим, що без вагань висловлює свої погляди з найбільш дискусійних питань і не вдається до прийомів мови дипломатії для уникнення відповідей. Він аналізує факти, спираючись на суттєві знання нашої історії, ідентичності, перипетій становлення і розвитку суверенної України, намагається показати переваги її гіпотетичного вступу до ЄС.

Саме тому, на нашу думку, серед французьких наукових підходів з дослідження української кризи

А. Аржаковському належить окреме місце. Аналізуючи позицію російського уряду щодо нашої країни, науковець без вагань зазначає, що анексією Криму В. Путін порушив Будапештський меморандум від 1994 р., який передбачав гарантію територіальної цілісності України [5].

Здається, А. Аржаковський — єдиний представник наукових кіл Франції, який нагадує співгромадянам, що їхня держава підписала Будапештський меморандум, а отже, дала слово честі Україні бути гарантом цілісності її кордонів в обмін на процес ядерного роззброєння. На його думку, сьогодні французькі дипломати прагнуть мінімізувати цей документ, пояснюючи, що не йдеться про «негативні гарантії».

У цьому контексті А. Аржаковський рішуче заперечує ідею постачання «Містралів» Росії. Він запитує, яким чином Франція, член НАТО, може зупинити все військове співробітництво з РФ, як вона задекларувала в березні 2014 р., і водночас дати Росії мотузок, яким можна задушити? Науковець вбачає ймовірне рішення в тому, щоб

НАТО купив ці кораблі, а деякі банки, зокрема потужний французький банк BNP, могли б посприяти цьому.

Показовим є те, що, на переконання Аржаковського, Україна може багато чого дати Європі. Ідеться не тільки про ринок із 45 мільйонами населення і найбільшу за територією країну Європи, а й про дуже багату культуру українців, притаманний певній частині цього народу сенс гуманізму, який витримав полум'я тоталітаризму. Наразі європейці, перебуваючи на хвилі скептицизму щодо сучасної політичної культури та економіки, не здатні це побачити. Аржаковський сподівається, що, з часом, завдяки створенню різноманітних мостів європейці зрозуміють, що вступ України в ЄС буде справжнім шансом для всіх європейців.

Активну позицію щодо нашої країни зайняв французький філософ і письменник, політичний журналіст Бернар-Анрі Леві. Свої погляди, крім численних публікацій, він висловлює під час спілкування з найвищими французькими можновладцями. До того ж, Б.-А. Леві суттєво відрізняється від кабінетних учених і прагне бути особисто в центрі подій. Зокрема, він був у 1971 р. в Індії, висвітлюючи війну за незалежність Бангладеш від Пакистану. Із Грузії Леві писав під час війни в Південній Осетії. Отже, особисте перебування науковця на Євромайдані цілком уписується в його світогляд. Аналізуючи ситуацію в Україні 2014-2015 рр., Б.-А. Леві дійшов висновку, що Україна потребує більш суттєвої

Віталій Кличко, Франсуа Олланд, Петро Порошенко та Бернар-Анрі Леві біля Єлисейського палацу REUTERS/Charles Platiau

допомоги, ніж дипломатичні заяви. Хоча, на його думку, багато людей на його батьківщині розуміють це, і Леві сподівається, що незабаром більшість усвідомить, що на кону в Києві стоїть питання виживання Європи, і абсолютно необхідно допомогти українцям перемогти в цій битві.

Серед рішень французького президента Ф. Олланда щодо України Леві виокремлює відмову від постачання «Містралів». Філософ характеризує його так: «Це було сміливе рішення. Ймовірно, його було важко ухвалити. Воно може спричинити несправедливі судові розгляди. По суті, це було єдине рішення, що відповідає логіці та водночас із цим, нашому рангу і нашим інтересам».

Французький науковець-юрист М.-Е. Бодуан звертає увагу на роль впливу зарубіжних держав. Вона зазначає, що зовнішні причини української кризи полягають саме у втручанні Європейського Союзу, Росії та США. Отже, однією з умов успіху процесу розбудови Української держави є уникнення зовнішнього тиску. Вихід із кризи є в тому, щоб український народ більше не був заруч-

ником у «грі» потуг, яка є небезпечною не тільки для регіональної стабільності, а й для міжнародного балансу сил. На думку Бодуан, поновлення соціальної єдності хоча і є складним через серйозність напруженості та маніпуляцію дебатами, проте залишається досяжним завданням, у тому числі, за допомогою «законних» механізмів примирення, зокрема, законів про мову, про права національних меншин тощо.

Хоча науковець і подає певну ідеальну модель вирішення кризи, однак, враховуючи панування силових детермінант у міжнародній системі та світовій геополітиці, видається сумнівним, щоб потужні гравці просто зупинили тиск на Україну заради її блага і спокою. По-перше, кожен із гравців переслідує власну мету та обстоює власні інтереси; по-друге, звертає увагу на інтереси союзників, і тільки в останню чергу переймається національними інтересами України. Той факт, що ця гра ведеться потугами зі значним військовим потенціалом і членами оборонних блоків на терені нейтральної держави, набагато слабшої у військовому вимірі, на нашу

думку, не додає оптимізму щодо реалістичності цього підходу.

Доцент університету Оверні С. Серрано аналізує вплив Євромайдану на країни СНД. Зокрема, вона вважає, що суспільства колишнього СРСР розглядали Євромайдан як випробування здатності громадянського руху подолати недемократичний і корумпований режим. Серрано вважає, що ні український політичний клас, інтегрований у систему, ні іноземна допомога, які разом відігравали ключову роль у кольорових революціях 2003 та 2004 рр., не були основоположними під час подій Євромайдану в Києві. Від Вірменії до Таджикистану, від Білорусі до Казахстану повалення Януковича було розцінено як народна революція, яку порівнювали з революціями в арабських країнах. Зокрема, партія ісламського відродження Таджикистану порівняла його з падінням Каддафі. Євромайдан пожвалював надію опозиційних рухів і спричиняв посилення репресій з боку авторитарного режиму Росії.

Аналізуючи військовий вимір співпраці з Францією, звернімо увагу на те, що, за певними оцінками французьких військових у сфері військової політики події українського Майдану мали декілька наслідків. По-перше, певною мірою ускладнили суто оперативний вимір співробітництва, зокрема, направлення українських військових на стажування у Францію. По-друге, позитивним було посилення орієнтації України на європейські стандарти. Прохання про допомогу

Україна скерувала до НАТО і, зокрема, до Франції. Запити стосувалися підтримки реформ у сфері оборони, допомоги в обладнанні та медичної допомоги. Франція надала медичну допомогу, а три французькі міністерства: закордонних справ, оборони та внутрішніх справ, — надіслали 1000 бронежилетів.

Урешті, пропонуємо звернути увагу на те, що санкції проти Росії заважають потужним бізнес-колам Франції, які мають значні інтереси та інвестиції в цій країні, і що питання стабільності архітектури європейської безпеки та європейських цінностей відходить на другий план перед прагненням до надприбутків. Французька нація відома своєю прагматичністю та схильністю все прораховувати, французькі представники великого бізнесу та певні політики вкотре довели це всьому світові 1-2 вересня 2014 р., коли організували візит спікера Держдуми РФ Сергія Нарішкіна до Франції та прийшли на прийом у російську амбасаду.

Показово, що зовнішній торговельний оборот Франції та Росії становив 22,2 млрд. дол. у 2013 році. Тоді як торговельний оборот Франції та України — близько 2 млрд. євро.

Надійне плече французьким «акулам» бізнесу підставляють політики. І нам варто проаналізувати постулати, оприлюднені 22 вересня 2014 р. на конференції французьким правим аналітиком Ксав'є Моро — в Україні триває громадянська війна (а отже, немає військової участі Росії); Україна є лише розмінною картою в

грі світових потуг; Вашингтон не вагався використувати та пропагувати фашистські рухи в Україні (стиль чомусь нагадує радянську пропаганду, але не дарма їхній автор живе в Москві). Його геополітичні висновки є такими: у Європі, особливо Східній, інтереси Франції не мають нічого спільного з інтересами ЄС та НАТО, більше того, здебільшого вони є протилежними; РФ повинна стати привілейованим союзником Франції в Європі; система НАТО/ЄС, заснована Вашингтоном, повинна бути замінена суто європейською структурою, це дасть змогу врівноважити потугу Німеччини, апетити якої стають чинником, що дестабілізує Європу і, зокрема, Францію [6].

Вітчизняний фахівець С. Савін вважає, що Франція займає дещо пасивну позицію відносно України, не бажаючи перетворювати «український чинник» на чинник суперництва з РФ [7].

У світлі означених подій, українському суспільству треба розуміти, що французьке красномовство з приводу демократичних цінностей співіснує з потужним світом бізнес-інтересів.

Україна не була і не є зоною інтересів Франції. Офіційний Париж не прагне змінити традиційні доміанти французької зовнішньої політики, тим більше, що французькі інвестиції в нашу країну є значно меншими, ніж у Росію.

Українська дилема Франції в контексті дотримання європейських цінностей змушує її політиків балансувати та всіляко відкладати на майбутнє

Антуан Аржаковський

стратегічні рішення, як, наприклад, у разі постачання Росії «Містралів». Показово, що представники французького бізнесу занепокоєні лише своїми гіпотетичними втратами від європейських санкцій і шукають засоби подолати їх. У короткотерміновій перспективі немає підстав для радикальної зміни французької політики щодо України. У безпечовому плані Франція почувається достатньо захищеною, володіючи потужною ядерною зброєю та зберігаючи свої заморські території з військовими базами. Франція не має кордонів з Україною і не має жодного бажання втручатися в російсько-українські конфлікти. Лише суттєвий масштаб кризи в нашій країні змусив французьке керівництво намагатися брати участь у її політичному врегулюванні. За умов перемоги на президентських виборах 2017 р. кандидата від «Національного фронту» політика Франції щодо України стане менш активною та більш прохолодною, і вже не йтиметься про жодні європейські цінності, оскільки представники цієї політичної сили обстоюють, насамперед, націо-

налістичні інтереси і скептично ставляться до ЄС та НАТО. У разі перемоги кандидата від поміркованих правих чи лівих сил французька політика визначатиметься прагненням посилення ЄС, в якому наша країна має статус лише асоційованого партнера з туманною перспективою. Отже, у будь-якому разі Україна не є серед пріоритетів французької зовнішньої політики.

Список використаних джерел:

1. Автономія сепаратистам та демілітаризована зона — це план Франції [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ukrainian.voanews.com/content/article/2633058.html>
2. Сидорук А. Путінофонія та українофобія Марін ле Пен

/ А. Сидорук [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://osvita.mediasapiens.ua/material/31104>

3. Лазарева А. Свобода для інших / А. Лазарева // Український тиждень. — 2014. — №44(364). — С. 50.

4. Бильй О., Козловский В. Демоны Виши / О. Бильй, В. Козловский // День. — 2.09.2014.

5. Arjakovsky A. Ouvrons les yeux sur la Russie de Vladimir Poutine / A. Arjakovsky [Electronic resource]. — Access mode: http://www.lefigaro.fr/v_o_x/politique/2014/11/06/31001-20141106ARTFIG00287-ouvrons-les-yeux-sur-la-russie-de-vladimir-poutine.php

6. Conférence de Xavier Moreau à la droite populaire. 22.9.2014 / [Electronic resource]. — Access mode: <http://alexandrelatsa.ru/2014/09/conference-de-xavier-moreau-a-la-droite-populaire/>

7. Савін С. Стан та перспективи розвитку відносин України та Франції. Аналітична записка / С. Савін [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/295/>

Оксана МИТРОФАНОВА,
кандидат політичних наук, старший науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

АНОТАЦІЯ

Досліджуються підходи Франції до кризи в Україні в контексті задекларованих французьких цінностей і реальних кроків як уряду цієї країни, так і позицій впливових представників бізнесу. Виявляються розбіжності в поглядах французьких фахівців і представників політичних партій. Прогнозуються подальші реакції істеблішменту Франції на події в нашій країні.

Ключові слова: Будапештський меморандум, ЄС, НАТО, Національний фронт, Україна, Франція.

АННОТАЦИЯ

Исследуются подходы Франции к кризису в Украине в контексте задекларированных французских ценностей и реальных шагов как правительства этой страны, так и позиций влиятельных представителей бизнеса. Вывяляются расхождения во взглядах французских специалистов и представителей политических партий. Прогнозируются дальнейшие реакции истеблишмента Франции на события в Украине.

Ключевые слова: Будапештский меморандум, ЕС, НАТО, Национальный фронт, Украина, Франция.

«Батько-засновник» незалежної М'янми: до 100-річного ювілею Аун Сана

УДК327:94

У середині лютого поточного року в М'янмі відзначалося (свідком чого пощастило бути авторові статті) 100-річчя з дня народження людини, чие ім'я ще донедавна згадувалося в обоймі таких відомих борців за свободу й незалежність своїх країн, як Махатма Ганді, Сукарно чи Хо Ши Мін. Це – Такін (м'янмарською – «товариш») Боджок («генерал») Аун Сан, що й нині, через майже сім десятиріч після трагічної загибелі, помітно впливає на політичні події в країні та регіоні. Достатньо зазначити, що його донька – лауреатка Нобелівської премії миру 1991 р. Аун Сан Су Чжі є лідером провідної опозиційної сили – «Національної ліги за демократію», а призначені в країні на листопад-грудень парламентські й президентські вибори, за її активної участі, неминуче вплинуть на баланс сил в усій Південно-Східній Азії.

Аун Сану судилося прожити лише 32 роки, але за цей час він встиг зробити настільки багато, що й сьогодні залишається в М'янмі кульговою постаттю, його авторитет – незаперечний, а критика може боком вийти скептику. Зрозуміло, що в життєписові «батька нації» були не лише світлі, а й темні сторінки, однак головні його чесноти, як неодноразово зазначали дослідники – це гнучкість і прагматизм, уміння жертвувати якоюсь часткою

своїх переконань в ім'я політичного компромісу. Однак у сучасній М'янмі героїчний образ «товариша генерала» Аун Сана має мало спільного з конкретною людиною, яку вже майже ніхто не пам'ятає.

Аун Сан народився в сім'ї адвоката, відомій своєю участю в русі опору британським завойовникам (його дід – Бо Мін Яун брав активну участь у третій англо-бірманській війні 1885 р., що призвела до ліквідації національної монархії, втрати незалежності країни), у 1932 р. вступив до Рангунського університету, де зрештою отримав ступінь бакалавра англійської літератури, сучасної історії й політології. У студентському середовищі він докладно ознайомився з ідеями класичного марксизму й філософією та практикою ненасильства Махатми Ганді, що визначали атмосферу національ-

но-визвольної боротьби в колоніальних і напівколоніальних країнах Азії.

Не дивно, що в лютому 1936 р. Аун Сан був із політичних причин виключений з університету, після чого організував студентський страйк, примусивши керівництво вузу піти на поступки. Наступного року Аун Сан очолив Загальнобірманський студентський союз і невдовзі був обраний генеральним секретарем «Добама асіайон» (м'янмарською – «Союз нашої Бірми») – суспільно-політичної організації, що об'єднувала переважно радикальне студентство та інтелігенцію в легальній боротьбі за національне визволення. Ліве крило «Добама асіайон» присту-

Summary

The article spotlights Aung San's role in national-liberation struggle and institutionalization of independent Myanmar in context of regional and global international-political events; also investigates the peculiarities and prospects of today's transformation processes in the country and possible vectors of its cooperation with Ukraine.

Keywords: elections, war, state, nation, independence, policy, pragmatism.

пило до створення Комуністичної партії Бірми, її першим генеральним секретарем став Аун Сан.

Будучи симпатиком Радянського Союзу, Аун Сан із прагматичних позицій відважився на тактичну співпрацю з Японією – головним союзником нацистської Німеччини у Другій світовій війні, що активно позиціонував себе в якості «визволителя» азійських народів від «білих колонізаторів» заради побудови «Великої Східно-азійської сфери співпроцвітання». Варто зауважити, що такий вибір Аун Сана не був виключенням: один із керівників Індійського національного конгресу – Субхас Чандра Бос, чие ім'я офіційно занесене до пантеону героїв Індії (посмертно нагороджений її вищим орденом «Бхарат Ратна»), з початком Другої світової війни спершу шукав контактів із СРСР, потім взяв діяльну участь у створенні легіону СС «Вільна Індія», а 21 жовтня 1943 р. очолив у окупованому японцями Сінгапурі Тимчасовий уряд Вільної Індії («Азад Хінд») і з часом сформував з індійських полонених та заробітчан Індійську національну армію, що вела бойові дії проти британців. В ім'я незалежності Індонезії на

Генерал Аун Сан з дружиною та дитиною, 1947 рік
Ілюстрація: bawacheyar.com

співпрацю з японськими окупантами пішов і визнаний лідер визвольної боротьби Сукарно, який долучився до створення підрозділів самооборони, був прийнятий імператором Хірохіто й нагороджений одним з орденів імперії.

За схвалення Аун Сана патріотами було укладено джентльменську угоду з офіційним Токіо, за якою Японія зобов'язувалася гарантувати незалежність британської Бірми, а та, у свою чергу, — виступити у війні на боці Японії. З метою створення національної армії, очолювана Аун Саном група з 30 молодих добровольців (т. зв. тридцяти товаришів) була спрямована на військове стажування до Японії (пройшло на окупованому імперією китайському острові Хайнань). У грудні 1941 р., спираючись на японську підтримку, Аун Сан перетворив у Бангкоку (столиці союзника Японії — Таїланду) бірманське національне ополчення на Армію незалежності Бірми (АНБ) та прийняв звання генерал-майора. Нині громадяни М'янми цим фактом, як не

дивно на перший погляд, пишаються: уперше в історії країни іноземці високо оцінили військовий і організаційний таланти бірманця.

Рангун був взятий японськими військами на початку березня 1942 року. В липні Аун Сан реорганізував АНБ в Армію оборони Бірми, а під час візиту до Японії був нагороджений орденом Вранішнього сонця. Першого серпня 1943 р. японці нарешті проголосили обіцяну незалежність Республіки Бірма, Аун Сан був призначений її міністром оборони, а військо перейменоване у Національну армію Бірми. Однак хижацька сутність японської воєнної окупації, звірства окупантів у «Великій східноазійській сфері співпроцвітання», до якої була включена й Бірма, а також успіхи антигітлерівської коаліції на фронтах Другої світової війни, швидко переконали Аун Сана та його соратників у порушенні Японією взятих зобов'язань і необхідності підготовки масштабного антияпонського повстання. Залишаючись на чолі

союзної японцям Національної армії та входячи у формально лояльний до імперії уряд Бірми, Аун Сан вже у листопаді 1943 р. зв'язався з командуванням британських військ в Індії, домовившись про використання своєї армії проти окупантів. У своїй промові 1 серпня 1944 р. з приводу річниці надання японцями «незалежності» Аун Сан заявив, що вона насправді є фіктивною. Тоді ж «тридцятьма товаришами» й наближеними до них Комуністичною та Народно-революційною (згодом Соціалістичною) партіями в підпіллі була створена Антифашистська ліга народної свободи (АЛНС), що мала на меті ліквідацію будь-якого іноземного колоніального панування — як японського, так і британського. Президентом Ліги був обраний Аун Сан [1].

З наближенням британських військ, 27 березня 1945 р. Аун Сан очолив антияпонське повстання Національної армії, підтримане більшістю населення країни. Серед найближчих його соратників у визвольній боротьбі чільне місце

займали колишній голова студентської спілки Рангунського університету У Ну, в майбутньому — перший Прем'єр суверенної Бірми, й один із «тридцяти товаришів» — начальник штабу Національної армії Не Він, який згодом унаслідок військового перевороту усунув У Ну й очолив Соціалістичну республіку Бірманський Союз.

Виступаючи переконаним представником марксистської течії визвольного руху, Аун Сан водночас належав до табору жорстких м'янмарських націоналістів: створена ним АНБ несе відповідальність за різну каренів — кількомільйонного спорідненого з м'янмою етносу, що мешкав на півдні й південному сході країни та зберіг вірність британській короні у війні з Японією в обмін на обіцяну незалежність після перемоги. Аун Сан вчасно усвідомив, що в ім'я територіальної єдності країни м'янми як державотворчій нації слід не нав'язувати свою волю, а сідати за стіл переговорів і шукати компроміс.

Твердо торуючи тернис-

тий шлях до незалежності, Аун Сан виступив проти відновлення британських колоніальних установ у Бірмі. Британський уряд 24 вересня 1946 р. змушений був затвердити Аун Сана заступником голови Виконавчої ради при губернаторі Г.Е. Ренсі та його радником з питань оборони і зовнішніх зносин. Займаючись правовим оформленням незалежності Бірми, Аун Сан на деякий час відійшов від керівництва компартією й АЛНС, що миттєво позначилося на згуртованості лівого руху в країні: компартія була виключена з Ліги, перейшла в опозицію й розкололася на низку лівих угруповань, найбільшими з яких були «Білий прапор» і «Червоний прапор».

На початку 1947 р. Аун Сан відбув до Лондона на переговори з британським лейбористським урядом К. Еттлі про надання незалежності Бірмі та 27 січня досяг консенсусу щодо проведення вже у квітні того ж року вільних виборів до Установчих зборів Бірми, яким належало розробити й ухвалити конституцію незалежної країни. Після повернення на батьківщину Аун Сан провів у Панлоні (на кордоні з Китаєм) конференцію з керівниками організацій етнічних меншин, яка увінчалася 12 лютого підписанням угоди про створення єдиного Союзу Бірми й забезпечення національної автономії меншинам. А на виборах 9 квітня 1947 р. переконливу перемогу отримала Ліга (здобула 196 мандатів із 202-х). Це дало змогу Аун Сану як фактичному главі перехідного уряду приступити до завершального етапу роботи з проголошен-

ня незалежності країни як республіки за рамками британської Співдружності націй.

Виступаючи в травні 1947 р. на конференції Ліги, Аун Сан наголосив: «Революція – це безпосередня участь мас у визначенні власної долі із застосуванням будь-яких засобів. Революція історично неминуча й необхідна. Вона не припускає жодного схематизму, відсутності зв'язку з даними історичними умовами й не може мати сліпого, негативного, стихійного, руйнівного характеру. Революція, відтак, вищою мірою творча. Її головна мета – визволення всіх трудівників, її основа – участь мас, гарантія її успіху – свідомість (а іншими словами – ступінь, на якому трудящі маси організовані й тим самим усвідомлюють свою роль і силу)» [2].

Чи не тому через місяць розпочалися переговори щодо відновлення єдності Ліги з іншими лівими силами, передусім «Білим прапором», але... О 10:25 19 липня 1947 р. дві групи озброєних молодиків на джипі й вантажівці підїхали до приміщення Секретаріату – колоніальної адміністрації в Рангуні, де в одній із кімнат західного крила під головуванням Аун Сана проходило засідання Виконавчої ради, на якому обговорювалися перспективи аграрної реформи й надання територіальної автономії етнічним меншинам. Бойовики піднялися сходами й розстріляли всіх, хто був у кімнаті, – Аун Сана, його старшого брата У Ба Віна, шанського князя Сао Сам Хтуна – гарячого прихильника єдності Союзу Бірми – і шістьох членів Виконавчої ради. З міністрів тимчасового

уряду вижили лише У Ну, що не з'явився на засідання, й У Джо Нейн, який також був відсутній унаслідок поганого самопочуття.

Саме ця трагічна загибель зробила Аун Сана не лише героєм (19 липня відзначається в державі як День пам'яті полеглих за незалежність), а й мучеником, не випадково Прем'єр незалежної Індії – Джавахарлал Неру, дізнавшись про смерть генерала, заплакав, не соромлячись оточуючих, і сказав: «Не Бірма, а вся Азія, що бореться за незалежність, втратила свого вождя». В організації вбивства Аун Сана та його товаришів був звинувачений і страчений за вироком спеціального трибуналу, очолюваного губернатором Г.Е. Ренсі, екс-прем'єр британської колоніальної адміністрації в 1940-1942 рр. У Со. Але й досі цей злочин залишається найбільшою таємницею в історії М'янми (як 18 червня 1989 р. була найменована держава, відповідно до самоназви титульного етносу).

Слідство так і не відповіло на ключове запитання: навіщо У Со потрібно було це робити? Пояснення, ніби він розраховував після вбивства Аун Сана повернутися за підтримки офіційного Лондона на посаду глави уряду, не витримує жодної критики. Адже У Со був спритним і розумним політиком та аж ніяк не ідіотом. Більше того, всі звинувачення в політичній непорядності, що висувалися до У Со (приміром, що він під час війни за спиною британців намагався домовитися з японцями про подальшу політичну кар'єру, чи був єдиним членом делегації Аун Сана, який відмовився підписати вищезгадану Лондонську

угоду про надання Бірмі незалежності), тією чи іншою мірою можуть стосуватися й інших чільних учасників національного руху. Саме тому багато хто (зокрема, донедавна один із останніх «тридцяти товаришів» – бригадний генерал К'ю Зо (Такіна Шве) – і досі вважає, що «гра» була набагато складнішою й велася за участі представників британської сторони, які за допомогою цього злочину вирішували водночас два завдання: вбити безперечного лідера боротьби за незалежність і вивести з політикуму іншого впливового діяча Бірми [3].

Навіть прах Аун Сана після його смерті не мав спокою: у 1983 р. могили генерала в Рангуні було підірвано потужною бомбою, закладеною агентами зовнішньої розвідки КНДР. Вибух повинен був знищити главу Республіки Корея – Чон Ду Хвана, що перебував у Бірмі з офіційним візитом і мав покласти вінок до меморіалу полеглих героїв. Чон Ду Хван спізнився на церемонію лише на дві хвилини й залишився живий, але загинуло 17 корейців (у т. ч. віце-прем'єр і два міністри), 4 бірманські посадовці, а 47 осіб отримали поранення. Лише у 2007 р. дипломатичні відносини між М'янмою та Республікою Корея, розірвані після теракту, були поновлені.

Кілька відомих бірманських політиків без помітних ускладнень тривалий час після загибелі Аун Сана позиціонували себе як найбільш вірних його послідовників і продовжувачів справи. По суті, й тричі Прем'єр незалежної Бірми У Ну, і голова Революційного уряду та Президент Соціалістичної республіки

Бірманський Союз – Не Він, тобто обидва найближчі соратники Аун Сана, виступали ніби дві іпостасі генерала. Тому невідомо, якою із цих двох доріг пішов би «батько нації», коли б уникнув загибелі у 1947 р.: чи торував би шлях представницької демократії, що після офіційного проголошення незалежності Бірми 4 лютого 1948 р. протягом лише одного десятиріччя зайшла в глухий кут, виродившись у війну «всіх проти всіх»; чи правив би твердою рукою як генерал Не Він, чий ізоляціонізм на міжнародній арені й радикально-соціалістичні експерименти всередині країни остаточно розвалили її економіку. Або ж із притаманним йому здоровим прагматизмом віднайшов би власний шлях побудови стабільної, заможної та процвітаючої держави, як це намагається робити очолювана відставним генералом армії Тейн Сейном влада сучасної М'янми.

На цьому терені відзначилася й дочка Аун Сана – Аун Сан Су Чжі, яка завдяки призначенню у 1960 р. своєї матері Послом Бірми в Індії здобула вищу освіту в Оксфорді й докторський ступінь у Школі східних та африканських досліджень Лондонського університету. Вона вимушено повернулася в 1988 р. на батьківщину – доглядати за хворою матір'ю, і опинилася в епіцентрі масових опозиційних виступів («повстання 8888» – від дати початку загального страйку 8 серпня 1988 р.), що спалахнули після відставки Не Віна – одного з найближчих друзів батька Аун Сан Су Чжі. Відтоді в М'янмі склалася парадоксальна ситуація: саме правляча нині Партія

Лідер опозиції, нобелівський лауреат Аун Сан Су Чжі

солідарності й розвитку Союзу, у керівництві якої чимало відставних військових, повинна сприйматися як спадкоємиця всього, що робив генерал Аун Сан. Однак у політичному житті пам'ять про «батька нації» монополізувала опозиційна «Національна ліга за демократію» на чолі з його дочкою, хоча цим, власне, її зв'язок із Аун Саном вичерпується.

Більше того, хоча прагнення подати Аун Сана світочем ліберальної демократії західного зразка, звичайно, має право на існування (оскільки генерал загинув до проголошення незалежності країни, йому не судилося втілити в життя власне бачення майбутнього батьківщини), але в ухваленій Установчими зборами 24 вересня 1947 р. першій Конституції Бірми, що розроблялася за вирішальної участі генерала, термін «демократія» жодного разу не було вжито. Однак у той час серед лідерів національно-визвольного руху та керівників країни існував консенсус стосовно того, що вони мають будувати «соціалістичну державу». Аун Сан так лаконічно сформулював стратегічну мету незалежної держави: «Єдиний шлях для Бірми – шлях соціалізму», і нео-

дноразово стверджував, що країною слід управляти «з твердістю й добротою».

Знаковим є й те, як у М'янмі відзначалося 100-річчя «батька нації», зокрема, військові будівничі «преторіанської держави» (за визначенням західних політологів) провели урочисте засідання, присвячене «боджоку» Аун Сану як фундаторові армії країни. У виступі головнокомандувача – старшого генерала Мін Аунг Хлайна зазначалося, що військовослужбовці повинні продемонструвати повагу генералові Аун Сану своєю вірністю народу, а також наголошувалося, що Татмадо (складова аббревіатура м'янмарською – «Збройні сили М'янми») ніколи не протидіятимуть сподіванням нації.

Цивільна влада (військові у відставці, що свого часу захистили територіальну цілісність держави у тривалій кривавій громадянській війні проти комуністів і сепаратистів) організувала урочисте засідання двопалатного парламенту – Асамблеї Союзу: спікер Тура Шве Ман (екс-начальник генштабу армії) закликав завершити розпочату Аун Саном справу побудови демократичного Союзу М'янма, а урядова Партія солідарності й роз-

витку Союзу наголосила на потребі єдності та справедливості. В офіційному зверненні йшлося про те, що партія намагається залучити до владних органів усі зацікавлені сторони, незалежно від політичних уподобань, національності чи місця проживання, і що робиться це відповідно до головних засад політики Аун Сана. Тобто, посилаючись на «батька нації», правляча партія фактично акцентувала увагу не на власне демократії, а на забезпеченні інклюзивності та функціонування «суспільних ліфтів» як гарантії єдності й стабільності. А голова верхньої Палати національностей – Кхін Аун М'їн (генерал-майор у відставці та экс-міністр культури) охарактеризував сутність політики Аун Сана як «розумну силу».

Однак на ці офіційні заходи, що зовні дублювали ювілейні урочистості СРСР доби «застою», мало хто з пересічних громадян звернув увагу. Натомість, опозиційна «Національна ліга за демократію» організувала масові зібрання по всій країні. Найбільш грандіозний мітинг відбувся 13 лютого на малій батьківщині Аун Сана – у містечку Натмаук, де виступила Аун Сан Су Чжі. Саме це дійство було максимально висвітлене у світових ЗМІ. Отже, можна лише гадати, чому керівництво М'янми, що має всі шанси претендувати на спадкоємність «справи Аун Сана», фактично без бою віддало це поле його дочці-опозиціонерці.

Власне військові пояснюють свою позицію небажанням розпочинати сварку навколо імені національного героя, оскільки це обернеться на зле всім сторо-

нам, і обмежуються перманентно повторюваною формулою, що «справа Аун Сана не належить якійсь одній партії чи групі». Окрім аналітики вважають, що генерали (завжай, навіть у відставці вони не можуть бути «колишніми») не втручаються у цю справу, оскільки, що б вони не сказали – їм однаково ніхто не повірить, а Аун Сан Су Чжі – «тефлоновий політик».

Дійсно, у враженій «політичною наївністю» правлячій Партії солідарності й розвитку Союзу, що покладається лише на адміністративний ресурс та інформування населення про поточні успіхи країни, просто не розуміють потужну силу політтехнологій і заснованого на емоціях маніпулювання масовою свідомістю. У свою чергою, консультувана фаховими піарщиками «Національна ліга за демократію» захопила лідерство на цих теренах. Навіть найближчі соратники Аун Сан Су Чжі визнають той факт, що значна частка її популярності (а, отже, й можливого успіху на майбутніх парламентських виборах) базована на тому, що вона – дочка «батька нації».

Однак Аун Сан Су Чжі, попри свою популярність, навряд чи зможе претенду-

вати на президентську посаду, оскільки за чинною конституцією 2008 р. президент та його найближчі родичі (батьки, шлюбний партнер, законні діти та їхні шлюбні партнери) не можуть бути громадянами іноземної держави, а обидва сини Аун Сан Су Чжі – Олександр і Кім мають громадянство Великої Британії (її чоловік – провідний британський тибетолог М. Ейріс помер у 1999 р.). Причому Асамблея Союзу навряд чи внесе відповідну конституційну поправку до часу проведення виборів, навіть якщо вона буде схвалена на травневому референдумі щодо змін у виборчій системі. Реально Аун Сан Су Чжі може претендувати на посаду одного з двох віце-президентів: обидві палати парламенту й депутати, призначені головнокомандувачем збройних сил (чверть від загальної чисельності парламентарів), обирають кожен свого кандидата в президенти, а той із них, хто отримає більшість голосів на засіданні Асамблеї Союзу, стає главою держави, два інших – віце-президентами [4].

Президентська кампанія 2015 р. в М'янмі неминуче стане предметом закулісних «пакетних» домовленостей головних політич-

них сил країни та армії, а не безпосереднім результатом парламентських виборів. Тим паче, що конкурентами Аун Сан Су Чжі ймовірно стануть такі досвідчені політики й державні діячі, як чинний президент Тейн Сейн і вищезгаданий спікер Тура Шве Ман, або ж новий компромісний кандидат у президенти – головнокомандувач збройних сил Мін Аунг Хлайн (якщо для участі у виборах подасть у відставку), що з огляду на вік не причетний до урядових репресій проти опозиції після військового перевороту 1988 р. чи «украденої перемоги» на парламентських виборах 1990 року.

На завершення хотілося б зауважити, що хоча М'янма першою серед держав Південно-Східної Азії встановила дипломатичні відносини з незалежною Україною – вже 21 січня 1992 р., але й досі внаслідок згаданих міжнародного курсу самоізоляції й тривалої внутрішньополітичної нестабільності «преторіанської держави» залишається, на відміну від сусідніх Таїланду й Малайзії, поза сферою економічної взаємодії та науково-технічної співпраці з нашою країною. Хоча, на думку вітчизняних експертів і дипломатів, подібно іншим учасникам АСЕАН, М'янма за належ-

ного маркетингового підходу й відповідної підтримки з боку державних структур України, вже нині має всі можливості для істотного імпорту з неї високотехнологічної продукції, а також налагодження з нашою державою енергетичного й освітнього співробітництва.

Список використаних джерел:

1. Naw A. Aung San and the Struggle for Burmese Independence / Angelene Naw. – Bangkok: O. S. Printing House, 2001. – P. 96-115.
2. Thant Myint-U. The River of Lost Footsteps: a Personal History of Burma / Thant Myint-U. – New York: Farrar, Straus & Giroux, 2008. – P. 244-256.
3. Maung Zarni. Remembering the Martyrs and Their Hopes for Burma, 19.07.2013 [Електронний ресурс] / Maung Zarni. – Режим доступу: <http://www.dvb.no/analysis/remembering-the-martyrs-and-their-hopes-for-burma/30028>.
4. FACTBOX – Myanmar's new political structure, 31.01.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://in.reuters.com/article/2011/01/31/idINIndia-54526820110131?pageNumber=1>.

Володимир
ГОЛОВЧЕНКО,

доктор політичних наук,
професор Інституту
міжнародних відносин
Київського національного
університету
імені Тараса Шевченка

АНОТАЦІЯ

У статті в контексті регіональних і глобальних міжнародно-політичних подій проаналізовано роль Аун Сана в національно-визвольній боротьбі й конституюванні незалежної М'янми; визначено особливості й перспективи сучасних трансформаційних процесів у державі та можливі вектори її співпраці з Україною.

Ключові слова: вибори, війна, держава, нація, незалежність, політика, прагматизм.

АННОТАЦИЯ

В статье в контексте региональных и глобальных международно-политических событий проанализирована роль Аун Сана в национально-освободительной борьбе и конституировании независимой Мьянмы; определены особенности и перспективы современных трансформационных процессов в государстве и возможные векторы ее сотрудничества с Украиной.

Ключевые слова: выборы, война, государство, нация, независимость, политика, прагматизм.

Ідеї свадеші в політиці Нарендри Моді

УДК 327:94

Добре відомо, що М. Ганді та його прихильники вибороли Індії незалежність на ідеях ненасилля (ахімси), громадянської непокори (сатьяграхи) і самоуправління (сварадж) і власного виробництва (свадеші). Так, 75 років тому, 12 березня 1930 р. М.К. Ганді і його 78 послідовників, вдягнуті в білий домотканний одяг кхаді, пішки вирушили в похід з ашраму в Сабарматі до селища Данді на морському узбережжі в штаті Гуджарат на знак протесту проти оголошеного британською колоніальною владою податку на сіль. Здолавши відстань у 390 км, «соляна сатьяграха» завершилася випарюванням солі з морської води – аби не купувати її в англіїців і не платити грабіжницький податок. У своєму виступі 14 березня Ганді пообіцяв, що колись настане день і англіїці попросять в індійців вибачення за свої знущання. Протягом трьох тижнів походу Ганді неодноразово звертався до місцевих мешканців, серед яких були не лише індуси, а й мусульмани і християни, із закликом до об'єднання зусиль на підтримку рідної країни. Саме цей похід більшість індійських дослідників вважають початком справжньої боротьби за незалежність Індії – політичну, соціальну, економічну. Індія стала незалежною 15 серпня 1947 р.,

26 січня 1950 р. прийняла конституцію, згідно з якою всі громадяни мають рівні права, і розпочала свій шлях демократичного розвитку. За 65 років маємо відзначити: цей шлях був не простим, але успішним, багато в чому завдяки 2 речам: опорі передусім на власні сили та незалежному зовнішньополітичному курсу, який чітко відповідає національним інтересам держави.

Варто зазначити: ідеї свадеші в добу глобалізації не просто мають шанси вижити, а виходять на передову. Тепер і ми можемо похвалитися тим, що гасло «купуй українське» насправді завоювало серця більшості наших громадян. Свадеші за сучасних умов передбачає вітчизняне виробництво, усіляку його підтримку, але це дещо більше – це гордість за власні успіхи, досягнення в галузі не лише економіки і технологій, а й фундаментальної науки та культури, політики і міжнародної діяльності. Сучасна Індія в цьому знову дасть нам чудові приклади, пригадаймо хоча б, як уся країна раділа успіхам свого космічного агентства, коли вдалося першими у світі минулого року вивести супутник на орбіту Марса. Тож ідеї «батька індійської нації» М. Ганді працюють і в сучасному світі, підтримка вітчизняного виробництва і відчуття причетності кожно-

Summary

The article deals with new initiatives of Narendra Modi's government in India, both in internal and external spheres. It's focused on adherence to traditional priorities, which already shaped the development of nation. 65 years of independent way provided quiet successful story in India, mostly because of 2 crucial positions: count on their own strength and capacities, as well as independent foreign policy, responding the national interests of the country. Key words: India, swadeshi, Narendra Modi.

го громадянина до успіхів своєї країни є надзвичайно потужним стимулом для подальшого прогресу.

Батьківщина М. Ганді – штат Гуджарат – є також батьківщиною нинішнього Прем'єр-міністра Індії Н. Моді, якого поза всяким сумнівом можна вважати прихильником ідей свадеші і сварадж. Він уже став політичною іконою (як колись М. Ганді) через те, що все своє життя присвятив ідеям служіння батьківщині та задля цього відмовився від сімейних благ (як і Ганді, був одружений у дитячому віці). Щоправда, не так просто провести паралелі з М. Ганді з дотримання принципу ахімси – ненасилля: відомою «чорною плямою» біографії Н. Моді є масова різанина на релігійному ґрунті в його рідному Гуджараті 2002 року. Моді, який був тоді губернатором штату, не завадив цим кривавим подіям, що призвели до тисяч смертей, передусім серед мусульман. Не можна сказати, що цей епізод його біографії забутий, але він однозначно відійшов на другий план, оскільки його діяльність на посаді губернатора сприяла справді грандіозним перетворенням у штаті, який у

2002-2007 рр. показував 12,5% щорічного економічного зростання. Саме такий успіх, а також рішуча налаштованість на боротьбу з корупцією (ворог №1 в Індії, як і в Україні) зумовили його блискучу перемогу на останніх парламентських виборах.

Новий уряд Індії на чолі з Нарендрою Моді активно використовує ідеї свадеші саме в умовах глобалізації, коли жодна країна світу не може залишатися осторонь світових процесів і повинна бути залучена до них. Його програма Make in India – виробляйте в Індії – націлена на активне залучення іноземних інвесторів за сприяння індійського уряду шляхом подальшої лібералізації, прозорості ведення бізнесу, створення спеціальних умов і пільг. Індія повинна, за задумом Моді, перетворитися на світову промислову кузню, адже має величезні ресурси, зокрема ідеальний трудовий резерв, дешева та кваліфікована робоча сила, здебільшого – амбітна молодь. Програма також дасть змогу удвічі розширити ринок споживання, що вкрай важливо для такої великої густонаселеної країни. У планах

індійського керівництва є і розвиток справжніх партнерських відносин з інвесторами, спрощення режиму ведення бізнесу. План Н. Моді виглядає доволі реалістично, оскільки завдяки реформам, розпочатим 25 років тому, в Індії створено нові можливості для впровадження інновацій у технологічно-економічній галузі, збудовано цілі міста з інтелектуальними технологіями й виробничі кластери, розпочато реалізацію спеціальних промислових коридорів. Запущено амбітний проект промислово-інвестиційного коридору Делі-Мумбаї. Коридор поєднає офіційну столицю Делі з промислово-фінансовою столицею Мумбаї, для його повної реалізації очікується 100 мільярдів доларів прямих іноземних інвестицій. У зоні 200 км обабіч коридору створюється потужна інфраструктура, що сприятиме економічному зростанню прилеглих територій.

Програма «Виробляйте в Індії» має багато шансів на успішне впровадження, чудовий приклад – заявки від 330 компаній світу на участь у щорічній виставці «Аеро-Індія», яка традиційно з 1996 р. в лютому відбулася в Бангалорі – місті, де розташована індійська «Силіконова долина», провідні аерокосмічні компанії. У ній також взяли участь 270 індійських компаній, які протягом 5 днів виборювали право на співпрацю і контракти в галузі «оборонки». Додамо, виставка відбувається в країні, яка цьогогоріч здобула собі славу найбільшого у світі імпортера озброєння (має контракти у військово-

технічній галузі на суму понад 60 млрд дол. США) і планує збільшити витрати в найближчу декаду аж до 120 млрд на потреби своєї 1,5 мільйонної армії. Тож піднесення й амбіції щодо подальшого розвитку Індії отримують цілком реальні риси.

Слід визнати, що «атмосфера надії», яку приніс Моді з перемогою на чергових парламентських виборах у травні минулого року, має суттєве підґрунтя. Приналежність до БДП – Бгаратіа Джаната парті часто пов'язують із шовіністичними настроями, поверненням до «атак на секуляризм», особисто Моді цього навіть не коментує. Натомість слід зазначити, що саме після приходу коаліції на чолі з БДП до влади наприкінці 90-х рр. розпочинається новий підйом патріотичних настроїв під гаслами розбудови «Сяючої Індії» з опорою на власні сили і новий етап у проведенні успішних економічних реформ. До речі, політичне рішення про ядерні випробування в 1998 р. прийняла саме БДП під час свого «першого приходу», ця політична сила завжди стояла за зміцненням так званих «стратегічних секторів» та укріплення обороноздатності країни.

Індійська ядерна програма – окрема тема. Індія довго тримала на Україну образ з приводу того, що ми у травні 1998 р. засудили ядерні випробування, які вона провела. Насправді ж, і в самій Індії ці події викликали фактично розкол у суспільстві: багато хто з індійців переживав «ядерну драму» як особисту

трагедію: країна, що постала на принципах ненасилля, раптом показала свою силу всьому світові. Натомість індійські стратеги свою позицію пояснювали тим, що в сучасному світі сила вважає лише силу. Більше того, індійська ядерна програма – своєрідний прояв свадеші – адже її створили індійські науковці майже самотужки, наразі залежність у цій галузі від співпраці з іншими країнами не перевищує 10%, а згодом індійське керівництво планує позбутися й цієї незначної частки. «Індійці – миролюбні, але вміють захищатися», – зазначав колишній Президент РІ доктор Абдул Калам, творець індійської космічної та ракетно-ядерної програми. Так само, як українці, індійці ніколи ні на кого не нападали, але толерантність і миролюбність не завадили їм надійно подбати про безпеку мільярдного населення. Можливо, це сталося тому, що вони швидко пересвідчилися в ненадійності своїх сусідів – Пакистану і Китаю?

Тепер Н. Моді прийшов до влади після двох термінів конгресистського правління, запропонувавши гасла «Націоналізм – наша сила, розвиток і ефективне управління – наша ціль». До речі, перемога на виборах була більш ніж переконливою, БДП набрала 31% голосів виборців (ІНК лише 19,3%), що дало можливість сформувати вперше за 30 років не коаліційний, а підконтрольний одній партії уряд. Щоб оцінити такий успіх, слід розуміти, що являють собою вибори в парла-

мент в Індії, країні, де право голосу мають 814 мільйонів виборців, понад 66% яких прийшли на дільниці (загальна кількість 919 452), і протягом 9 днів, у 5 етапів відбулася грандіозна «виборча епопея» – ще один привід для гордошів індійців, які люблять називати свою країну «найбільшою демократією».

До списку речей, якими насправді пишаються сучасні індійці – успіхи в ядерних, космічних, комп'ютерних технологіях – завжди «додають» культурні здобутки і вірність традиціям. Відомо їхня прихильність (у тому числі й лідерів країни) до національного одягу та культових звичок. «М'яка сила» Боллівуду, індійських телевізійних серіалів також робить свою справу, а на проведення національних свят ніколи, навіть у найскладніші часи, ніхто грошей не шкодував. Проявом цього став цьогогорічний парад на День Республіки, абсолютно незабутнє яскраве дійство (з верблюдами, мотоциклами тощо), а ще – з дуже особливим гостем – Президентом США Б. Обамою. Тут саме час перейти до зовнішньої політики Н. Моді, яка, безумовно, є продовженням політики внутрішньої – усе за законами жанру.

Почнемо з інавгурації Н. Моді 20 травня 2014 р., до участі в якій він запросив лідерів усіх без винятку сусідніх держав. Найцікавішим є той факт, що всі вони і прибули до Делі, зокрема – гостем церемонії став Прем'єр-міністр Пакистану Н. Шаріф. Протягом першого півріччя Н. Моді та

члени його кабінету провели низку важливих зустрічей із представниками політичних еліт країн-сусідів, таким чином було підкреслено, що зберігається традиційний пріоритет у зовнішньополітичній стратегії Делі – розбудова конструктивних відносин із країнами-сусідами.

У травні 2014 р. з'явилася й офіційна зовнішньополітична доктрина Н. Моді – МЗС країни визначив «6 пріоритетів» зовнішньополітичного курсу, перший із яких – «Вдихнути нове життя у відносини Індії зі США». Причому тут спостерігається рух назустріч, адже одразу після інавгурації Н. Моді він отримав чіткий сигнал із Вашингтона щодо можливої двосторонньої зустрічі в Нью-Йорку у вересні 2014 р. і не став згадувати старі образи (коли був нев'зним до США через згадані вище погроми 2002 р.). Зустріч відбувалася на полях засідань Генеральної Асамблеї ООН, і тут вже Н. Моді зробив рішучий крок назустріч, запросивши Б. Обаму до Індії в якості головного гостя на національне свято – День Республіки 26 січня. А далі знову показовий крок – адміністрація американського президента узгодила такий візит у безпрецедентно короткий термін, і повертався Н. Моді на батьківщину, уже отримавши згоду Б. Обами.

Ще один важливий факт із відвідин Н. Моді Нью-Йорка – зустріч з індійською діаспорою. Послухати його у Медісон-сквер гарден зібралося 18 тис. «американських індійців», а його

промова неодноразово переривалася гучними оплесками і схвальними вигуками. Історія «індійського успіху» в США взагалі є особливою: хто не знає, що третина американських програмістів і лікарів – індійці за походженням, індійська община за рівнем освіти і статків займає першу позицію серед усіх іммігрантських груп у США, а індійське лобі за рівнем впливу на американський конгрес є другим після ізраїльського. Тож зв'язок із діаспорою є надзвичайно важливим, в Індії навіть створено спеціальне міністерство у справах «заморських індійців» (overseas Indians), яке опікується грантами й спеціальними візовими програмами, створює умови для легкого переведення капіталів тощо. Під егідою міністерства щорічно 9 січня проводиться День діаспори – на честь повернення цього дня 1915 р. М. Ганді до Індії з Південної Африки. Зазначимо, що зв'язок із батьківщиною підтримує майже кожна емігрантська родина і зароблені на чужині гроші досить часто опиняються в індійських банках. Колишній Прем'єр-міністр Індії А.Б. Ваджаї зазначав, що діаспора – це зв'язок зі світом, саме він уперше розпочав активну політику залучення закордонних індійців до модернізації батьківщини, Н. Моді лише продовжує таку традицію.

Щодо візиту в Індію американського лідера 25-27 січня 2015 р., то слід відзначити, що Б. Обама – перший Президент США, який був присутній на параді 26 січня у якості головного гостя, до того ж

він став першим американським президентом, який удруге відвідав Індію під час свого терміну в Білому домі. До цього в якості chief guest на параді в Нью-Делі побували представники багатьох держав світу, у тому числі – Президент РФ В. Путін (2007 р.), деякі країни мали таку честь двічі (Бразилія, Танзанія, СРСР), тричі (Маврикій) і навіть 4 рази (Бутан і Франція). Той факт, що досі американських президентів тут не було, свідчить про непросту історію індійсько-американських відносин, які лише у ХХІ ст. вийшли на абсолютно новий рівень стратегічного партнерства.

Для нас візит також став хоча б до певної міри обнадійливим: Індія наразі не викazuje не те що підтримки, а навіть і співчуття та розуміння ситуації, що склалася в Україні. Причина проста і зрозуміла – надзвичайно міцні і традиційно дружні відносини з РФ, як на двосторонньому рівні, так і в численних багатосторонніх форматах. Єдина офіційна заява індійської сторони щодо українсько-російської кризи у відносинах з'явилася рік тому – 5 березня 2014 р. і була абсолютно нейтральною за змістом. Обставини, за яких це відбулося, доволі примітні – напередодні Прем'єр-міністру РІ М.М. Сінгху зателефонував В. Путін, із намаганням пояснити «повернення Криму». До честі індійського уряду реакція була трохи іншою, ніж сподівався їхній друг у Кремлі, а саме – традиційна для індійців позиція невтручання і нейтралітету.

Новий уряд Н. Моді,

який активно працює з червня 2014 р., досі на жодну офіційну заяву з українського питання так і не зважився. Навпаки, за цей час відбулося кілька показово дружніх зустрічей Н. Моді з В. Путіним – під час форумів БРІКС, АТЕС, а також пройшов заздалегідь запланований візит В. Путіна до Індії 10-11 грудня 2014 року. Останній викликав в Україні бурхливу реакцію, адже у складі делегації неочікувано (як запевняє індійська сторона) опинився сумнозвісний С. Аксьонов – не визнаний ніким прем'єр Криму, який встиг провести зустріч з індійськими бізнесменами і навіть підписати якісь меморандуми про наміри розвивати торговельні відносини з Кримом. Зробити це все раптово було, як видається, не просто, адже загалом візит російського президента тривав менше доби.

А от Б. Обама з дружиною «затримався» майже на три дні, та й зустрічав його біля трапу літака Н. Моді особисто, програма візиту була насиченою до виснаження – парад, виступ перед політиками, участь в урочистому прийомі, зустріч із бізнесменами, візит до Тадж Махалу, врешті-решт – офіційні переговори щодо співпраці у ключових галузях – ядерна енергетика, військово-технічне співробітництво, інвестиції в інфраструктурні проекти, екологія. Думаю, результатам цього візиту будуть присвячені окремі дослідження, хоча вже тепер можна стверджувати: він цілком відповідає намірам «закріпити партнерство, визначальне для

XXI ст.», — так окреслив мету свого перебування президент Б. Обама, адже сторони дійшли згоди з активізації співпраці у двох стратегічно важливих галузях — ядерної енергетики (врегулювали всі питання постачань ядерних технологій у США) і військово-технічної (домовилися про запуск 4-х важливих спільних проектів: виробництво легкого безпілота нового покоління, контейнерів із розвідувальною апаратурою для військово-транспортного літака Локхід С-130 «Геркулес», переносних гібридних електрогенераторів і спеціальної амуніції з елементами захисту від хімічної та бактеріологічної зброї). Також було підписано угоди стосовно проведення нових спільних військових навчань, узгоджено інвестиційні проекти, обговорено мето-

ди антитерористичної боротьби (при цьому Пакистан закликали видати всіх винних у терактах листопада 2008 р. в Мумбаї).

Для нас найважливішим є те, що у своєму зверненні до індійського політикуму Б. Обама відверто назвав Росію країною, що підтримує тероризм, і пообіцяв надалі вдаватися до жорстких санкцій стосовно цієї держави, а Україну й надалі підтримувати.

До речі, ані Росія, ані інший ключовий партнер Індії — Японія не згадуються серед «6 пріоритетів». Під час багатосторонніх дипломатичних заходів (як-от зустріч 20-ки) індійський і російський лідери традиційно спілкуються, хоча б у форматі БРІКС — партнерів із «геополітичної опозиції», як уже встигли охрестити цей проект.

Про японський напрямок годі й говорити, ще до свого обрання прем'єром Н. Моді двічі, у 2007 і 2012 рр. відвідував Японію з візитом, першим привітав С. Абе з обранням на другий термін, неодноразово просував думку про важливість «єднання двох океанів» — Індійського й Тихого, і знов повторив її під час свого візиту до Японії у вересні 2014 р. — уже на найвищому політичному рівні. Більше того, за свою рішучість і активну діяльність індійський прем'єр отримав прізвисько «індійський Сіндзо Абе».

Другим пріоритетом індійське закордонне відомство називає (без жодних сюрпризів) китайський напрямок — у зв'язку з тим, що агресивна, як вважається в Індії, поведінка КНР є викликом №1 для Індії. Проте під час візиту Голови КНР

Сі Цзиньпіна у вересні 2014 р. жодна сторона не виявила застережень, навпаки програма заходів була підкреслено сфокусована на нових горизонтах співпраці, збільшенні торговельного обороту та інвестицій (китайський лідер пообіцяв протягом найближчих 5 років інвестувати 20 млрд дол.), зміцненню атмосфери довіри і відкритості (для чого навіть домовилися про відкриття китайського ринку для індійської кіноіндустрії та створення спільних кінострічок!) Натомість, у індійських штатах Махараштра і Гуджарат планується створення китайських індустриальних парків, а неподалік кордону на високогірному перевалі Кайлаш — Манасаровар буде збудовано нову автомагістраль. Попри такі райдужні перспективи жодна зі сторін не забуває

про власні інтереси та не вирішені проблеми двосторонніх відносин, серед яких – болюче питання кордону (понад 4 тис. км). Його планується вкотре розглянути під час візиту Н. Моді до Пекіна у травні 2015 року.

Аби стримати зростання китайського впливу Індія має намір стрімко розвивати співробітництво з такими державами, як В'єтнам, Сінгапур, Індонезія та Австралія. Отже, третім пріоритетом є подальший розвиток політики «Погляд на Схід» та її певна трансформація (Look East to Glance East Policy). Багато експертів погоджуються з тим, що таким чином, активізуючи свою політику на південно-східному напрямку, а також залучаючи до кола найближчих партнерів США, Австралію і Японію, уряд Н. Моді зменшує ризики китайської експансії.

Наступний, четвертий, пріоритет також не є новацією – підкреслена увага до відносин із сусідами, при цьому одному з них, Пакистану, надано сигнал щодо бажання поліпшити відносини, і водночас зроблено застереження: тероризм і взаємовигідні торговельні відносини не сумісні. Тут Індія теж обійшлася без сюрпризів – жодних компромісів щодо антитерористичної боротьби і при цьому наочна демонстрація активізувати контакти з непростим сусідом. Проте в Індії фактично немає «простих» сусідів, тож продовженням цього напрямку зовнішньополітичної діяльності Індії є п'ятий пріоритет: особлива увага до співробітництва з країнами

СААРК (Південноазійської асоціації регіональної співпраці), що завжди було надто чутливим напрямом через недовіру менших країн субконтиненту до «великого брата». Індія завжди підкреслює необхідність позбавитися від таких великодержавних амбіцій і важливість проведення більш делікатного курсу щодо сусідів, але не завжди це їй вдавалося. Та й ефект від регіональної співпраці поки що є недостатнім, Н. Моді добре це усвідомлює, і навіть з трибуни ГА ООН 27 вересня 2014 р. він заявив, що копітка робота над стабільним мирним оточенням, конструктивними відносинами з сусідами є пріоритетом для його уряду.

Нарешті, шостим пріоритетом була визначена лінія на розбудову активної мережі економічної дипломатії, для чого передбачено заснування торговельних місій при ключових індійських посольствах по всьому світу. Тут теж нічого нового – з початку 1990-х років Індія намагалася посилити економічну складову своєї дипломатії. Проте зараз країна перебуває в зовсім іншій ситуації, оскільки здобула третю позицію у світі серед найбільших економік, а темпи зростання, золотовалютні запаси, успіхи в галузі передових технологій, велика кількість освіченого англomовного населення, лідерська позиція в процесах аутсорсингу роблять її надзвичайно привабливим партнером. Недарма навіть Посол Російської Федерації О. Кадакін назвав сучасну Індію

«багатою нареченою, яка має безліч претендентів на її руку».

Цікаво, що свої «6 пріоритетів» отримала й оборонна галузь, яка й надалі залишається опорою індійської зовнішньополітичної стратегії. Видатки на цю галузь пропонується збільшити з 1,7 до 2,5% ВВП з метою забезпечення модернізації та конкретно – стримування пакистанської і китайської загрози. Оптимізувати цей стратегічний сектор Н. Моді планує шляхом спільного управління міністерствами фінансів і оборони (чи не цікавий приклад для України?), спрощення шляхів отримання прямих іноземних інвестицій та їх застосування в ОПК країни.

Підсумовуючи «зовнішньополітичний блок» у діяльності Н. Моді, зазначимо: природне почуття гідності, усвідомлення приналежності до великої за багатьма показниками цивілізації визначили зовнішньополітичну лінію країни одразу після здобуття незалежності – нейтралітет, невтручання і неприєднання. Зміни урядів і партійна приналежність лідерів країни тут нічого не змінюють, оскільки зовнішньополітичний курс (увага!) був і залишається предметом національного консенсусу. Так само принциповим для поведінки на світовій арені для індійців є виключний прагматизм, і саме це може пояснити той факт, що індійцям вдаються речі, на які ми поки що так і не спромоглися. Наприклад – розвивати відносини стратегічного партнерства з двома основними конку-

рентами за вплив у регіоні та світі – США і Російською Федерацією, причому започатковані такі відносини майже одночасно, у 2000 році. Ризикнемо припустити: Н. Моді, який уже здобув славу хитромудрого політика, готового на все заради процвітання батьківщини, буде й надалі дотримуватися такого активного зовнішньополітичного курсу. За своєю активністю на міжнародній арені та кількістю закордонних візитів і загалом зустрічей із партнерами його можна порівняти хіба що з Президентом України Петром Порошенком. За перші 9 місяців свого перебування на посаді прем'єра Н. Моді відвідав Японію, США і Австралію, вітав у якості гостей Главу КНР, президентів Російської Федерації і США, взяв участь у самітах БРІКС, АТЕС і Великої двадцятки, на полях яких відбулося багато напівприватних розмов і зустрічей. Однією з постійних тем є намагання переконати співрозмовників, що Індія – достойний член Радбезу ООН у разі її реформування (цього вона прагне вже понад 20 років). Тож двостороння дипломатія йде поруч із багатосторонньою – і це є так само традиційним для індійського зовнішньополітичного стилю – максимально бути представленими там, де тільки можливо. Від неприєднання до єднання з усіма можливими партнерами (Non-Alignment to Multi-Alignment) – так можна визначити зовнішньополітичну «доктрину Н. Моді». «Дипломатія для розвитку і зростання

є його головною метою. Для того, щоб залишатися в бізнесі, потрібно вести бізнес з усіма» (You need business with all to be in business), — зазначив один із найвідоміших індійських бізнесменів, голова Індійської торговельної палати Накіб Ахмед.

Практицизм, притаманний міжнародній діяльності індійців, здається, буде єдиним принципом нового лідера, який у зовнішньополітичну царину приніс відоме правило: «лише бізнес, і нічого особистого». І нехай нікого не збивають з пантелику його відкрита посмішка, щирі обійми, гірлянди квітів та інші східні розкоші. Успіх у співпраці з Індією здобуде той, хто запропонує справді взаємовигідне співробітництво. Тож навіть Росія, яка, здавалося б, має дуже сильні позиції в цій країні, насправді може опинитися в неочікуваній для неї ситуації: якщо ідея на посилення співпраці зі США та Японією задля нейтралізації китайського впливу (яка має в Індії не тільки прихильників, до речі) здобуде перемогу в індійському політикумі, РФ може отримати нові виклики на східному напрямку. Ось чому спільна заява Н. Моді та Б. Обама, зроблена під час візиту останнього в Делі у січні, щодо спільного безпекового простору в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні й зоні Тихого океану з акцентом на тристоронній формат (Індія – США – Японія) викликала широкий резонанс як в Індії, так і за кордоном. У Росії показово звернули увагу на те, що в середині країни при-

хильники лівих сил, у першу чергу комуністи, закликали Н. Моді «не захоплюватися аж надто Америкою» і повернутися до традиційної дружби з Росією. У КНР, звичайно, побачили чітку антикитайську спрямованість цієї заяви і звинуватили США в «створенні образу ворога, а не сусіда».

Чи не єдиною надією в такому разі для цих двох акторів залишиться формат БРІКС, який Індія також активно підтримує. Китайська сторона при цьому завжди підкреслює значимість цього формату саме як групи країн, що стрімко розвиваються і мають «спільний голос в усіх аспектах міжнародних відносин», тобто виступають разом проти західного домінування.

Однак слід пам'ятати, що Росія в цьому утворенні має чи не найслабші позиції, тоді як Китай та Індія «переважають» у цьому проекті (разом становлять 36,5% населення земної кулі, тоді як Росія — лише 2%) темпами зростання, кількістю золотовалютних резервів тощо, і тому можуть певною мірою диктувати свої умови. Зокрема, під час останнього саміту БРІКС у бразильському місті Форталеза в липні 2014 р. сторони остаточно узгодили ідею створення Нового банку розвитку (альтернативи Світовому банку), яка вперше була озвучена на саміті групи в Делі у 2012 році. Першим генеральним директором банку стане, за домовленістю, саме представник Індії (щоправда, й інші країни отримали певні посадові квоти). Ще одна індійська ініціатива, яку висунув особисто

Н. Моді, також знайшла підтримку, а саме — створення соціально орієнтованої «платформи взаємодії», яка буде опікуватися галузями освіти, охорони здоров'я, зокрема, передбачається створення університетів БРІКС і форуму молодих учених.

Таким чином, Н. Моді може бути визначений як політик, який справді має «план дій», як у внутрішній, так і в зовнішній політиці, при цьому він має намір традиційно опиратися переважно на власні сили і використовувати величезний вітчизняний потенціал. З огляду на те, що перші кроки були рішучими, навіть його колишні критики визнали, що «план Моді» має великі шанси на успіх. Зокрема, Нобелівський лауреат А. Сен, відомий критичною налаштованістю на те, що відбувається в його рідній країні (сам давно мешкає за кордоном), зазначив: «Я мав багато питань до містера Моді, але тепер повинен визнати, що він викликає в людей віру в те, що деякі речі і справді можуть статися». Віра у власні можливості — чи це не кращий стимул для подальшого розвитку і певна транс-

формація ідей свадеші в нову епоху?

Список використаних джерел:

1. Владимир Терехов. «Новое Восточное Обозрение» <http://ru.journal-neo.org/2014/06/11/rus-ovneshnej-politike-indii-pri-narendra-modi/>
2. Маниш Чанд. БРИКС: Ставка на новый мировой порядок / Индия. Перспективы. Том 28. Вып.4. Сентябрь – октябрь 2014
3. 6 top priorities for the ministry of external affairs TNN | May 26, 2014
4. Subir Bhaumik. Narendra Modi's international balancing act / Al Jazeera. 12 Feb 2015
5. R. Jagannathan. Despite secular concerns, Amartya Sen now sees PM Modi in new light / The Indian Express. Dec 22, 2014
6. Tanvi Madan 5 Questions (and Answers) About President Obama's Trip to India / January 21, 2015 / Brookings Publications
7. Shen Yi. Platform for Emerging Powers. – The BRICS Group and Its Prospects / China Today. Vol.63 No 7 July 2014
8. <http://www.makeinindia.com/>

Олена
БОРДІЛОВСЬКА,
доктор політичних наук

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено ініціативам нового уряду Індії на чолі з Нарендрой Моді як у внутрішній, так і зовнішній політиці. При цьому акцент зроблено на збереженні традиційних пріоритетів, що вже стали визначальними для розвитку країни. Індія, яка стала незалежною 65 років тому, здолала непростий шлях, який є успішним багато в чому завдяки двом речам: опорі передусім на власні сили та незалежному зовнішньополітичному курсу, що чітко відповідає національним інтересам держави.

Ключові слова: Індія, свадеші, Нарендра Моді.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена инициативам нового правительства Индии во главе с Нарендрой Моді как в области внутренних преобразований, так и внешней политики. При этом акцентируется верность традиционным приоритетам, которые уже стали определяющими для развития страны. Индия, ставшая независимой 65 лет тому назад, прошла непростой путь, который во многом привел к успеху благодаря двум позициям: ориентации на собственные силы и независимому внешнеполитическому курсу, полностью отвечающему национальным интересам страны.

Ключевые слова: Индия, свадеші, Нарендра Моді.

Наближаючи державу до суспільства

(ПОЛІТИКО-ДИПЛОМАТИЧНИЙ АСПЕКТ)

УДК 327:94

Чи змінив кіберпростір систему міжнародних відносин? Чи мають специфічний характер сучасне суперництво за владу та боротьба за вплив? Традиційна дипломатія, тобто «місія на службі держави», відчуває значний вплив, адже суттєвого розвитку зазнає «цифрова дипломатія», або «дипломатія 2.0».

Починаючи з «Арабської весни», цифрова дипломатія стверджується саме як новий інструмент дипломатичної діяльності, знищуючи докорінний відрив між державою та суспільством. «Зі smart power дипломатія буде в авангарді зовнішньої політики», – наголошувала Хілларі Клінтон у своєму виступі в сенаті 13 січня 2009 року. У той період Алекс Росс, старший радник з інновацій Державного департаменту, перетворив smart power на безсумнівну військову зброю. Спілкуючись у Twitter із єгипетськими протестувальниками, він написав: «Громадянам необхідно мати право критикувати уряд, не боячись репресій. Арабські повстанці підписалися на акаунт американського радника, відчуваючи підтримку у своїй боротьбі. Адже smart power дійсно дала можливість уряду США отримати доступ будь-куди та до будь-кого у світі в мережі Інтернет без цензури, нагадуючи, що впливові держави не готові відмовлятися від найбільш стратегічних

технологічних інновацій, як і приватний сектор. Навіть коли уряд Єгипту заблокував Twitter, А. Росс напрояму звернувся до Еріка Шмідта, засновника Google, з метою створити голосові повідомлення, які дали б змогу єгиптянам спілкуватися в мікроблозі, не використовуючи Інтернет. «Че Гевара ХХІ ст. – це мережа», – стверджує Алекс Росс.

Інтернет стає нервовою системою світу. Враховуючи зусилля держав у проведенні цифрової дипломатії, постає запитання: чи йдеться про фрагментацію Інтернету на самостійних гравців або, навпаки, про усвідомлення принципів «спільного керування». Відповідь на це запитання постає в трьох площинах: суверенність, практика і керівництво. Насправді цифрова дипломатія мала проводитися на певних територіях державними акторами та впроваджуватися акторами недержавними. Усвідомлюючи її

Summary
Has the cyberspace changed the system of the international relations? The contemporary rivalry for the power and fight for the influence, do they have the special character? The traditional diplomacy notably «mission at the state service» has it being influenced strongly, the digital diplomacy or the diplomacy 2.0 has the considerable development.
Keywords: cyberspace, digital diplomacy, Internet management, Twiplomacy, smart power.

незалежність, держави докладали зусиль, спрямованих на те, щоб залишатися господарями своєї нервової системи задля збереження автономності у прийнятті рішень, попри потенційне зростання внутрішньодержавних і зовнішньодержавних процесів. Дипломатична практика демонструє швидкі зміни у сфері комунікації, які ведуть до відкритості впливу громадянського суспільства. Відкритим залишається питання привілейованого керівництва державами серед них самих, але також з іншими зацікавленими особами.

Цифрові технології прискорюють поширення можливостей, які протягом довгого часу концентрувалися у владі окремих країн, разом із соціальними учас-

никами. Вражаюче зменшення вартості передачі даних і можливість для кожного розмішувати власний контент у режимі реального часу призвели до інформаційної революції. Таке поширення можливостей викликає дебати щодо «демократизації», «прозорості», поряд із «дезінформацією» та «маніпулюванням» зовнішньою політикою і дипломатією. Дипломатичні кола більше не можуть ігнорувати цю тенденцію, яка децентралізує і зменшує ексклюзивність їхньої діяльності.

Кіберпростір ХХІ ст. можна розуміти як «спільний простір», як і простір моря, де постійні кордони можуть порушуватися. Це змушує дипломатів вважати, що цифровий суверенітет формується на принципах морського права.

Поняття «цифровий суверенітет» тісно пов'язане з поняттям «кібервійна», що є продовженням війни за допомогою інформаційних і комунікаційних систем, проте із двома фундаментальними відмінностями: вона не призводить до фронтального протистояння ворогуючих сторін та прямих жертв [1].

Насправді цифрова дипломатія невдовзі може радикально трансформувати систему міжнародних відносин і дипломатичні системи, оскільки це, насамперед, технологія, що поширюється в усіх складових суспільства з надзвичайною швидкістю.

Цифрова дипломатія остаточно повинна врегулювати відносини між трьома типами акторів: громадяни, які діють через слабо структуровані мережі; організації та підприємства, що діють через добре структуровані мережі; держави в їх нинішніх класичних рамках.

Офіційно Франція, яка вважає перспективнішим керуваннямультіакторами, визнаючи роль приватного сектору, «захищає збалансований підхід у рамках загально зрозумілого та міцного політичного інтересу, повинна зробити внесок у створення передбачуваного середовища та сприяти довірі інвесторів» [2].

Практика цифрової дипломатії спостерігається на багатьох рівнях. Її характерна риса полягає в об'єднанні учасників, наближуючи місцеві погляди та глобальний підхід. На рівні держави цифрова дипломатія часто представлена як новий вид публічної дипломатії, як можливість ввійти у прямий контакт із громадянським суспільством, використовуючи соціальні мережі з метою здійснення стратегічного впливу.

У 2002 р. Державний департамент США створив оперативну групу з питань електронної дипломатії. Більше 10 років по тому у сфері цифрової дипломатії задіяно 500 осіб у Вашингтоні та 900 осіб у закордонних місіях, що дає Сполу-

ченим Штатам значну перевагу, однак у масштабах мережі Інтернет ця перевага виглядає менш переконливою.

Увага, яку приділяє адміністрація президента цифровій дипломатії, походить від вищезгаданого поняття «smart power», що розраховано на завоювання морального авторитету держави, рівень якого впав за часів правління Дж. Буша-молодшого. Принцип дії smart power полягає у встановленні зв'язку, завдяки якому центральне значення отримує той гравець інформаційного простору, який може викликати найбільшу кількість реакцій і диктувати своє бачення, збираючи односторонній. У такому разі Вашингтон позиціонував себе як «інформаційний та ідеологічний центр», використовуючи засоби публічної дипломатії для створення «глобальної імперії ЗМІ», яка здатна не тільки формувати світову громадську думку, а й поділяти світ, коли постають такі цілі.

Велика Британія є другою країною після США, що найбільше інвестує в розвиток цифрової дипломатії. Foreign & Commonwealth Office визначає цифрову дипломатію як продовження традиційної за допомо-

гою нових медіа. Вона полягає у вирішенні міжнародних проблем з використанням Інтернету, який надає можливість поширити вплив британської дипломатії завдяки чотирьом типам дій: слухати, висловлювати свою думку, сприяти обговоренню та оцінювати [3].

Якщо для США та Великої Британії цифрова дипломатія стала інтегральною частиною дипломатії взагалі та ключовим вектором американської політики впливу у світі, то Франція, попри широку присутність урядових структур і державних чиновників у Інтернеті, й досі помірковано ставиться до впливу власної дипломатії через неурядові організації та блогерів. Доказом того, що французька дипломатія довіряє більше традиційним методам слугує той факт, що ця країна направила війська для підтримки революції в Тунісі, а США спрямували свої зусилля на те, щоб єгипетські блогери не зазнавали цензури.

Однак, відповідаючи на запитання щодо розвитку цифрової дипломатії, французький Міністр закордонних справ Лоран Фабіус у Національній Асамблеї навів досить показову статистику.

Міністерство закордонних справ та міжнародного розвитку Франції є одним із найперших відомств, яке запровадило власний сайт із 1995 року. Щомісяця його відвідують 1,7 млн. інтернет-користувачів, сайт «France Diplomatie» є одним із перших серед французьких та європейських установ за кількістю відвідувань. Міністр закордонних справ також присутній на багатьох платформах соціальних медіа, зокрема Twitter, Facebook, Google+, Youtube, Dailymotion, Tumblr, Flickr та Storify. Намири використовувати цифрову комунікацію оптимальним шляхом були формалізовані в стратегії комунікації МЗС Франції, що визначає три головні мети: зробити сайт міністерства та сторінки в соціальних мережах справжнім інструментом впливу; посилити важливість державного апарату, спрямовану на те, щоб дипломатична та консульська мережа могла також здійснювати якісну цифрову комунікацію.

У результаті за присутністю у Twitter Міністерство закордонних справ та міжнародного розвитку Франції займає другу позицію серед державних органів країни. Акаунт налічує 227 000 фоловерів французької версії, яку доповнюють акаунти англійською, іспанською та арабською. Міністерство займає також першу позицію з присутності у Facebook, маючи 43 тис. фоловерів. За кордоном мережею дипломатичних і консульських установ Франції ведеться понад 90 акаунтів.

Утім існують певні відмінності у використанні платформ соціальних медіа французьким зовнішньо-

політичним відомством. Twitter слугує інструментом моніторингу та інформування зокрема громадян Франції в екстрених ситуаціях. У свою чергу, Facebook є привілейованим інструментом прямої комунікації з французькою спільнотою і часто використовується разом із закордонними французькими місіями.

Міністерство закордонних справ та міжнародного розвитку Франції сприяє підготовці своїх співробітників у сфері цифрової комунікації, зокрема присутності в соціальних мережах. На спеціальні заходи систематично запрошуються дипломати з початку їхньої роботи в міністерстві та перед вступом на посаду очільника дипломатичної або консульської установи, а також на посади радників з питань преси. Допомога та навчання проводяться дистанційно для вже працюючих співробітників.

Це дає змогу зробити висновок, що французька дипломатія хоча й віддає належне трансформації сучасного дипломатичного інструментарію та активно присутня в Інтернеті, наразі не розглядає цю сферу як поле для креативного втілення власних проєктів впливу.

Однак діяльність французького Міністерства закордонних справ та міжнародного розвитку залишається у фокусі уваги народних обранців країни. У жовтні минулого року Патріс Мартен-Лаланд, депутат Національної Асамблеї від округу Луаре-Шер, член комісії з закордонних справ, звернувся з листом до Міністра закордонних справ Франції Лорана Фабіуса із пропозицією посилити присутність країни в засобах циф-

рової комунікації та, відповідно, збільшити її вплив у світі [4]. Він закликав збільшити територію мовлення каналів RFI та France 24 у середині самої країни, оскільки ці канали покликані стати інструментом впливу, надаючи можливість іншого бачення, погляду з Франції на актуальні події світу. Варто зазначити, що RFI надало правдиве бачення ситуації російською мовою із взяттям під варту С. Давидової.

Депутат Національної Асамблеї також зазначив, що цифрові засоби комунікації повинні сприяти повному переосмисленню інструментарію впливу Франції, якими є зовнішнє мовлення, навчання за кордоном і можливість знайомства з французькою мовою та культурою. Таке визначення ролі сучасного інструментарію впливу в новому цифровому всесвіті є найкращою та, можливо, єдиною можливістю вийти зі структурної бюджетної кризи, не скорочуючи сучасний інструментарій.

На останок депутат зупинився на питанні управління Інтернетом, оскільки політика французького впливу не матиме сенсу, якщо не дбати про правила

виробництва та використання цих інструментів.

На думку Міністра закордонних справ Франції Лорана Фабіуса, розвиток цифрової комунікації не повинен виключати розвиток традиційних засобів мовлення, що є доволі затребуваними світовою аудиторією.

Лоран Фабіус повідомив, що Франція та її європейські партнери схильні до системи керування Інтернетом, яке здійснювалося б багатьма акторами, що об'єднують уряди, приватний сектор і громадянське суспільство. Наразі таке управління зазнає трьох викликів: примирити цілі самостійності та збереження універсальності мережі Інтернет, збільшити роль урядів у вищезазначеному керуванні багатьох акторів, зміцнити представленість користувачів у всьому світі.

На державному та індивідуальному рівнях існує багато ініціатив у галузі цифрової дипломатії, як, наприклад, проєкти, спрямовані на картографування та вимір впливу, що здійснюється цифровими каналами, наприклад, Twiplomacy (проєкт Twitter, спостерігає за інтернет-активністю лідерів держав).

З моменту обрання наприкінці травня 2014 р., новий Прем'єр-міністр Індії Нарендра Моді (@NarendraModi) став четвертим за кількістю фоловерів державним діячем у Twitter (4 981 777 фоловерів). Він перегнав акаунт Білого Дому, @WhiteHouse (4 280 207) сьогодні та використовує Twitter як впливовий інструмент поширення інформаційних повідомлень заданими Twiplomacy, щорічним глобальним дослідженням Twitter активності лідерів світу, що проводиться агенцією Берсен-Мастеллер – світового лідера у сфері PR та комунікації. У щорічному прес-релізі також вказано, що 83% держав-членів ООН є присутніми у Twitter і 2/3 (68%) лідерів держав та урядів світу мають особисті акаунти в Twitter.

Проєкт Twiplomacy спрямований на визначення широти, з якою лідери держав світу використовують Twitter і наскільки вони присутні в соціальних мережах. На початку 2014 р. Twitter проаналізувало 643 акаунти в 161 країні. Дональд А. Баер, генеральний директор Берсен-Мастеллер, зазначив, що у 2014 р. спостерігалось збільшення на 28% акаунтів у Twitter серед лідерів держав світу.

Починаючи з 25 червня 2014 р., до п'ятірки лідерів за кількістю фоловерів у Twitter входили: Президент США Барак Обама (@Barack Obama, 43 млн. фоловерів акаунту), Папа Франциск (@Pontifex, 14 млн. у його акаунтах дев'ятьма мовами), Президент Індонезії Сусіло Бамбанг Юдхойно (@SBYudhoyno, 5 млн. фоловерів), Нарендра Моді (@NarendraModi) та

@WhiteHouse.

Однак найбільш популярні в Twitter лідери держав світу спілкуються в цій мережі тільки з декількома колегами. Наприклад, @Barack Obama та @WhiteHouse – із Прем'єр-міністром Норвегії Ерною Солберг, Прем'єр-міністром Росії Д. Медведєвим та урядом Великої Британії.

На відміну від цього, міністри закордонних справ використовують Twitter для встановлення двосторонніх контактів, створюючи віртуальну дипломатичну мережу. Міністр закордонних справ Франції Лоран Фабіус (@LaurentFabius) встановив контакт із 91 колегою світу. Європейська служба зовнішньополітичної діяльності є другою за активністю в Twitter і встановила 71 взаємний контакт. Третє місце посідає Міністр закордонних справ Швеції Карл Більдт, він встановив 68 взаємних контактів. Це дає змогу міністрам закордонних справ вести приватні бесіди через прямі повідомлення у Twitter.

«Twitter став впливовим каналом для цифрової дипломатії та мистецтва управління державою ХХІ ст.», – наголосив Меттью Люфтенс, керівник цифрової діяльності відділення регіону Європи, Близького Сходу та Африки. «Це завжди вражає, як швидко команди соціальних медіа та інколи самі політики реагують на прямі повідомлення, надіслані їм у Twitter. Twitter став одним із найбільш впливових інструментів комунікації та забезпечує пряму лінію до наших лідерів. Лідери держав можуть особисто й не читати адресовані їм повідомлення, але їхні команди

точно здійснюють моніторинг Twitter-активності».

Цифрова дипломатія сприяє оптимізації витрат і дає величезні можливості, адже, насамперед, виявляє здатність співробітників до саморозвитку, уміння працювати з цільовою аудиторією.

У цьому зв'язку показовим є досвід Державного департаменту США, який у рамках crowdsourcing, одного з напрямів цифрової дипломатії, у 2009 р. створив проект «The Sounding board». На сайті Держдепартаменту кожний співробітник може розмістити власні пропозиції з вирішення актуальних робочих проблем, у разі схвалення свого проекту, отримати необхідне фінансування.

На окрему увагу заслуговує поява нових засобів ведення інформаційних воєн. «Сьогодні, – зазначає фахівець із цифрової дипломатії Алек Росс, старший радник Державного департаменту США за часів Хілларі Клінтон, – використання кіберзброї потрапляє в категорію, що широко сприймається як частина того, як країни використовують владу, коли їм не вистачає лінії фронту збройного конфлікту, та розглядається як військові дії». Він наголошує, що Росія використовує проти України кіберзброю, яка зветься «Змія» або «Уроборос». Така кіберзброя вражає та руйнує урядові комп'ютерні системи України, що є продуктом як розвідслужб (можливість спостерігати) і військових (здатність фізично руйнувати комп'ютерні мережі).

Сутність цифрової дипломатії полягає у виваженій і послідовній стратегії присутності в Інтернеті

та засобах її реалізації. Діяльність на цьому просторі потребує системного характеру, уміння репрезентувати інформаційне повідомлення, що здатне привернути увагу цільової аудиторії, сприяти продовженню спілкування.

У ХХІ ст. відсутність сталої та змістовної інформаційної політики може дати серйозні негативні результати. Відкритість стає невід'ємною вимогою просування інтересів держави в інформаційному суспільстві, яке вже не має монополії на формування контент-повідомлень.

Потрібно врахувати, що користувачі мережі Інтернет змінили позицію слухачів на рівноправних учасників інформаційного поля. Наразі можливо пробитися до аудиторії, минаючи медійний майданчик, оскільки за сучасного розвитку комунікаційної сфери монополія на ефірну кнопку зруйнована.

Головне в будь-якій інформаційній взаємодії – базовий комунікаційний месидж. Відбувається перехід від медіапланування до таргетування і від конкуренції бюджетів до конкуренції професійних потенціалів, оскільки цифрова дипломатія – це боротьба за увагу, у якій перемагає тільки той, хто запропонує

конкурентоспроможний інформаційний привід.

Отже, цифрова дипломатія невдовзі може радикально трансформувати систему міжнародних відносин та інституційні зв'язки в дипломатичних системах, оскільки це, насамперед, технологія, що поширюється в усіх складових суспільства з надзвичайною швидкістю. Розглянуті особливості формування та практична діяльність у сфері цифрової дипломатії США, Французької Республіки, Великої Британії можуть бути корисними для української дипломатичної служби.

Список використаних джерел:

1. Baud Michel. *La cyberguerre n'aura pas lieu, mais il faut s'y pr paper / M.Baud // Politique trang re. – №2. – 2012.*
2. *Minist re des affaires trang res, Direction gn rale de la mondialisation, du d veloppement et des partneriats, «La France et les enjeux globaux des technologies et de la communication», 2011, p. 11.*
3. <http://digitaldiplomacy.fco.gov.uk/en/about/digital-diplomacy/>
4. <http://www.patricemartinlalande.net/2014/12/diplomatiedinfluence-et-outils-numerique-l-fabius-repond-a-pml.html>

Юланта-Анна де ВРІС,
кандидат політичних
наук, вчений секретар
Дипломатичної академії
України при МЗС

АНОТАЦІЯ

Чи змінив кіберпростір систему міжнародних відносин? Чи мають специфічний характер сучасне суперництво за владу та боротьба за вплив? Традиційна дипломатія, тобто «місія на службі держави», відчуває значний вплив, адже суттєвого розвитку зазнає «цифрова дипломатія», або «дипломатія 2.0».

Ключові слова: кіберпростір, цифрова дипломатія, Twiplomacy, управління Інтернет-мережею, smart power.

АННОТАЦИЯ

Изменило ли киберпространство систему международных отношений? Имеют ли специфический характер современное соперничество за власть и борьба за влияние? Традиционная дипломатия, то есть «миссия на службе государства», испытывает значительное влияние, существенное развитие получает «цифровая дипломатия», или «дипломатия 2.0».

Ключевые слова: киберпространство, цифровая дипломатия, Twiplomacy, управление Интернет-сетью, smart power.

Інституційно-державотворчі традиції в Кувейті кінця ХХ - початку ХХІ століття: політико-дипломатичний і династичний аспекти

УДК 327.94

Масштабні зміни, що відбуваються на початку ХХІ ст. в соціально-політичній і безпековій ситуації в регіоні Близького Сходу та Північної Африки під загальним визначенням «Арабська весна», актуалізували й обумовили необхідність під новим кутом зору проаналізувати роль, яку на сьогодні відіграють правлячі еліти та династичні традиції в інституційному та політико-дипломатичному розвитку держав арабського світу.

Традиційне для регіону домінування, як правило, авторитарних правлячих режимів призвело до розгортання хвилі громадянського невдоволення, серії масових вуличних протестів, революцій і внутрішніх збройних конфліктів, у результаті яких були усунені від влади керівники Єгипту (Хосні Мубарак), Тунісу (Зін бен Алі), Лівії (Муаммар Каддафі).

За оцінками більшості дослідників, помітного впливу так званої Арабської весни зазнали також поточні інституційно-державні й політично-суспільні процеси в Державі Кувейт, попри високий рівень життя та соціальних гарантій її населення, відносно задовільний стан свободи слова та забезпечення базових прав людини в цій країні. Держава Кувейт — країна в Південно-Західній Азії, що межує на північному заході з Іраком, півдні та південному заході з Саудівською Аравією, на сході омивається Перською затокою. Кувейту також належить близько десятка невеликих

островів.

В еміраті, як відгук на політичні зміни в арабському світі початку ХХІ ст., відбулися багатотисячні демонстрації місцевих опозиційно налаштованих груп, здійснено низку урядових перестановок, тричі було проведено позачергові парламентські вибори. З огляду на перебіг останніх подій в еміраті є доцільним більш детальний аналіз нинішнього становища, історичного та сучасного значення правлячої династичної родини Ас-Сабахів, яка традиційно відіграє ключову роль у політичному та громадському житті Кувейту. У цьому контексті важливою видається специфіка взаємовідносин родини з кувейтським суспільством, особливості взаємин між її членами. Визначені чинники певною мірою позначаються не лише на перспективах подальшого перебування Ас-Сабахів при владі, а й на тому шляху, яким інституційно розвиватиметься Кувейт у ближчій і середньостроковій перспективі.

Аналізуючи місце монаршої родини Ас-Сабахів серед політичної еліти емірату, слід погодитися з твердженням Дж. Сарторі щодо неоднозначності самого поняття «політична еліта», оскільки в дослідницькій практиці використовуються різноманітні визначення цієї дефініції, поруч із використанням одного визначення для різних понять. Однак не виникає сумнівів, що правляча династія залишається стрижнем політич-

Summary
The article reveals the role of the ruling Al-Sabah dynasty in history of institutional development and the state-building traditions in Kuwait, its influence on foreign policy and diplomatic processes, and on the social development in the emirate. Special attention is paid to the issue of relationship between the main family branches, in the context of globalization in the contemporary Arab world.
Keywords: Al-Sabah, the ruling elite, Kuwait, conflict, institutionalization, diplomacy, foreign policy.

ної та інституційної системи Кувейту.

Спираючись на загальноприйняте визначення, Держава Кувейт є конституційною дуалістичною монархією, оскільки в еміраті діє конституція та парламент, без участі якого не можуть ухвалюватися закони. Однак уряд (Кабінет Міністрів) призначається монархом і відповідає тільки перед ним, а не перед парламентом (ст. 58, Конституція Держави Кувейт). Фактично в такій монархії у результаті впливу історично-суспільних традицій, ролі особистості глави держави, а також інших, у тому числі релігійних, чинників, влада керівника може бути більшою, ніж визначено Основним законом.

Водночас, ряд дослідників визначають політичний устрій держави Кувейт як спадковий емірат, передача влади в якому відбувається між нащадками покійного шейха Мубарака Ас-Сабаха. Однак більшість погоджується з думкою, що система управління в Кувейті демократична, при якій суверенітет належить народу — джерелу влади. Законодавча влада, відповідно до конституції, розподілена між Національною Асамблеєю та еміром, а виконавча влада належить еміру та Кабінету Міністрів. Судова влада передана судам, які здійс-

нюють її від імені еміра, керуючись конституцією (ст. 4, 6, 51-53, Конституція Держави Кувейт).

Незважаючи на те що Кувейт (разом із Бахрейном) — держава Перської затоки, у якій діє парламент, наділений найбільшими в регіоні правами, твердження, що в цих країнах процес розпаду традиційних суспільних і політичних систем пішов значно далі порівняно з іншими державами Аравійського півострова, видається перебільшенням. Попри присутність представницького законодавчого органу влади, інституту виконавчої гілки, яка повністю контролюється правлячою родиною, є досить міцними, а правила системи контролю залишають за еміром право розпуску вищого законодавчого органу та повторного призначення попереднього складу уряду.

Відповідно до чинного законодавства Держави Кувейт діяльність політичних партій заборонена, однак релігійні, громадські та молодіжні рухи початку ХХІ ст. все частіше висувують політичні вимоги і фактично виконують роль інституцій (політичних структур).

Таким чином, на сьогодні суспільно-політична та інституційно-державна структура, характер родин-

но-племінних відносин, притаманні громадському суспільству Аравійського півострова; політика балансування між представниками різних релігійно-конфесійних і соціальних груп (шиїтами та сунітами; міським і кочівним «бедуїнським» населенням; місцевими впливовими сім'ями і племенами); історично-географічні та торговельно-економічні умови існування кувейтського народу; наявність постійних безпекових викликів з боку іноземних держав; поєднання досвіду існування різних інституцій і моделей правління на території емірату (османська, британська) та в сусідніх країнах призвели в результаті до формування особливих форми державного устрою в Державі Кувейт, яка досить успішно реалізовується, щонайменше, з часу проголошення незалежності емірату в 1961 році.

Конституцією Держави Кувейт передбачено, що перед передачею влади емір на спеціальному засіданні Національної Асамблеї приймає таку присягу: «Я присягаюся перед Всемогутнім Богом поважати Конституцію і закони держави, захищати свободу, інтереси і власність людей, охороняти незалежність і територіальну цілісність країни». Це дає підстави стверджувати, що форма правління в Кувейті заснована на принципах демократії, а перебування при владі представників правлячої династії Ас-Сабахів є головним фактором визнання легітимності самого емірату. Основною відмінністю від сусідніх монархій є те, що в офіційній кувейтській ідеології відсутня ідея сакралізації верховної влади – право еміра і прав-

лячої сім'ї Ас-Сабахів на владу ґрунтується лише на історичній традиції.

Вторгнення іракської окупаційної армії в серпні 1990 р. порушило питання про стабільність кувейтського режиму. Однак жодне з опозиційних політичних угруповань у період військової анексії, як із провідних родин чи племен не спробувало скористатися ситуацією і виступити за повалення чинної влади. Консолідація кувейтського суспільства, яке підтримало в той період еміра та уряд, підтвердила міцність влади в країні.

Разом із тим, перебування при владі правлячої династії Ас-Сабахів закріплено юридично в низці положень чинного законодавства Держави Кувейт, передусім, її Основному законі.

На сьогодні члени правлячої династії Ас-Сабахів є кістяком інституційно-політичної еліти Кувейту, у зв'язку з чим обіймають низку ключових державних посад. До складу Кабінету Міністрів входять члени монаршої родини, за якими закріплено найважливіші пости – прем'єр-міністра; міністрів оборони, внутрішніх та закордонних справ, а також, зазвичай, фінансів, нафти та інформації. Таким чином, правляча сім'я

контролює основні сфери життєдіяльності держави і несе відповідальність за її стабільний інституційно-державний розвиток.

Зрештою, такий розклад обумовлений відмінністю у формі правління між сунітськими країнами Перської затоки (за частковим винятком Оману) і монархіями Йорданії та Марокко, оскільки в перших передбачається не лише одноосібне перебування монарха на головній керівній посаді держави, а й розміщення членів його родини (династії) на найвищих щаблях владної піраміди.

Однак консенсус у суспільстві щодо співвідношення представників правлячої сім'ї в уряді було досягнуто не відразу: перший у незалежній історії емірату Кабінет Міністрів, сформований у січні 1962 р., здебільшого складався з представників родини Ас-Сабахів (12 із 15 міністрів); зараз кількість шейхів у складі головного виконавчого органу влади зводиться до семи.

Водночас, владна монополія Ас-Сабахів, які визначають позицію емірату на міжнародній арені та в дипломатичному середовищі, здійснюють контроль над військовою сферою та нафтовою політикою,

мають великий вплив на перебіг процесів у політичному та інституційному житті держави, обумовлює вразливість Держави Кувейт до наслідків можливих протиріч усередині правлячої династії.

Отже, на сьогодні проблема внутрішньополітичної стабільності в еміраті значною мірою залежить від взаємин між численними членами правлячої родини, так званого інституту правлячої родини, які прагнуть відігравати ключову роль не тільки серед своїх родичів, а й у кувейтському суспільстві в цілому як інституційний елемент політичної та дипломатичної системи, а також політичного і дипломатичного істеблішменту.

Аналіз політичних процесів, що відбуваються у верхніх ешелонах влади в Державі Кувейт протягом XX – початку XXI століть дає змогу виділити три основні площини внутрішньої боротьби між членами родини Ас-Сабахів за вплив і владні преференції:

1) протистояння між нащадками VII-го еміра шейха Мубарака Аль-Кабіра «Великого» Ас-Сабаха та представниками інших гілок монаршої династії;

2) протистояння між представниками двох основних гілок правлячої родини – нащадками шейха Джабера та шейха Саліма, синів VII-го еміра шейха Мубарака Аль-Кабіра «Великого» Ас-Сабаха;

3) протистояння між представниками родинної гілки Аль-Джаберів.

Слід зазначити, що підвалини протистояння були закладені під час сходження на престол у 1896 р. засновника сучасного Кувейту VII-го еміра шейха Мубарака Аль-Кабіра «Великого»

Ас-Сабаха, який досяг емірської посади шляхом здійснення за допомогою старшого сина шейха Джабера державного перевороту – вбивства двох своїх братів: тогочасного еміра шейха Мухаммада «Паші» Ас-Сабаха Ас-Сабаха (лояльного до Османської імперії) та шейха Джараха Ас-Сабаха Ас-Сабаха.

Висока ціна перемоги у протистоянні за владу спонукає її учасників не лише до пошуку можливих союзників серед інших представників родини Ас-Сабахів, а й ведення переговорів з впливовими бізнесовими сім'ями та племінними об'єднаннями емірату, депутатськими групами та політичними утвореннями, які дають змогу заручитися їхньою підтримкою, що нерідко негативно позначається на внутрішньополітичній і соціально-економічній ситуації в Кувейті.

У червні 2011 р., за оцінками експертів, відкритої форми набув конфлікт між тодішнім Прем'єр-міністром емірату шейхом Насером Аль-Мухаммадом та шейхом Ахмадом Аль-Фагдом, наслідком чого була відставка останнього з посади Віце-прем'єр-міністра з економічних питань, Міністра з питань розвитку та житлового будівництва з метою уникнення парламентського заслуховування. Особливу увагу звертає публічний (а відтак безпрецедентний для родинних справ Ас-Сабахів) характер цього протистояння, обговорення якого було винесено на шпальти провідних друкованих ЗМІ Кувейту. Зокрема, авторитетне видання «Аль-Кабас» опублікувало статтю із закликом «Час покласти край конфлікту між синами сім'ї Ас-Сабахів».

У січні 2013 р. шейх Ахмад Аль-Фагд спростував плітки щодо своєї причетності до «зливу» інформації газети «Аль-Кабас» у серпні 2011 р. про незаконне здійснення з боку Прем'єр-міністра шейха Насера Аль-Мухаммада закордонних банківських переказів, які викликати хвилю вуличних акцій протесту опозиційно налаштованих груп проти поширення проявів корупції в еміраті та стали одним із приводів його відсторонення з посади глави кувейтського уряду наприкінці 2011 року.

Ключовою фігурою політичного та дипломатичного істеблішменту представників правлячої родини Ас-Сабахів на сьогодні є – Шейх Сабах Аль-Ахмад Аль-Джабер Ас-Сабах, Емір Кувейту.

Враховуючи процеси глобалізаційного розвитку в арабському світі, варто проаналізувати перспективи інституційно-державного, політичного та дипломатичного розвитку Кувейту у XXI столітті.

Протягом останнього століття система влади правлячої династії Ас-Сабахів значним чином трималася на політиці балансування між «міськими» жителями, ключову ланку серед яких посідають впливові сім'ї торговців (бізнесменів), і

кочівним «бедуїнським» населенням, серед яких домінують племінні взаємини, засновані на ісламістському світогляді.

Понад 100 міських сімей «делегували» в різний час своїх представників до уряду та парламенту країни. Вважається, що члени родин, які увійшли до складу Ради Аш-Шура (дорадчого органу) в 1921 р., є стрижнем політичної еліти емірату. Серед найбільш впливових: Аль-Мудаф, Аль-Халід, Аль-Хумейді, Ас-Сакр, Аль-Ганім, Ас-Сейф, Ар-Рашід, Аль-Бадер, Аль-Худейр, Аль-Канай, Аль-Харафі, Аль-Мутава, Аль-Хаміс, Ан-Нафісі.

Водночас, після 1960-их років XX ст. керівництво країни з метою створення системи противаг і послаблення ролі міських родин зробило ставку на натуралізацію значної кількості бедуїнського населення, більша частина якого дотримується ісламістського світогляду, є вихідцями з Аравійського півострова та підтримує з цим регіоном тісні зв'язки. Серед найбільш численних: Аль-Авазім, Аль-Мутейрі, Аль-Аджман, Ар-Рашайд.

Зміна політично-суспільної кон'юнктури в країнах близькосхідного регіону, спричинена подіями так

званої Арабської весни, окреслює перед вищим керівництвом Держави Кувейт нові виклики в боротьбі за збереження владних повноважень. Із часу розгортання в країні акредитації у 2011 р. масових демонстрацій за участю широкого спектра опозиційно налаштованих місцевих груп (представників як ліберальних, так і салафітських течій) протягом останніх трьох років спостерігається помітна еволюція політичних вимог їх учасників: від подолання корупції, покращення послуг у сфері охорони здоров'я, освіти та соціального забезпечення, прискорення економічного розвитку країни до обмеження правлячої ролі династії Ас-Сабахів, введення принципу виборності посади Прем'єр-міністра та перетворення емірату на конституційну монархію західно-європейського зразка. Одним із провідних чинників у цих процесах є залученість до них (відкрита або прихована) окремих членів монаршої родини.

Шейх Фагад Салім Аль-Алі Ас-Сабах є племінником нинішнього еміра країни шейха Сабаха Аль-Ахмада Ас-Сабаха та сином керівника Національної гвардії Держави Кувейт шейха Саліма Аль-Алі Ас-Сабаха.

Враховуючи тенденції політичного розвитку Кувейту, можна зазначити, що в зовнішньополітичній, дипломатичній і внутрішньополітичній ситуації в еміраті збільшується роль Національної Асамблеї, посилення якої, як інституту представницької влади, спостерігається з 2006 р. після безпрецедентного в тодішній історії залучення вищого законодавчого органу країни акредитації до

питання визначення особи майбутнього глави кувейтської держави (при затвердженні шейха Сабаха Аль-Ахмада Аль-Джабера Ас-Сабаха).

Разом із тим, з огляду на періодичні повідомлення в місцевих ЗМІ щодо конфліктів усередині правлячої династії Ас-Сабахів, важливим для збереження її нинішнього панівного становища залишатиметься вміння вирішувати протиріччя за рахунок переваги загальних родинних інтересів над особистими амбіціями окремих її членів (складність чого полягає у великих політичних і фінансових можливостях, отримання яких передбачає перебування в еміраті на вищих керівних посадах).

Не виключено, що головні конфліктні лінії можуть пройти між представниками домінуючої родинної гілки Аль-Джаберів і фактично відстороненої від влади Ас-Салімів, а також, у разі збереження поточних розкладів у вищих владних ешелонах, – між шейхами гілки Аль-Джаберів, зокрема, за посаду спадкоємного принца. Слід відзначити, що вирішальною за такого сценарію може виявитися підтримка представників інших відгалужень правлячої династії: на сьогодні помітним є посилення впливу нащадків шейха Хамада Аль-Мубарака Аль-Кабіра «Великого» Ас-Сабаха, під контролем яких, попри традиційне утримання від обіймання найвищих постів, знаходяться посади керівників уряду, зовнішньополітичного відомства та МВС (донедавна бюро національної безпеки та міністерства оборони).

У цьому контексті привертає увагу той факт, що нерід-

ко ядром союзницьких об'єднань усередині правлячої династії Ас-Сабахів стають не члени однієї родинної гілки, а представники окремих груп за інтересами, учасники яких можуть належати до різних «конфліктуючих сторін», а також родинні генерації, коли «молоде» покоління, сформоване з представників різних родинних гілок, прагне перебрати реальні важелі влади у «старшого» покоління Ас-Сабахів. При цьому навіть тісні родинні відносини (на рівні батьків і дітей; братів) серед представників монаршої сім'ї не можуть розглядатися як запорука надійності утворених ними політичних союзів.

Водночас, очікується, що кардинальні зміни, пов'язані з перебуванням при владі династії Ас-Сабахів, можуть відбутися не раніше зміни її нинішнього еміра шейха Сабаха Аль-Ахмада Аль-Джабера Ас-Сабаха з огляду на його високу популярність серед підданих емірату та збереження контролю над внутрішньополітичними процесами. Разом із тим, враховуючи значні фінансові резерви Держави Кувейт та соціально орієнтовану політику його керівництва, яка передбачає низку пільг і субсидій для місцевого населення, можна прогнозувати збереження за родиною Ас-Сабахів її керівного статусу на найближчі роки та в середньостроковій перспективі як головного стабілізуючого та конструктивного чинника в еміраті (за ймовірності проведення його часткового реформування); а також затвердження за нею виконання символічних обов'язків як національного історичного надбання (на кшталт монархій Західної

Європи) – навіть за найбільш несприятливого сценарію розвитку подій у віддаленій перспективі (наприклад, не виключаючи навіть як теоретично можливий – і державний переворот). Інформація щодо можливостей перевороту мала місце на сторінках двох незалежних газет «Аль-Ватана» і «Алам аль-Юм» у квітні 2014 р., навіть попри ті обставини, що головний редактор «Аль-Ватан» Алі аль-Халіфа ас-Сабах – член кувейтської монаршої сім'ї.

Отже, у цілому, на сьогодні Держава Кувейт, дотримуючись багатовікових інституційно-державних і політико-дипломатичних традицій, у нових умовах глобалізації арабського світу прагне до розвитку своїх відносин і зміцнення конструктивного діалогу та співробітництва з усіма державами світу на принципах взаємоповаги і рівності, невтручання у внутрішні справи і вирішення спірних питань дипломатичним шляхом.

Кувейт XXI ст. цілеспрямовано опікується захистом своєї ідентичності, збереженням інституційних традицій і правом на свободу

політичного вибору в умовах глобалізованого світу під керівництвом представника династії Сабахів еміра Кувейту шейха Сабаха аль-Ахмада аль-Джабера Аль-Сабаха.

Список використаних джерел:

1. Сартори Дж. Вертикальная демократия / Дж. Сартори. – ПОЛИС (Политические исследования). – 1993. – № 2. – 80 с.
2. Бондаревский Г.Л. Кувейт в международных отношениях (конец XIX – начало XX века) / Г.Л. Бондаревский. – 2-е изд. – М.: Вече, 2009. – 272с.
3. Sira' al-'aqtab yatahawwalu ilia harb ilgha' // Al-Qabas Newspaper, June 4 2011 // <http://www.alqabas.com.kw/node/701636>.
4. Kafi mujaddadan // Al-Qabas Newspaper, June 2, 2011 // <http://www.alqabas.com.kw/node/701116>.
5. The identity politics of Kuwait's election // Foreign Policy, February 8, 2012 // http://mideast.foreignpolicy.com/posts/2012/02/08/the_identity_politics_of_kuwait_s_election

Вячеслав ЦИВАТИЙ,
перший проректор
Дипломатичної академії
України при МЗС, кандидат
історичних наук, доцент
кафедри дипломатичної та
консульської служби,
заслужений працівник
освіти України

АНОТАЦІЯ

У статті проведено аналіз ролі правлячої династії Ас-Сабахів в історії інституціонального розвитку і державотворчих традицій Кувейту, її вплив на перебіг зовнішньополітичних і дипломатичних процесів, а також – на соціальний розвиток в еміраті. Особливу увагу приділено питанню відносин між основними родинними гілками, перспективам подальшого перебування монаршої сім'ї на владній верхівці країни в контексті глобалізаційних процесів у сучасному арабському світі.

Ключові слова: Ас-Сабах, правляча еліта, Кувейт, конфлікт, інституціоналізація, дипломатія, зовнішня політика.

АННОТАЦИЯ

В статье проведен анализ роли правящей династии Ас-Сабахов в истории институционального развития традиций государственного строительства Кувейта, её влияние на ход внешнеполитических и дипломатических процессов, а также – на социальное развитие в эмирате. Особое внимание уделено вопросу отношений между основными родственными ветвями, перспективам дальнейшего пребывания монаршей семьи на властной верхушке страны в контексте глобализационных процессов в арабском мире.

Ключевые слова: Ас-Сабах, правящая элита, Кувейт, конфликт, институционализация, дипломатия, внешняя политика.

«Дипломатична історія України» Євгена Слабченка:

«... хай тепер українське суспільство
зробить зусилля, щоби її видати»

(Закінчення.
Початок у «З.С.»
№2 за 2015 р.)

У попередньому номері «З.С.» подається передмова до публікації рукопису Євгена Слабченка «Дипломатична історія України», яка пояснює, що зумовило авторів представити широкому загалові фрагменти цієї праці, наукове видання якої готується нині в Інституті історії України НАН України.

Як написали автори публікації, «особливість праці Євгена Слабченка полягає в її швидше популярному, ніж науковому викладі, підкресленій відданості автора українській ідеї, увазі до питань дипломатичного протоколу, висвітленні української історії через дипломатичні акції. При цьому рукопис має очевидне значення як історичне та історіографічне джерело, яке дає змогу скласти уявлення про світогляд українських емігрантів, тогочасні можливості доступу до інформації, рівень «дослідженості» проблеми тощо.

Стилістичні, орфографічні, пунктуаційні особливості рукопису збережено.

Велике Князівство Литовсько-Українське

Велике Князівство Литовсько-Українське, що розвинулось на основах Київської Держави, існу-

вало два століття і мало важне і значіння для культури та національної державної свідомості українського народу часів після монгольської окупації. Українці мали рівнорядне становище з литвинами — закони ні в чому їх не обмежували. Українці займали свої місця у великокняжій раді і в центральній адміністрації, влада в українських землях була в руках українців, які мали вищі становища: намісників, воевід, каштелянів, старостів.

Кодекс Великого Князівства — литовський Статут, написаний українсько-білоруською мовою, спирався на законодавчу традицію Київської держави і зберіг характер збірника місцевих законів навіть і після пізніших змін. Міста зберегли український характер. Великі міста, як Київ і Луцьк, утримали свої привілеї, що забезпе-

чували їм розвій промисловості і торгівлі, всі цехи мали український устрій, урядування велося українською мовою.

Відносини Великого Князівства а Польщею були нещирі часто напружені. Великий Князь Свиригайло вимагав повернення Князівству Поділля, яке зайняла Польща. Розпочалась війна на межах Волині і Поділля, відбулись бої під Луцьком 1431 року і під Копистерином 1432 року і перенеслися на Холмщину і в Галичину. Але литовці поставилися неприхильно до збільшення території Князівства новими українськими землями, Свиригайло зрікся влади великого князя і став на чолі Волинського Князівства, яке аж до його смерті буде гніздом українського самостійництва.

Під кінець XV століття Москва виявила свої агресивні наміри на ці землі колишньої Київської Держави заявляючи що московські князі є спадкоємцями київської династії.

1508 року Михайло Глинський, народжений на Полтавщині та діставший науку в Іспанії й Франції, підняв повстання на Поліссі під гаслом відновлення незалежності українських земель. Москалі приобіцяли Глинському свою поміч, але користаючись тим що військо Глинського було під Житомиром і Овручем зайняли Смоленське і Полоцьк, як свою «спадщину». На

наказ московського князя Василя було Глинського схоплено і в ланцюгах перевезено до Москви, де він умер у в'язниці.

Повстання Глинського виявило потребу створення української військової сили, — повстало славне українське козацтво, що в першій половині половині XVII століття здобуло велику популярність. Все що було найкращого на Україні пішло "у козаки". І не тільки селянська молодь але й сини найбільш славних українських аристократичних родин, як Остап Дашкович, Предслав Лянцкоронський, Бернард Претвич, Семен Полозович, князі Заславський, Зборазький, Корецький, Ружинський, Сангужко. В створенні козацтва прийняли участь представники всіх верств українського народу, представники всіх частин України.

Князь Дмитро Вишневецький
/Байда/

В 1540-их роках князь Дмитро Вишневецький / Байда/ об'єднав розпорошені козацькі групи, заснував на острові Хортиці осередок козацтва – Січ і поклав початок військовій організації козацтва.

Вишневецький, отаман Дніпровських козаків, «воював» Крим в 1558 році. Пішов він у похід з 5.000 козаків «Дніпром рікою на Перекопську орду». Ось опесь сучасником цього походу:

«Онїже виплиша Дніпром в море і, над нажежду Татарськую, немало тщету учиниша в орді: яко самих побиша, немало плініша, і христіанських людей от роботи свободили немало і воззратилась восвоюи здраві.

І при концї битви тої, аще би не Волинський полк, прутко гонящий за олими погань, приспів, і всіх до конца ізбили. Но егда видівше бусурмани, за ними скоро грядущ полк христіанський, посікши большую часть пліну, а других живих пометали, і все оставя, в бігство обратишась.

А о тіх Волинцах, не токмо хрониках мужество їх описується, но і новими повістями храбрость їх свідітельствується, яко мало прежде і о других ріком: егда биша в вірі православної, пребиваша по обичаям мірним, і к тому іміюще над собою гетьмана храброго і славного Костантина /Острожського/, в правовірних догматах світлого і во всяком благочестї сіяючого, яко славні і похвальні в ділах ратних явишась, отечество свое обороняє, не единого, не дважди, но многажди показавшась нарочити».

Кільки років перед заснованням Січі відбу-

лось у Польщі так зване «посполите рушення», скликане переляканим королем Сигизмундом, – воєвода Молдавії Петрило, підтриманий айстроугорським королем Фердинандом, загрозив Польщі війною. Король визначив Львів, як збірний пункт. Шляхти прибуло багато, – понад 150.000 чоловік.

Але трапилось непередбачене: польські шляхтичі відмовились вирушити і воювати, зробили так званий «рокош». Їжі у Львові для польської шляхти не вистачило і шляхтичі пішли завойовувати сусідні села і там знищили тебто збіли всіх курей. Сигизмунд мусів розпустити «посполите рушення», якому історія надала назву – «куряча війна».

Провадити яку будь війну окрім курячої з таким військом не було можливо і поляки завжди ласі на чужі землі почали переговори з литвинами і українцями відносно «братної унії й любові» Польщі з Князівством. Перші розмови відбулись на Варшавському соймі в кінці 1563 на початку 1564 року, куди литвини прибули налякані стратою Полоцька, захопленого військами Івана Грозного. Але перемога литовсько-українського війська на чолі з Радивилом, що розбив москалів на берегах Ули, заспокоїла литвинів, вони припинили «братні переговори» і відїхали. Вже в їх відсутности сойм прийняв підписаний королем Сигизмундом-Августом так званий «Варшавський рецесс», де були викладені користні лише для одної Польщі умови «братної унії й любові» з Литовсько-Українським Князівством. Польська

Люблінський сейм. Гравюра 1570 р.

посольська комора відкинула цей королівський рецесс, було встановлено що не бажано аби існували які небуть писані й підписані документи в справі унії й треба жадати щоби всі умови було укладено устно. Зрозуміло чому, – це дозволяло вигідну для Польщі пізнішу інтерпретацію.

Бажаючи приспішити справу «братної унії й любові», поляки скликали великий сойм у Люблині 23 грудня 1568 року. Представники Князівства прибули лише після Різдвяних свят, – сойм відкрився 10 січня 1569 року пихатою промовою коронного маршалка Чарнковського який в імені послів привітав короля, жадаючи повної унії та її негайного завершення. Представники Князівства литвини й українці відмовились засідати разом з поляками, зібрались в іншій залі і на запрошення поляків перейти до загальної залі, двері якої для всіх відкриті, – Виленський воєвода Микола Радзивил заявив: «Дійсно двері відчинені але на них висять грати, що не дозволяють нам прибути до Вас... Хіба що

король зніме їх!».

Відповідь представників Князівства на королівську пропозицію «братної унії й любові» була дотепна: «Коли стягнути разом Князівство з королівством, то жадної любові не буде, бо тоді князівство мусить схилитись перед Польщю і перетворитись в один нарід отже жадного братства вже не буде, бо не буде і братів».

Переговори були довгі і марні. Справа Підляшши і Волині ще не була порушена, поляки боялись можливого військового нападу з боку «наслідника Київської держави» Івана Грозного, який ще перед соймом відкинув польську пропозицію вічного миру, бо деякі землі що належали до київської держави (теб то Галичина) ще знаходились під польською окупацією.

Цар Іван Грозний був зайнятий іншою справою – його ратні люди шукали князя Курбського який 1563 року був запідозрений в намірі зробити в Москві державний переворот і зайняти московський трон. Нащадок Володимира Мономаха, князь Курбський народився 1528 року

в Ковелі на Волині. Сформував на свої гроші на Ковельщині два козацькі полки, відзначався своєю відвагою і в боях, як казали козаки відзначався «запам'ятуванням» смерті, – що було тоді найбільшою козацькою похвалою. В часи Люблинського сойму переховувався у Києво-Печерському монастирі, закінчував опис страшного московського терору: «Історію царя Московського о діліх аще слишахом у достовірних мужів і аще видіхом очима своїми». Про це свідчить записка Курбського в Уваровському рукопису: «А писано в Печері; одно на столпці, а друге в тетратех, а положено під пічью в хатинці моїй, писано діло царське. Осталися тетратки переплетені, а кожа на них не положена. А ви тіх, Бога ради, не стеряйте».

Претендент-нащадок Володимира II Мономаха, маючи козацьку формацію, був великою небезпекою для Івана Грозного.

На вимогу посольської комори король нарешті видав наказ щоби 28 лютого всі послы Польщі й Князівства прибули на спільну нараду. Литвини заявили: «коли прибудемо то до короля а не до польських послів», воевода Київський, князь Василь Острожський зазначив що це неможливо, що це неможливо, бо українські послы живуть далеко від Люблина. Збори були відкладені на 1 березня але в ночі литвини й українці виїхали з Люблина, – два місяці переговорів не дали наслідків.

Поляки змінили тактику і щоби налякати литвинів запросили до Люблина представників західної Прусії. Неохоче прибули

пруські сенатори й послы, вислухали польські обіцянки і відїхали. Перебуття прусів у Люблині було виставлено поляками як можлива загроза Князівству з пруського боку.

В кінці березня на західних українських землях з'явилися маніфести короля що оголошували воз'єднання з короною Підляшши і Волині, що належали до складу Князівства «лише завдяки поблажливості» польських королей, закликали послів і сенаторів цих земель повернутись до Люблина і прийняти участь у спільному соймі аби уникнути польських «екзекуцій» – кар що мають бути затверджені соймом.

У Вильні вирішили що Польща задовольниться воз'єднанням із західними українським землями і полишить претензії до Литви. Заспокоєні цими ілюзіями, надіслали до Люблина мале посольство від литовського сената, яке просило відкласти справу унії на пізніше. Поляки не згоджувались, – у Вильні була відкрита змова, яка хотіла оголосити царя Івана Грозного королем Литви, за що Іван мав захищати литвинів як від поляків та і від прусів. Змову провадив і видав полякам литвин Глібович, полонений в Полоцьку царським військом і випущений на волю після присяги на вічну вірність царю. Польський король за цю послугу звільнив Глібовича від попередньої присяги і дозволив йому знов присягнути на цей раз на вічну вірність йому. Присяга в ті часи великого значіння не мала.

Поляки почали провадити екзекуції на Підляшші, закували в кайдани під-

канцлера Воловича, українця, який відмовився визнати унію. 20 травня до Люблина прибули волинці на чолі з князем Корецьким, старостою луцьким, брацлавським і винницьким. Волинці поставили свої умови відносно унії, яка мусила бути як «рівний з рівним і як вільний з вільним» і змушували поляків признати «щоби федерація автономій і автономія федерації ні в чім і ніколи не була порушена» (*eby pospolitо e osobliwo ci a osobliwo s pospolitо ci niws ym i nigdy nieujmowala*). Поляки поставили вимогу щоби волиняки присягнули, – відповідь українців була: «Жадаємо щоби і поляки зробили взаємну присягу». Князь Вишневецький в імені волиняків промовив: «Заявляємо вашій королівській милості, що ми воз'єднуємось як вільні і свободні – з тим, щоб ми не були понижені в наших шляхетних почестях, бо ми нарід такий благородний, що не відступимо першенства ніякому іншому народові на світі. Ми маємо княжі роди особливо славні і шанобливі своїм походженням, – було б нам прикро, коли б їх честь мало щонебудь порушити. Тому просимо щоби вони були залишені при своїй честі. Також, що ми різних релігій, особливо грецької, просимо, щоб нас через те не понижували і до іншої релігії не примушували».

«Люблинська соймова хвороба» – назвали сучасники те що відбулося протягом дев'яти місяців – у Люблині. «Хвороба» не створила перешкод для головного українського завдання – розвитку самостійницької ідеології

козащини, що перейняла традицію української державності. Добре це відзначила «Історія Русів», в написанні якої напевно приймав участь Безбородько.

Реляції іноземних дипломатів про Україну XV і XVI століть

Численні дипломати відвідали Україну протягом XV і XVI століть, писали реляції до посольських канцелярій та лишили свої подорожні спогади. Більшість дипломатичних реляцій була надрукована, манускрипти неопублікованих спогадів зберігаються в бібліотеках: віденській і паризькій.

Gilbert de Lanoy дипломатичний радник Бургонського дюка Пилипа Доброго подорожував 1413 року на сході Європи з метою допомогти Тевтонському Ордену що воював з Литвою. Він відвідав Галичину і Поділля бажаючи мати від українських князів поміч для Тевтонців. Подорож його описана «Messire Guilbert de Lannoy. Voyages et Ambassades. Par les soins de M.C.P. Serrure» і надрукована 1840 року в Монс'ї.

Барон Сігизмунд цу Герберштайн, амбасадор австрійського імператора Максиміліана I-го побував на Україні двічі 1517 і 1526 р.р. Словинець з походження, народжений у Віпаві, він розумів українську мову, що дозволило йому багато чого пізнати на Україні. Він був гостем в Черкасах у старости Остапа Дашковича, одного з перших козацьких отаманів, знаного своїми стратегічно-військовими здібностями у боротьбі з

Софія Київська. А. ван Вестерфельд, 1651 р.

татарами. Він будував у степу оборону системи землянок зі стрільцями, створив козацьку стратегію: запорожці виправлялись у похід верхи, але до бою ставали як піхотинці, від ворога відбивались з-поза окопів, наступи робили захищаючись шанцями. Військовий обоз складався з легких але дуже міцних возів, під заслоною яких велись військові дії.

Герберштайн описав теж повстання Михайла Глинського, якого він називав передвісником українського козацтва.

Реляція австрійського дипломата була надрукована в Базелі:

Rerum... Commentarii Sigismundi liberi baronis in Herborstain... Basilica, per J. Oporinum, 1551.

«Мальовничий Київ, не дивлючись на знищення, що зробили монголи, знов піднявся і відновив свою колишню велич» — писав 1523 року папі Клементу VI італієць Albert Campensee.

Blaise de Vigenaire, що побував на Західній Україні, стверджував, що Галичина, Волинь і поділля мають однакове населення, одну мову, цілком однакові звичаї й зовсім поді-

бний спосіб життя.

Guilbert de la Noix, амбасадор Франції й Бургундії, відвідав Кам'янець Подільський і з захопленням вихвалював українську гостинність і українські страви.

Francois de Beccarie de Pavie, baron de Fourquevaux, син французького амбасадора в Іспанії, побував на Україні 1585 року. Він оглянув Кам'янець Подільський, Скалу, Теремовлю, Злочів, Львів і Перемишль. Приятель de Bioncourt, що супроводив його, зробив добрі малюнки українських мешканців і краєвидів, які зберігаються в манускрипті подорожніх вражень барона де Фуржево в Паризькій Національній бібліотеці.

Цікавий опис багатства Київщини був зроблений 1550 року мандрівником, який заховався під псевдонімом — Михайло Литвин.

Автор у своїх фрагментах відмітив: родючість чорної землі, праліси столітніх дубів і кленів, тисячі роїв бджол у лісових бортах, річки і озера з численною великою і малою рибою, олені, лосі, дикі коні в степах, бобрі, дикі кабани, безліч диких гусей і качок і, навіть,

гарні лісові квіти. Сучасні дослідники вважають, що цим мандрівником був литовський амбасадор Михайло Тишкевич. Досі була опублікована лише незначна частина фрагментів.

Laurence Muller, амбасадор Курляньського дюка, був на Україні в кінці XVI століття і полишив «гісторії», серед яких визначається реляція про Борис-тен-Дніпро. В Києві Лаврентій Міллер мав зустріч з українським вченим-гуманістом Войновським, володіючи кількома мовами. Разом з Войновським зробив Міллер, як він пише, подорож на могилу латинського поета Овідія, що перебував на вигнанні над Чорним морем в Добруджі, яка вважалась тоді українською. Вони знайшли там таку надмогилю напис:

Hic situs est vates, quem divi Ceasar's ira

Augusti Latio cedere Jussit humo,

Seape miser voluit patriis occumbere terries

Sed frustra; hunc illi fata dedere locum.

Військовий альянс гетьмана Свирговського з господарем Молдавії Івонією 1574 року

На початку 1574 року господар Молдавії Івонія вирішив вернутися до Гетьмана України Свирговського з пропозицією спільної військової акції проти султана Туреччини Селима. Прохання Івонії збереглося в стародавній українській думі:

«Ой ми Молдави, ми христіане,

Та не милують нас бусурмане,

Ви козаченьки за віру

дбайте,

Молдавам-христіанам на поміч прибувайте!»

Від часу здобуття турками Візантійської імперії, наддунайські князівства управлялись господарями, які платили данину (харач), турецькому султану. Молдавія, що знаходилась між Україною, Польщею й Туреччиною, шукала альянсу з козаками к проти турок так і проти поляків. У половині XVI століття молдавським господарем був Дмитро Вишневецький, отаман дніпровських козаків, який був забитий турками.

За допомогою козаків господарем після Вишневецького став молдаванин Олександр, а потім його син Богдан, який за для скріплення альянсу з козаками в 1572 році був на Україні з метою одружитись з дочкою українського львівського магната Івана Тарли. Ворожнеча поміж молдаванами і валахами змусила Богдана полишити молдавське господарство і вихати на Україну, де він жив до кінця свого життя. Його заступив Івонія, народжений від українських батьків на Покутті. Він вважав себе нащадком молдавського господаря Степана, що володів короткий час українським Покуттям. В молодих роках Івонія кілька років жив на Запоріжжі у козаків, які, подивляючись на силу, дали йому ім'я — «Підкова».

Гетьман Іван Свирговський з сильним козацьким військом виступив на Молдавію двома шляхами: головний загін пішов на Галац-Букарешт, другий загін під командою полковника Ганжи на Білогір-род. Козаки-чайкісти кошового отамана Покоти-

ла поплили на чайках Чорним морем до гірла Дунаю, щоб не допустити туди турецьких десантів.

Зустріч козаків з молдаванами відбулась 20 березня коло впаду Серета до Дуная. Гетьман України і господар Молдавії урочисто ствердили альянс. Івонія пообіцяв козакам щедрі нагороди за їх допомогу, на це Свирговський відповів: «Буде з нас досить і тієї нагороди, що ми вигонимо з твоїх меж нашого спільного ворога і примусимо його укласти вигідний для нас обох мир».

Війна Туреччини з Австро-Еспанією, під час якої турецька флота була знищена коло Лепанта, відтягла військові сили турків з меж України і молдавії. Султан вислав із Стамбулу 30 000 турок і 2000 угорців. Пишними обіцянками туркам вдалось підняти Валахів проти Молдавії.

Козацько-молдавські війська під командою гетьмана Свирговського розбили турків і валахів, взяли фортеці Браїлов і Тейну. Загін Ганжи взяв і знищив фортецю Білгород. Військо білгородського паші складене з українців, народжених у Бесарабії, перейшло до козаків.

Гетьман Свирговський не побачив більше України. Повертаючись переможцем на Запоріжжя він через зраду валаха Чарновича був захоплений у полон турками. До нас дійшла думка або, як казали в XVI столітті, вояцький псалм, на жаль без осібної музики яка тоді до цього «прибиралась»; в незвичайних словах цієї думи висловлений весь жаль України до славного козака...

Як того пана Івана
Що Свирговського Гетьмана

Та як бусурмани піймали,

То голову йому рубали, —
Ой голову йому рубали,
Та на бунчук вішали,
Та у сурми вигравали,
З його глум овали.

А з низу хмара стягала,
Що воронів ключа набігала

По Україні тумани слала,
А Україна сумувала,
Свого гетьмана оплакала,

Тоді буйні вітри завивали:

— Деж ви нашого гетьмана сподівали? —

Тоді кречети налітали:

— Деж ви нашого гетьмана жалкували? —

Тоді орли загомоніли:

— Деж ви нашого гетьмана схоронили? —

Тоді жайворонки появилися:

— Деж ви з нашим гетьманом простилися? —

У глибокій могилі,
Біля города Килиї
На турецькій линії¹.

¹ Українському юнаку, який читатиме цей вірш в статті на дипломатичну тему, подаю opinie князя Миколи Цертелева, автора «Спроби зібрання стародавніх українських пісень» Петербург 1819: «Збираючи стародавні українські пісні..., я не мав сумніву в тому, що ці пісні, збережені довгий час народним переказом, звернуть на себе увагу пильного спостережника... Не одні греки і римляне вміли бачити і відчувати... Памятки далекої давнини стають найбільш цікавими коли задовольняють нашу допитливість відносно минулого... В цих піснях є поетичний геній народа, сприт його, звичай того часу і нарешті та чиста моральність, якою завжди відзначались українці і яку дбайливо зберігають ще й сьогодні, як одинокі спадщину предків своїх, врятовану від жадності навколишніх народів!... »

Українська дипломатична місія

О. Комуловича, легата Папи Климента VIII 1593-1594 р.р.

На прикінці 16-го століття турецька загроза збільшилась на сході Європи і папа Климентій VIII витупив з наміром створити проти турецький союз східно-європейських держав: Австрії, Трансильванії, Волощини, Молдавії, Польщі й України. В листопаді 1593 року папа надіслав з Риму свого нунція хорватського походження Олександра Комуловича на Україну з дорученням вести переговори з козаками про спільний проти турецький похід.

Комулович мав від Климента VIII два акредитації ні листи, датовані в Римі 8-XI-1593 року: перший адресований Генеральному Капітану Козаків (Capitaneo Generali Cosaccorum), другий до Війська Козацького (Exercitui Cossacorum), в якому папа вихваляв козацьку відому хоробрість. (Vestram virtutem et militarem fortitudinem notam et perspectam habemus).

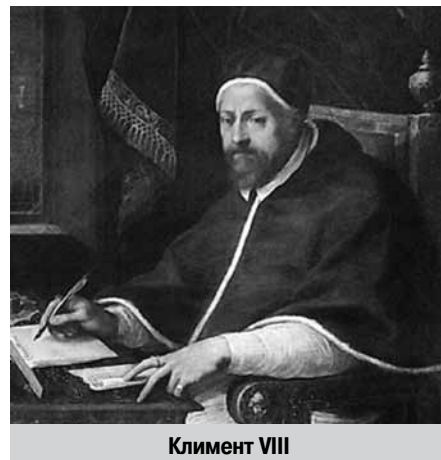
Крім цих листів папський легат отримав окремі важливі інструкції відносно козаків, — він мав дістати відомості про козацький військовий потенціал. Папа поручив йому обережність, зазначаючи: «Інформуючи про заміри відносно козаків, треба діяти дуже обережно, особливо з поляками, які

можуть таємно укласти угоду з турками».

Папа теж радив Комуловичеві відвідати українські фортеці: Канів, Корсунь і Черкаси; бажав щоб Комулович безпосередньо від козаків довідався про їхнє відношення до молдаван та волохів і про еventуальні можливості союзу з ними. Папа подав думку, що козаки могли би успішно напасти на головні фортеці татарів в Криму і зруйнувати їх.

Комулович міг видати козакам на військові витрати 12 000 золотих, але під умовою що «нічого не дістануть раніш ніж виступлять у краї ворога і не стануть робити йому значних пошкоджень».

Посланець папи виїхав через Трансильванію, де запитував угорців: «чи здається їм, що козаки можуть зробити ворогові якусь поважну диверсію і чи були би вони раді, наколи би козаки це вчинили?» Трансильванський воевода Сигизмунд Баторій повідомив про військовий союз козаків з Молдавією, що Комулович негайно подав до відома папи в Рим. Потім відвідав він господаря Молдавії Аарона і довідався що «вже помі-

Климент VIII

чено, що, коли козаки виходять в похід, не спішаються виходити молдавани й волохи із своїх мало забезпечених хат».

У Львові Комулович зустрівся і мав довші переговори із львівським архієпископом Данилом Саликовським «чоловіком великої дбайливості, дуже впливовим».

В березні 1594 року Комулович був вже в Кам'янці, де розмовляв з двома козацькими посланцями, в квітні до Кам'янця приїхав козацький отаман Северин Наливайко, який очолював сильну козацьку формуцію.

Переговори між папським легатом і отманом козаків були успішними, — Наливайко дав згоду взяти участь в проти турецькому поході.

Комулович не мав відваги їхати на Запорожжя, — українські степи настрашили його. Ватиканські гроші призначені на похід Запорозьких козаків проти татар він передав снятинському старості М. Язловецькому, який зобов'язався до

трьох місяців вирушити походом у татарські краї, або напасти на татар, коли будуть повертатись із Трансільванії.

На цьому скінчилась місія Комуловича, яка мала велике значіння для підняття міжнародного престижу українського козацтва.

Військова умова австрійського імператора Рудольфа II з послом запорозького Козацтва Хлопицьким

Діяльність на Україні папського легата О. Комуловича сприяла союзі отамана Наливайка, що стояв на чолі козацької формуції, складеної з мешканців Західної України (Наливайко сам був родом з Острога на Волині) з провідником Запорозьких Козаків Григорієм Лободою для співпраці козацьких військових сил

на міжнародному терені. Наливайко, людина культурна і здібна, приятелював з Лободою, запорожцем неабиякої вдачі.

На початку 1594 року об'єднане козацьке військо під проводництвом Наливайка і Лободи, як пише Уреші в «Хроніці Молдавії», здобуло з турків фортецю Оргіїв, в південній Бесарабії, вирушили на долішній Дністер і здобули місто Паржави і фортецю Тягинь (Бендери).

Незадовго перед виступом у похід, Лобода вислав із Запоріжжя до Праги де перебував австрійський імператор Рудольф II посла — полковника Війська Запорозького Станислава Хлопицького з дорученням вести переговори в справі спільної проти турецької акції козаків з Австрією. Хлопицький, українець з Галичини, перед своєю службою на Запоріжжі, був при дворі Трансільванського воеводи князя Степана Баторія коморником, володів кількома мовами.

Рудольф II прийняв козацького посла з великою шаною, — Ватикан вже повідомив австрійського імператора, що

місія до козаків у справі проти турецького союзу, доручена папою Климентом легату Комуловичу, була успішною.

Хлопицький заявив що козаки можуть виступити не лише в Молдавії але теж і в Трансільванії та надіслати туди 10 000 чоловік війська.

Імператор Рудольф II і посол Запорожжя уклали військову умову спільної дії проти турок і татар.

В місяці травні запорожці, довідавшись що кримські татари готуються переправитись через Дніпро біля Очакова й звідтам вирушити на Трансільванію, відпили на 300 чайках під командою кошового отамана Богдана Микошинського щоби перешкодити переплаві.

Козаки мали з татарами яких захищала турецька флотія, складена з 8 галер, 15 каравель, і 15 сандалів, завзяті бої, нанесли значну шкоду татарському війську й захопили у полон визначного татарського мурзу Беллека, який зложив цінні зізнання про рухи й плани ханського війська.

Ірина МАТЯШ,
доктор історичних наук,
заслужений діяч науки і
техніки України,
начальник відділу Вищої
ради юстиції, професор
Дипломатичної академії
України при МЗС, член
Канадської асоціації
славістів

Ірина КОНСТАНТЮК,
викладач кафедри
славістики та
германістики
Університету Манітоби
(Вінніпег, Канада),
член Канадської асоціації
славістів

Рудольф II

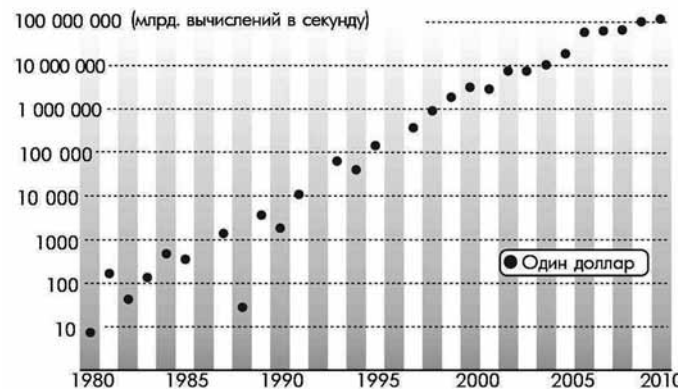
Інноваційне оновлення життя суспільства

З приводу чергового випуску фахівців кафедри «Міжнародна інформація»
Інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету

Зростання потужності інформаційно-комунікаційних процесів породжує у суспільстві новий тип культури. Ми не помічаємо, але поступово входимо в епоху «екза» – комп'ютер досягає історичної межі працездатності – квінтільйон (1018) операцій за секунду, що наближає нас до можливості стежити за процесами функціонування мозку в реальному часі. Людство долає численні фізичні та технологічні перепони, вирішуючи проблеми інтеграції в сучасній мікроелектроніці. Це наближає нас до виробництва потужних процесорів, які можна буде не тільки «вбудовувати» у гудзики, а навіть імплантувати, за необхідності, в організм людини, щоб, уловлюючи електричну активність її мозку, не давати втрачати канал зв'язку із зовнішнім світом. З одного боку, докорінно змінюються наші уявлення про реальні можливості людини, з іншого – ми стаємо ще більш вразливими і беззахисними перед тиском розвитку комп'ютерної техніки та інформатизації суспільства.

Вишукуючи цікаве в аналітичних публікаціях, натрапив у періодиці на інфографіку Брукінського інституту,¹ відносно зростання ефективності інвес-

1 http://www.2000.ua/specproekt_ru/infografika-2000/tehnologii_infografika-2000/vychislitelnaja-moshnost-i-dollar.htm

Джерело: проект Гамільтон при Бруклінському інституті
Graphic: Tribune News Service

тицій у технологічний розвиток виробництва обчислювальної техніки. Наведений нижче графік демонструє, як змінювалася обчислювальна потужність (швидкість вирішення стандартних математичних завдань – кількість операцій за секунду) комп'ютерів вартістю \$1 за період з 1980-го по 2010-й роки.

Зверніть увагу на динаміку змін обчислювальної потужності, швидкості вирішення завдань – вони вражають і, до того ж, як ми розуміємо, мають умотивовані тенденції до ще більшого зростання. Це підпорядковано необхідності ефективно працювати в системі розвитку засобів сучасної комунікації та з інформацією як ресурсом розвитку.

Розуміння цього дає змогу глибше усвідомлювати роль комунікації як основи створення емерджентних² властивостей

інформаційних ресурсів у процесі перетворення наявної та розрізненої інформації в консolidовану. Тобто, появи інформації з принципово новими, неочікуваними властивостями за допомогою її комп'ютерної обробки новітніми інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ).

Звідси – витоки зростання потреб у інформаційно-аналітичній діяльності, створення єдиної системи моніторингу й управління інформаційно-комунікаційним середовищем (ІКС) на засадах точного аналізу та коректності в поведінці з інформацією, до координації й узгодженості в діях власників інформаційно-комунікаційних систем (зокрема, й інтернет-провайдерів).

характерних її підсистемах і блоках, а також сумі елементів, не пов'язаних системоутворювальними зв'язками; неможливість зведення властивостей системи до суми властивостей її компонентів. Синонім – «системний ефект».

Усвідомлене застосування тут різних концептуальних понять, на кшталт – «реформування», «модернізація» тощо сьогодні як ніколи вимагає всебічного аналізу та філософського осмислення на рівні сучасних знань, оскільки проблема отримання багатоаспектної та об'єктивної інформації по комп'ютерних мережах для подальшого її використання в різноманітній аналітичній діяльності потребує застосування креативних рішень у сфері управління інформаційно-комунікаційною діяльністю в новітню інформаційну добу. Вона належить до найбільш складних і ризикових, оскільки особливістю сучасного інформаційно-комунікаційного простору є наявність багатосторонніх, багатопрофільних джерел інформації. Сукупність потоків від цих джерел утворює нове за виміром інформаційно-комунікаційне середовище, що забезпечує споживання, накопичення та розширене відтворення інформації. Це сприяє розвитку (або занепаду) духовних сил людини і суспільства. Наразі має місце точка зору на те, що існуючі концепції інформатизації суспільства, їх раціональність і технологічний детермінізм³ спричиняють нега-

3 Детермінізм (лат. *determinatus* – визначений, обмежений) – філософське матеріалістичне вчення про загальну об'єктивну зумовленість явищ природи, суспіль-

тивні наслідки у розвитку людства. Роботу з інформацією небезпідставно вважають найбільш відповідальною та одночасно ризикованою з точки зору забезпечення глобальної та національної безпеки на найближчі десятиріччя. І, все ж таки, особливістю сучасної комп'ютеризації стає формування нових за світоглядом процесів створення знань та інноваційне опрацювання змістовної інформації як ресурсу розвитку за допомогою організації ефективної комунікації⁴. Така робота всюди інтенсивно проводиться, особливо в розвинених країнах світу.

Роберт Т. Крейг⁵ виділив

ства і людської психіки, зокрема волі. Головним у детермінізмі є положення про причинність як такий зв'язок явищ, за якого одне явище (причина) за певних умов породжує інше (дію). Принцип детермінізму лежить в основі діалектико-матеріалістичного вчення про активну-практичну сутність людини та її свободи.

4 *Комунікація (від лат. communicatio – єдність, передача, з'єднання, повідомлення, пов'язаного з дієсловом лат. communico – роблю спільним, повідомляю, з'єдную, похідним від лат. communis – спільний): взаємодія двох або декількох осіб або неживого посередника й людей, включених у процес передачі інформації (повідомлень, ідей, знання, принципів і т.д.). Комунікація може бути вербальною й невербальною, безпосередньою/особистою, опосередкованою/на відстані й може здійснюватися за допомогою залучення різноманітних засобів і каналів спілкування.*

5 *Craig R.T. Communication Theory as a Field // Communication Theory. – 1999. – N 9 – P. 217-242 – <http://www.comm.cornell.edu/comm680/craig.pdf>.*

Роберт Крейг (10.05.1947 р.), професор факультету комунікації в Колорадському Університеті США (де він

сім дисциплінарних підходів до теорії комунікації: риторичний (rhetorical), що розглядає комунікацію як практичне мистецтво дискурсу; семіотичний (semiotic), у якому комунікація досліджується як система знаків; феноменологічний (phenomenological), що вивчає способи організації спілкування між людьми, діалог; кібернетичний (cybernetic), для якого комунікація – це процес обробки й передачі інформації; соціопсихологічний (sociopsychological) – комунікація як спосіб впливу на поведінку людини, груп людей, суспільства в цілому, що опирається на знання психології; соціокультурний (sociocultural) – згідно з яким комунікація розглядає відтворення громадського порядку, взаємодію людей у соціумі; критичний (critical) підхід – предметом дослідження якого є відбиття дискурсу [5].

У бурхливому потоці працює з 1990 р.); у 2001-2004 рр. обіймав посаду завідувача кафедри комунікації. Редактор-засновник провідного наукового журналу «Комунікативна теорія» (видається Міжнародною комунікативною асоціацією з 1991 р.) У 2003-2004 рр. м. Роберт Крейг займав пост президента Міжнародної комунікативної асоціації. Нині підтримує незалежний інтернет-ресурс із питань комунікативної теорії: meta discourses | theory for communication (<http://www.colorado.edu/communication/meta-discourses>).

змін під тиском розвитку комунікації, ще у XX ст. виникли не знані до цього ІКТ і наукові дисципліни: документалістика (наука про оптимальне управління документальними системами); кібернетика (наука про оптимальне управління великими динамічними системами); інформатика (наука про властивості інформації та методи її опрацювання сучасними ІКТ); інформаційне право (наука про правове регулювання інформаційної діяльності) та інші. Протягом останніх десятиріч ці науки, з одного боку, уже сформували нове матеріальне середовище для життя сучасної людини, у якому джерела інноваційних чинників розвитку промислових, наукових, освітніх та управлінських технологій знаходимо в наукових знаннях. З іншого – стали основним стимулом для встановлення міжособистісних взаємовідносин – комунікації.

Аналізуючи процеси організації та використання інформаційно-комунікаційної інфраструктури, становлення нового пост-індустріального (мережевого) суспільства, ми бачимо, що у світі, який нас оточує, активно заявляють про себе нові форми управління людиною, суспільством, державою. Формується новий клас управлінців (нетократія (англ. netocracy), інфократія

(англ. infocracy), медіократія (англ. mediocracy), який переводить нас і нашу свідомість в іншу – віртуальну реальність. Віртуальну не тому, що це «ірреальний» або «фіктивний» світ, а тому, що у штучно сконструйованому кібернетичному просторі існує мінімальна кількість перешкод для поширення інформації. Основою поступово стають, не стільки матеріальні цінності (гроші, нерухомість тощо), скільки інформація, люди, які нею володіють, наявність і рівень роботи з новітніми засобами комунікації. Усюди зростає потреба у високоосвічених, зі знанням іноземних мов, фахівцях, здатних раціонально (кібернетично) мислити, а головне – вміти працювати з інформацією та володіти сучасними засобами ІКТ.

Уже зараз відчутно, що внаслідок низької кваліфікації організаторів і виконавців, покликаних здійснювати плани нашого зростання, довіра громадян, які живуть працею, до держави на зламі XX-XXI століть зазнала суттєвих втрат і знизилася до тієї граничної межі, за якою проглядається крах системи управління.

За таких умов виключно актуальними стають питання підготовки фахівців, здатних працювати в сучасному інформаційно-комунікаційному середовищі, зокрема, й міжнародному, – заради інноваційного розвитку своєї країни. На наш погляд, це взагалі є ключовим фактором проведення реформ у державі, оскільки лише системна підготовка фахівців і фахові знання дають змогу зрозуміти намагання та мрії політиків, розробити технології перенесення до нас

досвіду країн-лідерів. Саме фахово підготовлені спеціалісти здійснюють необхідні реформи, яких вимагають темпи розвитку сучасного світу.

Підготовка громадян для реалізації міжнародних і національних інформаційно-комунікаційних проєктів в усіх сферах людської діяльності розглядається як головний чинник розвитку і домінування. За цим, безумовно, стоїть активна цілеспрямована робота країн-лідерів, міжнародних організацій, ТНК, які, зважаючи на технічну, технологічну і фінансово-політичну перевагу, а, головне, підготовленість своїх суспільств до інформаційно-комунікаційної діяльності, прагнуть до світового панування, намагаються раціонально використати на свою користь вибухоподібне зростання інтересу людства до «всесвітнього павутиння», особливо в країнах, що розвиваються (за розрахунками Міжнародної спілки електрозв'язку, кількість її абонентів до кінця 2014 р. перевищила 3 млрд. осіб).

Ми бачимо, як радіо, телебачення, Інтернет стали середовищем для нової соціалізації людей, які по-новому сприймають інформацію і винаходять для її поширення все нові й часто незвичні за формою технології спілкування. Інтернет став узагалі «призмою», крізь яку мільйони користувачів по-своєму сприймають світ. Соціальні мережеві технології по-новому реалізують інтегровану енергію розумової та суспільної активності людей. Зокрема, під впливом Інтернету наше середовище дедалі більше стає «електронним класовим суспільством», у якому,

окрім комфорту спілкування, зростає напруженість, несправедливість, нерівність, що підштовхує людство до ескалації соціальних конфліктів, спонукає до бунтарства та громадянських воєн.

За таких умов і для України виключно актуальною темою стає підготовка управлінських кадрів із стереоскопічним баченням проблем інформаційної діяльності в координатах світового розвитку. У ракурсі їхнього вирішення ще в 1993 р. в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка було започатковано підготовку фахівців за спеціальністю «Міжнародна інформація». На тлі суперечливих процесів розбудови державності та становлення національного інформаційного законодавства Україна того року знайшла можливість розпочати підготовку фахівців для роботи з інформацією. Тобто пішов процес формування нового привілейованого класу управлінців, орієнтованих на включення інформаційного ресурсу України до тканини реального життя, яке ми прагнули бачити і відчувати як громадянське та інформаційне. Слід додати, що саме

тоді, хоч і на деякий час (до 1999 р.) керівництво держави політичною волею Верховної Ради вивело з кола питань, якими традиційно опікувалися спецслужби, захист інформації як професії та напряму науки. Уперше з'явилися два незалежні цивільні відомства – Державна служба з питань технічного захисту інформації [1] та Державний комітет з питань державних секретів [2]. Таким чином було дано імпульс для модернізації розвитку інформаційно-комунікаційної сфери незалежної держави. Сили імпульсу вистачило, щоб розпочати формування нових засад роботи з інформацією як освітньою галуззю знань і, таким чином, налагодити підготовку фахівців за напрямом «Міжнародна інформація», яка швидко набула популярності та поширилася в інших національних університетах України.

Кафедру з такою назвою було організовано у 2005 р. і в Інституті міжнародних відносин Національного авіаційного Університету. На сьогодні вона щорічно випускає високоосвічених спеціалістів для роботи аналітиками консолідованої інформації з відповідним вишколом та знання-

ми іноземних мов. Разом із тим, як будь-яка галузь знань, що розвивається, спеціальність «Міжнародна інформація» потребує певних змін та інноваційного оновлення. Нині існує низка наукових і практичних питань щодо підготовки нашої молоді до життя в умовах глобального інформаційно-комунікаційного середовища. Стереоскопічне бачення проблем його існування і розвитку стає обов'язковою умовою. Саме життя вимагає від молодих фахівців розуміння величезної сукупності міждисциплінарних знань і, до того ж, через призму поглядів на нові тренди, закономірності та вимоги постіндустріального розвитку світу. У науково-освітньому середовищі триває активне обговорення цих питань на тлі розгортання науково-освітнього змагання країн за лідерство, що вже відзначалося. За цим стоїть організація нових промислових технологій, інноваційне оновлення світу тощо.

Маємо констатувати, що «Революція гідності» змусила лише частину суспільства сприйняти ідеї відкритого деліберативного управління в країні, науці й освіті. Як наслідок – поки що не маємо тут дієвих інструментів, що обумовлює безперспективність загальних розмов про реформи і методи застосування енергії людського інтелектуального потенціалу для формування та реалізації стратегічних планів інноваційного розвитку України. Констатуємо, що на тлі абсолютно дестабілізованої системи управління державою відбувається лише незворотна руйнація старих принципів, а синтезу нових форм облашту-

вання наукового, освітнього та суспільно-політичного життя – немає. Цьому, зокрема, заважає постійний перерозподіл сфер впливу регіональних еліт (як на товарних ринках, так і в трансконтинентальних комунікаціях).

Широко розплученими очима дивимось, як падає, руйнується все, що, здавалося б, мало бути вічним; як зростає рівень протистояння людей і суспільно-політичних об'єднань. Нас дедалі більше поглинає глобальний (за виміром) інформаційно-комунікаційний хаос, навіть війна. Тож ми втрачаємо вплив на процеси міжнародного суперництва за володіння абсолютним ресурсом розвитку – інформацією та ринками освіти. Тут для нас уже багато що втрачено, і виникла значна нерівність, подолати яку виключно важко. Однак нашому суспільству і владі слід усвідомити, що в глобальному протистоянні перемога, безумовно, дістанеться країнам, спроможним своєчасно сприйняти і застосувати інноваційні, винятково складні методи роботи зі змістовною, головним чином, науково-технічною інформацією, її носіями, технологіями обробки та поширення.

Сьогодні ми бачимо за приклад системної роботи з інформацією – могутній поступ міжнародних організацій і ТНК. Джерелом їхньої економічної та політичної сили стали інформаційні ресурси: наукові та науково-технічні кадри, змістова інформація і новітні ІКТ, за допомогою яких вони реалізують сучасні ідеї у промислових технологіях.

Розуміючи, що закони глобальної взаємодії мит-

тєво віддзеркалюють процеси нестабільності та ситуація у найбідніших країнах легко переноситься до розвинених країн, ТНК й міжнародні організації намагаються діяти обережно і виважено, вибудовуючи засоби своєї безпеки та охорони. Вони постійно відпрацьовують новітні стандарти і вимоги щодо поводження зі змістовною інформацією. Це власне й дає їм змогу впевнено реалізовувати довгострокові науково-технічні, соціально-економічні та політичні програми у глобальному вимірі.

Вказане, безумовно, ускладнює для нас загальну безпекову ситуацію в нашому ІКС та науково-освітньому просторі. Для виправлення ситуації потрібна наявність певних знань щодо організації міжнародної співпраці в науково-освітній сфері, інформаційно-комунікаційної взаємодії взагалі.

Вирішення питань і проблем роботи з інформацією, упровадження новітніх форм науково-технічного та культурного (гуманітарного) співробітництва створюють умови постійного інноваційного оновлення світу. Політика держави в цьому, безумовно, повинна бути всім зрозумілою, а тому потреба у фахівцях із проблем організації сучасної інформаційно-комунікаційної функції держави постійно зростатиме. Однозначно треба сказати, що Україна повинна піти заради цього на безпрецедентні реформи в науково-освітній сфері, про які ми чимало говоримо протягом багатьох років незалежності.

Реалії вимагають від нас не лише оновити наукові й освітні програми підготов-

ки фахівців для міжнародної інформаційно-комунікаційної діяльності, а й кардинально змінити відношення до цього процесу. Будемо відверті – підготовку фахівців цього профілю як специфічна складова всіх наук сьогодні у вишах України розвивається важко. Тут, перш за все, потрібно по-новому і якісно організовувати викладання технічних і гуманітарних дисциплін. Окрім теоретичних знань, від викладачів вимагається практичний досвід, здатність до інформаційно-пропагандистського наповнення навчального процесу. Майбутнім фахівцям, крім знань про сутність та організацію інформаційно-комунікаційної роботи, потрібно дати чіткі уявлення про глобальне інформаційно-комунікаційне протистояння, що виникло у світі, та про умови, за яких Україна, маючи величезний інноваційний потенціал наукових знань і здатність нації до інтелектуальної праці, може наблизитися до країн, які сьогодні утворюють постіндустріальне ядро світу.

Це на сьогодні є виключно важким завданням, оскільки інноваційне оновлення в науці й освіті відбувається у нас на тлі колапсу політичної та правової систем, а координати світоглядних уявлень про міжнародну інформаційно-комунікаційну діяльність і науково-технічну взаємодію – зміщені [3]. Саме тому з великою надією на успіх ми випускаємо в життя своїх вихованців, сподіваючись, що на тлі систем міжнародного обміну інформацією саме їхні міждисциплінарні знання торуватимуть шлях Україні до нового облаштування, коли знання

стануть капіталом людини і формуватимуть її запити до суспільства. Це само по собі і є наслідком об'єктивної потреби в нових виробничих і соціальних відносинах у суспільстві, що розвивається.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України «Про Державну службу України з питань технічного захисту інформації» від 1 грудня 1992 р. – № 593/92.
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Державного комітету України з питань державних секретів» від 4 травня 1993 р. – № 327.
3. Сучасні міжнародні системи та глобальний розвиток (соціально-політичні, соціально-економічні, соціально-антропологічні виміри) : Навчальний посібник / О. В. Соснін, В. Г. Воронкова, О. Є. Постол. – К. : Центр навчальної літератури, 2015. – 554 с.
4. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. – К. : Ленвіт, 2006. – 35 с.
5. Craig, Robert T. (1999) *Communication Theory as a Field. Communication Theory. A Journal of the International Communication Association. Vol. 9., pp. 119-161.*

Олександр СОСНІН,
доктор політичних наук,
професор, заслужений діяч
науки і техніки України,
член-кореспондент
Української академії
політичних наук

Гостинність – наша професія!

Кожне іноземне дипломатичне представництво – це острівце іншого світу в Україні. Переважна більшість зарубіжних посольств і консульств розміщуються в Києві. І саме від того, як буде облаштовано амбасад, створено побутові умови, комфорт і затишок, певним чином залежить перше враження дипломатів від нашої країни. Дипломатичні місії, міжнародні організації потребують постійної уваги, піклування з боку керівництва держави. Тому 29 квітня 1992 р. на базі невеликої бюджетної організації – Управління в справах консульського корпусу, яке обслуговувало 8-10 консульств соціалістичних країн, було створено госпрозрахункове підприємство – Генеральну дирекцію з обслуговування іноземних представництв (ГДП). Із здобуттям Україною незалежності значно розширилася сфера діяльності ГДП, зросли вимоги до організації та забезпечення функціонування дипломатичних місій іноземних держав в Україні, кількість яких із 1992 р. зростала. Директором підприємства було призначено Павла

Олександровича Кривоноса, який і нині є його очільником. Із 10 липня 2003 р. підприємство було підпорядковано Київській міській раді, а у 2013 р. ГДП після реорганізації у державне підприємство перебуває в підпорядкуванні Державного управління справами Президента України.

Сьогодні ГДП обслуговує 76 іноземних посольств, 21 Генеральне консульство, 99 Почесних консульств, 20 представництв міжнародних організацій, значну кількість іноземних фірм, їх численний персонал і членів родин. До його складу входять 4 дирекції та філії ГДП у Ялті та Москві.

Дирекція «Автоцентр» надає транспортні послуги. В автопарку є транспортні засоби різного класу – від представницьких автомобілів, мікроавтобусів і автобусів із різною кількістю пасажирських місць до спеціалізо-

ваного технічного транспорту для ремонту, будівництва та прибирання вулиць. Дирекція також допомагає з реєстрацією, перереєстрацією транспортних засобів, заміною номерних знаків, видачею свідоцтв, посвідчень водія та оформленням комісійних договорів.

Візитівкою дирекції «Дипсервіс» є екскурсійна діяльність. Щосуботи для співробітників іноземних представництв організовуються екскурсії у Києві та по Україні. Дирекція забезпечує квитками на авіаційні та залізничні рейси, дбає про якісне й надійне медичне обслуговування працівників іноземних дипломатичних представництв та їхніх родин, влаштовує дітей дипломатів у школи та дошкільні заклади, організовує відпочинок в оздоровництвах України та змістовне дозвілля. Крім того, пропонує видавничі послуги та розсилку інформації через скриньки

дипломатичної кореспонденції.

Дирекція «Інпредкадри» надає послуги з підбору кваліфікованого персоналу для роботи в іноземних представництвах, а також надає українським громадянам, які там працюють, відповідні соціальні та правові гарантії. База даних, створена дирекцією, дає змогу обрати працівника будь-якого профілю з понад 10 тис. спеціалістів – від керівника окремої служби до гувернантки. Дирекція пропонує також повне бухгалтерське та юридичне супроводження діяльності представництв іноземних організацій, консультації з питань оподаткування, візової підтримки працівників представництв, охорони офісів.

Дирекція «Рембудексплуатація» пропонує ремонти будівель і приміщень різної складності, включно з усуненням несправностей електрич-

Редакційна колегія наукового щорічника
«Україна дипломатична», 2014 рік

них, теплових і водопостачальних мереж, утримання приміщень, інженерних мереж і прибудинкових територій (зокрема, зелених насаджень), облік споживання комунальних послуг. Особливою послугою дирекції є цілодобова аварійно-ремонтна служба, що злагоджено співпрацює з аварійними службами Києва. Надаються послуги із супроводу погодження у відповідних структурах міста проектів будівництва, підготовки вихідних даних для проектування, управління та ведення технічного нагляду за будівництвом, введення в експлуатацію об'єктів і передачі мереж на баланс міським організаціям.

Генеральна дирекція також надає послуги у сфері нерухомості (підбір об'єктів, сприяння в укладанні договорів, юридичний супровід) та юридичні послуги. Адреса головного офісу ГДІП: м. Київ, вул. О. Гончара, 84.

До керівного складу ГДІП входять генеральний директор – Кривонос Павло Олександрович, заступник генерального директора з фінансово-економічних питань – Колодяжна Наталія Василівна, заступник генерального директора – Євтух Олег Миколайович, головний інженер – Блінов Дмитро Анатолійович.

Структурні підрозділи дирекції ГДІП очолюють: «Рембудексплуатація» – Курач Олександр Григорович; «Інпредиакдри» – Гордієнко Микола Павлович; «Дипсервіс» – Безгуба Маргарита Олександрівна; «Автоцентр» – Білич Олександр Дмитрович, Філія ГДІП у Москві – Долгих Андрій Вікторович.

Церемонія відкриття будівництва Посольства США в Україні. Відбитки долонь залишають Павло Кривонос, генеральний директор ГДІП та Павло Клімкін, заступник Міністра закордонних справ України, 2010 рік

Ліворуч: Джон Теффт, Надзвичайний і Повноважний Посол США в Україні, 2010 рік

Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв – організація, яка повсякчас дбає про іноземний дипломатичний корпус, докладаючи належних зусиль, щоб дипломати мали змогу виконувати свої посадові обов'язки в українській столиці не тільки комфортно, а й цікаво, змістовно. ГДІП прагне поглиблювати знання іноземців про Україну, її історію, культуру, духовність. Сьогодні дирекція – не тільки кваліфікований посередник між державними установами та органами, гарант якісного і точного виконання різних побутових замовлень, а й справжній повпред культури та духовності нашої країни. Одним із важливих аспектів роботи ГДІП є форму-

вання іміджу України як незалежної, суверенної, демократичної держави зі значним економічним, промисловим та аграрним потенціалом, високим освітнім і культурним рівнем, унікальною історичною та мистецькою спадщиною, високою ментальністю.

Імідж є однією з найважливіших констант у житті сучасного глобалізованого світу. Це поняття проявляється в усіх сферах функціонування держави: політиці, економіці, торгівлі, спорті і, зрозуміло, міжнародних відносинах. Тобто, імідж – це основа для кожної держави у процесі становлення у світовому просторі. Саме тому Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представ-

ництв прагне повсякчас поєднувати свою буденну роботу з розбудовою іміджу України як великої та самобутньої держави центру Європи. І втілює це завдання досить неформальними, а іноді – креативними засобами, враховуючи, що саме ГДІП доводиться мати безпосередні контакти із зарубіжними дипломатами буквально з перших хвилин їхнього перебування на українській землі.

Спілкуючись із представниками зарубіжних країн, насамперед дипломатами, можна відзначити, із яким інтересом вони цікавляться історією, культурою, побутом та життям нашої країни. Багато хто одразу починає вивчати мову, традиції, звичаї, побут, архітектуру, народну творчість.

Генеральна дирекція надає найширші можливості дипломатичному корпусу, акредитованому в нашій державі, ознайомитися з Україною, пізнати її неповторність не з книг і проспектів, теле- та відео-програм, а безпосередньо – відвідавши мальовничі Карпати й Поділля, Причорномор'я і Галичину, де можна побачити пам'ятки античності, відвідати давні храми, фортеці, музеї світового рівня, ознайомитися з унікальними народними промислами, послухати автентичне виконання народної музики, скуштувати надзвичайно смачні страви національної кухні. Це відкриває іноземним дипломатам палітру духовного життя нашого народу, дає змогу пізнати історію однієї з найдавніших європейських держав, яка колись, нарівні з Візантією і Римом, домінувала на просторах старого континенту.